

Prijedlozi za razvijanje kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti u nastavi Likovne umjetnosti na primjerima nacionalne kulturno-umjetničke baštine

Evetović, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:980446>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

PRIJEDLOZI ZA RAZVIJANJE KOMPETENCIJA INICIJATIVNOSTI I
PODUZETNOSTI U NASTAVI LIKOVNE UMJETNOSTI NA
PRIMJERIMA NACIONALNE KULTURNO-UMJETNIČKE BAŠTINE

Klara Evetović

Mentorica: dr. sc. Josipa Alviž, docentica

ZAGREB, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

PRIJEDLOZI ZA RAZVIJANJE KOMPETENCIJA INICIJATIVNOSTI I PODUZETNOSTI U NASTAVI LIKOVNE UMJETNOSTI NA PRIMJERIMA NACIONALNE KULTURNO- UMJETNIČKE BAŠTINE

Proposals for Developing Competences of Initiative and Entrepreneurship in Teaching of Visual
Arts on the Examples of National Cultural and Artistic Heritage

Klara Evetović

SAŽETAK

U diplomskom radu predstavljeno je osam prijedloga za razvijanje kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti učenika u sklopu nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*. Glavna tema iscrpno je obrađena u tri koraka. Prvi korak čini kontekstualizacija nastanka kompetencijskog modela obrazovanja, u drugom koraku se objašnjava usvajanje kompetencijskog modela u hrvatski obrazovni sustav, a treći korak obuhvaća konkretne prijedloge za razvijanje poduzetničkih kompetencija učenika kroz djela hrvatske kulturno-umjetničke baštine.

Kontekstualizacija nastanka kompetencijskog modela započinje razmatranjem britanskih, američkih i hrvatskih definicija pojma kompetencije. Detaljno je objašnjena povijest nastanka kompetencijski orijentiranog obrazovanja u anglosaksonskim zemljama, s posebnim naglaskom na društveno-gospodarske promjene i ekonomsko porijeklo. Glavne značajke modela, koje ga razlikuju od tradicionalnog pristupa, također su obrađene. U radu se potom ispituje uloga *Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj* (OECD) u širenju kompetencijskog obrazovanja u Europi putem dvaju dostignuća: PISA istraživanja i projekta *DeSeCo* unutar kojeg je predložen prvi sveobuhvatni konceptualni okvir tzv. ključnih kompetencija. Na tragu tog projekta koncept ključnih kompetencija je preuzet i implementiran u obrazovnu politiku Europske unije. Usvajanjem *Europskog referentnog okvira* i *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* 2006. godine skupina osam ključnih kompetencija postala je temeljna stavka obrazovne politike Unije te je kompetencijski model obrazovanja postavljen kao novi standard za države članice. Uz kratak opis svih kompetencija rad donosi detaljno pojašnjenje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti (poduzetničkih znanja, vještina i stavova).

Procesom pristupanja Europskoj uniji kompetencijski model postupno je uveden u hrvatski obrazovni sustav te je donesen niz strategija i dokumenata od kojih se u radu detaljno analizira *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko*

obrazovanje, Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole te Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije. Argumentirano i temeljito su obrazložene mogućnosti i oblici implementiranja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u nastavni predmet *Likovna umjetnost* te je predstavljeno osam prijedloga u kojima se na odabranim djelima hrvatske kulturno-umjetničke baštine prezentiraju načini razvijanja kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti od prvog do četvrtog razreda srednje škole.

Za svaki razred ponuđena su dva prijedloga koji obuhvaćaju teme poput reklamnih plakata međuratnog razdoblja; konceptualne umjetnosti, performansa i body arta Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca; arhitektonske interpolacije u urbanom prostoru Trga Petra Preradovića u Zagrebu; arhitekture secesije u Osijeku; stanja očuvanosti hrvatskih crkava; instalacije Ivana Marušića Klifa; djelovanja Galerije Meštrović u Splitu i drugih hrvatskih muzeja. Iz aspekta poduzetničke kompetencije u prijedlozima se obrađuju područja marketinga i reklame, društvenog poduzetništva, poduzetničke odgovornosti, kulturnog turizma i promidžbe baštine, inicijativnosti i kritičkog mišljenja, komunikacijskih vještina i javnog govora, samofinanciranja i samoodržavanja te *online* prisutnosti i web prodavaonica. Na kraju prijedloga nalaze se preporučeni načini vrednovanja stečenih odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 97 stranica, 20 reprodukcija i 23 tablice. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *hrvatska umjetnost, kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti, međupredmetna tema Poduzetništvo, nacionalna kulturno-umjetnička baština, nastavni predmet Likovna umjetnost*

Mentor: dr. sc. Josipa Alviž, docentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Frano Dulibić, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; dr.

sc. Jasmina Nestić, docentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; dr. sc. Josipa Alviž,

docentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 12. veljače 2018.

Datum predaje rada: 16. rujna 2021.

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Klara Evetović, diplomantica na Nastavničkom smjeru diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom »Prijedlozi za razvijanje kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti u nastavi Likovne umjetnosti na primjerima nacionalne kulturno-umjetničke baštine« rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 16. rujna 2021.

Vlastoručni potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kompetencija i kompetencijski model obrazovanja	3
2.1. Nastanak kompetencijskog modela obrazovanja	4
2.2. Projekt <i>DeSeCo</i>	7
2.3. Kompetencijski model obrazovanja u Europskoj uniji	8
2.4. Ključne kompetencije.....	11
2.5. Kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti.....	13
3. Kompetencijski model obrazovanja i kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti u Hrvatskoj....	16
3.1. <i>Poduzetništvo</i> kao međupredmetna tema	18
3.2. Kurikulum nastavnog predmeta <i>Likovna umjetnost</i>	27
3.3. Implementiranje međupredmetne teme <i>Poduzetništvo</i> u nastavni predmet <i>Likovna umjetnost</i>	33
4. Prijedlozi za razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u nastavi <i>Likovne umjetnosti</i> od prvog do četvrtog razreda	38
4.1. Prvi prijedlog za 1. razred – Ljudsko tijelo u oblikovanju reklamnih plakata u Hrvatskoj između dva svjetska rata	38
4.2. Drugi prijedlog za 1. razred – Društveno poduzetništvo i konceptualna umjetnost, performans i body art u Hrvatskoj (pristup starosti u djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca).....	43
4.3. Prvi prijedlog za 2. razred – Poduzetnička odgovornost i interpolacija u urbanom prostoru: slučaj <i>Centar Cvjetni</i> u Zagrebu.....	49
4.4. Drugi prijedlog za 2. razred – Kulturni turizam i promidžba baštine na primjeru arhitekture secesije u Osijeku	55
4.5. Prvi prijedlog za 3. razred – Inicijativnost, kritičko mišljenje i stanje očuvanosti hrvatskih crkava	61
4.6. Drugi prijedlog za 3. razred – <i>Pop-up</i> debata i razvijanje komunikacijskih vještina na primjeru instalacije <i>Alo, alo</i> Ivana Marušića Klifa	66
4.7. Prvi prijedlog za 4. razred – Umjetničko stvaralaštvo u kontekstu samofinanciranja i samoodržavanja muzejsko-galerijskih institucija na primjeru <i>Galerije Meštrović</i> u Splitu	72

4.8. Drugi prijedlog za 4. razred – Prisutnost hrvatskih muzeja u <i>online</i> prostoru (analiza web stranica i web prodavaonica).....	77
5. Zaključak.....	83
6. Slikovni prilozi.....	85
7. Popis i izvori slikovnih priloga.....	87
8. Popis literature	90
9. Summary.....	96

1. Uvod

Kompetencijski model obrazovanja nastao je u anglosaksonskim zemljama 1970-ih godina kao posljedica društveno-ekonomskih promjena. Rastuća globalizacija, svjetska kompetitivnost i prijelaz iz industrijskog u postindustrijsko društvo rezultirali su transformacijama i na području odgojno-obrazovnih sustava. Napuštanjem tradicionalnog i usvajanjem kompetencijskog modela u obrazovanje se uvodi koncept učinkovitosti putem ishoda poučavanja i učenja. Provođenjem reformi kroz PISA istraživanja i projekta *DeSeCo* postavljaju se novi standardi profesionalnih kvalifikacija u obliku najrelevantnijih, ključnih kompetencija koje se početkom 2000-ih godina u prilagođenoj formi preuzimaju u Europskoj uniji radi povećavanja zapošljivosti i društvene sigurnosti.

Usvajanjem *Europskog referentnog okvira i Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje 2006.* godine je na razini Unije određeno osam ključnih kompetencija, među koje pripada inicijativnost i poduzetnost, te ih države članice postupno uvode u školske kurikule. Pristupanjem Europskoj uniji novi odgojno-obrazovni model prihvaća i Republika Hrvatska te ubrzo donosi niz novih strategija i dokumenata s ciljem provođenja obrazovne reforme. Sastavljanjem *Nacionalnog okvirnog kurikuluma za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti ulazi u hrvatske srednje škole u obliku međupredmetne teme koja se ostvaruje kroz sve nastavne predmete, uključujući i *Likovnu umjetnost*.

Na tragu toga se *Kurikulumom nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*, s jedne strane, određuje strukturalna, sadržajna i tematska korelacija odgojno-obrazovnih ishoda s očekivanjima međupredmetne teme *Poduzetništvo*, a s druge strane, razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u učenicima se predviđa kroz jačanje i njegovanje kreativnih potencijala, upoznavanje sa širokim spektrom gospodarskih grana vezanih za umjetnost te kroz povezivanje ishoda sa spoznajama i iskustvima iz vlastitog života i neposredne okoline učenika.

Cilj diplomskog rada je pokazati mogućnosti implementiranja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u nastavni predmet *Likovna umjetnost* od prvog do četvrtog razreda srednje škole te dati osam prijedloga za razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti pomoću djela iz

hrvatske kulturno-umjetničke baštine kao područja kojem se učenici mogu direktno aktivirati i angažirati.

2. Kompetencija i kompetencijski model obrazovanja

Pojam kompetencije i njene definicije izuzetno su šaroliki. Postoje raznovrsne interpretacije ovisno o društveno-gospodarskom kontekstu pojedinih zemalja, međutim, primjetna je i istovremena zajednička tendencija u tumačenju ovog pojma. Prema britanskim i američkim rječnicima kompetencija prvenstveno označava sposobnost da se nešto dobro, uspješno ili učinkovito uradi.¹ Definira se kao važna vještina koja je potrebna za obavljanje nekog posla te kao odgovarajuće znanje, prosuđivanje ili snaga iz određenog aspekta ili za određenu dužnost.² Hrvatski izvori također upućuju na to da izraz kompetencija potiče iz kasnolatinske riječi *competentia* što znači sposobnost (lat. *comperentia* \approx *competere*: postizati, biti sposoban) i priznatu stručnost kojom tko raspolaže.³ Pojedini znanstvenici, poput Ive Ćatić, kod određivanja značenja ovog pojma naglašavaju segment sposobnosti za rješavanje nekog problema i zaključuju da se »[...] riječju *kompetencija* označava određena osposobljenost (u obliku sposobnosti, znanja, vještine, motivacije, stajališta, mjerodavnosti, stručnosti itd.) pojedinca ili skupine koja je potrebna kako bi pojedinac ili skupina uspješno ispunio/ispunila određeni zadatak u privatnom, društvenom ili profesionalnom životu.«⁴

Iz ekonomsko-poslovnog aspekta dodatno objašnjenje i preciziranje riječi kompetencija nudi *Hrvatski terminološki portal Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* koji je definira kao »[...] pokazane osobne odlike i pokazana sposobnost primjene znanja i vještina« koje se mogu »[...] objasniti i kao sposobnost upotrebe, razvoja i raspodjele znanja, vještina i iskustva.«⁵ Nadalje, ističe

¹ Vidi u: *Competence*, Mrežna stranica *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* (dalje: *Competence*), <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.); *Competence*, Mrežna stranica *Lexico-Oxford Dictionary*, <https://www.lexico.com/definition/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.); *Competence*, Mrežna stranica *Collins COBUILD Advanced English Dictionary*, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.); *Competence*, Mrežna stranica *Longman Dictionary of Contemporary English*, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)

² Vidi u: *Competence*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.); *Competence*, Mrežna stranica *Merriam-Webster Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)

³ Vidi u: *Kompetencija*, Mrežna stranica *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« (dalje: *Kompetencija*), <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32639> (pregledano 10. ožujka 2021.); »Kompetencija«, u: *Rječnik hrvatskoga jezika*, (ur.) Jure Šonje, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Školska knjiga, 2000., str. 472.

⁴ Iva Ćatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup obrazovanju«, u: *Pedagoška istraživanja*, sv. 9/br. 1–2 (2012.), str. 177.

⁵ *Kompetencija*, Mrežna stranica *Hrvatski terminološki portal*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://nazivlje.hr/rijec/kompetencija/27748/> (pregledano 10. ožujka 2021.)

se da su suvremenom svjetskom gospodarstvu i poduzećima potrebni ljudi koji posjeduju znanje, vještine i iskustvo kako bi mogli obavljati poslove prema određenom djelokragu rada te da bi za svako radno mjesto bilo poželjno prirediti odgovarajući profil kompetencija. Kao što će se u narednim poglavljima pokazati, porijeklo i razlog nastanka današnjeg kompetencijski orijentiranog odgojno-obrazovnog modela i obrazovne politike europskih zemalja u najvećem dijelu leži upravo u ekonomskom aspektu produktivnosti.

2.1. Nastanak kompetencijskog modela obrazovanja

Koncept kompetencije u područje psiholoških znanosti među prvima je uveo američki psiholog Robert W. White 1959. godine kada je u svom djelu o psihologiji motivacije govorio da »[...] kompetencija označuje rezultate razvoja temeljnih sposobnosti koje nisu prirodene niti su proizvod sazrijevanja.«⁶ Sličnog stava bio je kasnije i njemački psiholog Franz Emanuel Weinert koji je unutar svojih tzv. minimalnih kriterija za definiranje pojma kompetencije naglašavao da je upravo proces učenja nužna pretpostavka za njihovo stjecanje.⁷

Obrazovanje zasnovano na kompetencijama (eng. *Competency-based Education*, CBE) je obrazovni model i pokret koji je nastao 1970-ih godina u zemljama engleskog govornog područja, ponajprije u Sjedinjenim Američkim Državama, na tragu taylorizma, kulta učinkovitosti i eksperimentalističke filozofije obrazovanja. Tri su osnovne ideje koje povezuju ovaj obrazovni model s eksperimentalizmom: 1) svijet se neprestano mijenja, 2) obrazovna praksa treba se temeljiti na dokazima dobivenim psihološkim podacima, 3) čovjekovo psihološko i sociološko ponašanje ovisi o motivima blagostanja i ekonomskim čimbenicima.⁸ Eksperimentalisti su smatrali da je obrazovanje proces u kojem korak po korak treba stići od jednostavnog do složenog i naglašavali su da usklađivanje razine kompetencija s razinama kriterija izvedbe na kraju rezultira da »[...] pojedinci, koji slijede ciljeve, znaju koji su zadaci i imaju osjećaj pravog postignuća nakon što dosegnu konačnu razinu i steknu potvrdu o svojim sposobnostima.«⁹

Ekonomsko porijeklo kompetencijskog pristupa obrazovanju vezuje se za društvene promjene uzrokovane rastućom globalizacijom, prijelazom iz industrijskog u postindustrijsko

⁶ *Kompetencija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32639> (pregledano 10. ožujka 2021.)

⁷ Vidi u: Iva Čatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup«, 2012., str. 177.

⁸ Vidi u: Joe Lars Klingstedt, »Philosophical Basis for Competency-Based Education«, u: *Educational Technology*, sv.12/br. 11 (1972.), str. 11.

⁹ Joe Lars Klingstedt, »Philosophical Basis«, 1972., str. 11.

društvo i pojavom novog načina proizvodnje utemeljenog na znanju. Radi se, naime, o pitanju razvoja ljudskog kapitala te društva i ekonomije znanja (eng. *knowledge based economy*) u kojoj prema Danielu Bellu, tvorcu pojma *društva znanja*, radna snaga ovisi o ljudima i institucijama koji proizvode znanje i koncentrira se u sektoru usluga, komunikacija i ideja. Dakle, temelj razvoja u postindustrijskom društvu čini područje znanja unutar čega se snažno razvija i obrazovanje.¹⁰

Tijekom XX. stoljeća ekonomski i društveni trendovi utjecali su na promjene obrazovnih sustava te je došlo do razotkrivanja slabosti tradicionalnog modela obrazovanja, koji se temeljio na *prijenosu* znanja, i pomaka prema kompetencijski orijentiranom modelu. U području menadžmenta 1960-ih i 1970-ih godina je pri izboru kandidata na određeno radno mjesto započet proces sve većeg fokusiranja na kompetentnost i učinkovitost radne snage radi povećavanja profitabilnosti i konkurentnosti. U tom periodu porasla je i potreba poslodavaca za stručnjacima koje odlikuje uspješnost u kompleksnim radnim okruženjima te su postupno i obrazovne institucije započele traganje za načinima stjecanja i upotrebe kompetencija s ciljem rezultiranja efikasnosti i uspjeha u poslu.¹¹ Takav pristup usmjeravanja na učinkovitost i prenošenja ekonomskih principa u odgoj i obrazovanje snažno je podupirala i poticala tadašnja međunarodna obrazovna politika i međunarodne gospodarske organizacije kojima je primarni cilj bio globalna kompetitivnost na svjetskom tržištu. Trend se nastavio i do dan danas te je rezultirao postupnim proširenjem kompetencijskog modela obrazovanja iz američkih i anglosaksonskih zemalja na ostale države svijeta, prvenstveno one unutar Europske unije. Znanje i obrazovanje postali su jedan od glavnih čimbenika u postizanju gospodarsko-socijalnog blagostanja i osobne dobrobiti te je uslijedio zaokret u orijentaciji obrazovanja s usmjerenosti na ciljeve poučavanja i učenja (ulazna ili *input* orijentacija) na usmjerenost na ishode, postignuća i učinke istih (izlazna ili *output* orijentacija).¹²

Na tom tragu se i u suvremenom kompetencijskom modelu obrazovanja u središte stavljaju ishodi poučavanja i učenja, tj. ono što se očekuje od učenika da će znati nakon odrađenog nastavnog sadržaja ili završene obrazovne razine. U ovom modelu se, nadalje, zalaže za definiranje obrazovnih

¹⁰ Vidi u: Branislava Baranović, »Društvo znanja i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje«, u: *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj – Različite perspektive*, (ur.) Branislava Baranović, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2006., str. 9.

¹¹ Vidi u: Iva Čatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup«, 2012., str. 180.

¹² Vidi u: Isto.

ishoda pomoću precizno mjerljivih opisa znanja, vještina i ponašanja kojima bi svi učenici trebali raspolagati nakon završetka određene razine obrazovanja.¹³

Obrazovanje zasnovano na kompetencijama također se razlikuje od tradicionalnog modela iz aspekta vremena: naime, dok je u tradicionalnom pristupu vrijeme glavni ograničavajući faktor (u roku od X vremena naučit ćemo učenike najbolje što možemo, zatim se njihovo znanje ocjenjuje), u kompetencijski orijentiranom obrazovanju je upravo obrnuto (vrijeme može varirati, ali ishodi i kriteriji su konstantni). U kompetencijskom modelu svi trebaju postići i usvojiti iste ishode, a vremenski rok usvajanja i razvijanja kompetencija manje je važan jer se model temelji na principu individualiziranog načina poučavanja i učenja. Svaki učenik se razlikuje u pogledu vlastitog iskustva, stupnja znanja i vještina u nekom području te u načinu i stilu učenja. Postojeće razlike među učenicima stoga ne smijemo prisilno gušiti, nego ih trebamo podržavati. Obrazovanje zasnovano na kompetencijama polazi od egalitarističke ideje da svi mogu postići i usvojiti iste ishode i rezultate, jedina je razlika u varijabilnosti vremena i načina: nekome je potrebno za to više vremena, a nekome manje te će netko to postići na jedan način, dok drugi na drugačiji način. Zato je poželjno osigurati što više alternativnih načina i mogućnosti postizanja zadanih ishoda.¹⁴

Druga dva ključna koncepta u ovom modelu obrazovanja su uključenost/učešće i odgovornost. Sve osobe koji na neki način sudjeluju u obrazovanju učenika snose odgovornost za njega i za njegovu uspješnost: roditelji, zajednica, školska institucija, nastavnici te naravno i sam učenik. S druge strane, kompetencijski orijentirano obrazovanje treba organizirati i provesti na način da se kontinuirano osigurava njegova evaluacija i revizija sa zasebno odvojenim ispitivanjem njegove učinkovitosti, djelotvornosti i relevantnosti.¹⁵

Trend širenja kompetencijskog modela obrazovanja nastavio se i tijekom 1980-ih i 1990-ih godina zahvaljujući brojnim obrazovnim reformama u zemljama engleskog govornog područja, ponajprije u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji i Novom Zelandu. Provođenjem reformi kroz (re)organizaciju kurikuluma »[...] željelo se postaviti nacionalne standarde profesionalnih kvalifikacija formulirane u obliku kompetencija koji su orijentirani na

¹³ Vidi u: Jack C. Richards, Theodore S. Rogers, *Competency-Based Language Teaching*. Mrežna stranica *Cambridge University Press* (srpanj 2010.), <https://www.cambridge.org/p.vbz.ffzg.hr/core/books/approaches-and-methods-in-language-teaching/competencybased-language-teaching/26B4BAE6EABD5AD1BB2E96F45F9A114C> (pregledano 12. ožujka 2021.)

¹⁴ Vidi u: J. Michael Palardy, James E. Eisele, »Competency Based Education«, u: *The Clearing House*, sv. 46/br. 9 (1972.), str. 545.

¹⁵ Vidi u: J. Michael Palardy, James E. Eisele, »Competency Based Education«, 1972., str. 547.

ishode obrazovanja».¹⁶ Ključnu ulogu u ovom procesu odigrala je *Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj* (eng. *Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) koja je kao svjetska međuvladina ekonomska organizacija i danas zadužena za postavljanje međunarodnih standarda na polju društva i obrazovanja, gospodarstva i ekologije.¹⁷ Jedan od primjera najvažnijih standarda donesenih u sklopu obrazovanja bila su tzv. PISA istraživanja (eng. *Programme for International Student Assessment*; hrv. *Program za međunarodno ocjenjivanje učenika*) koja su države članice organizacije OECD pokrenule 1997. godine s ciljem praćenja i procjene razine znanja i vještina petnaestogodišnjih učenika (pred kraj obveznog osnovnoškolskog obrazovanja) iz područja čitalačke pismenosti, matematike, prirodoslovnih znanosti i rješavanja problema.¹⁸ Paralelno s PISA istraživanjima nastao je i drugo važno dostignuće organizacije OECD pod nazivom projekt *DeSeCo* čiji je cilj bio definiranje okvira šireg spektra kompetencija neophodnih za uspješan život i puno sudjelovanje u društvu.¹⁹

2.2. Projekt *DeSeCo*

Veliki korak u širenju kompetencijskog modela obrazovanja u Europi bio je međunarodni interdisciplinarni projekt *DeSeCo* (eng. *Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations*) započet krajem 1997. godine pod pokroviteljstvom organizacije OECD. Projekt se fokusirao na definiranje i selekciju kompetencija na teorijskoj i konceptualnoj osnovi i trajao je sve do 2003. godine. Pozadina nastanka projekta bila je rastuća zabrinutost država članica zbog kvalitete i (ne)adekvatnosti obrazovanja, kao i povećavanje interesa za mjerenje kvalitete

¹⁶ Iva Čatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup«, 2012., str. 180–181.

¹⁷ *Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj* (OECD) nastala je 1961. godine kao nasljednik *Organizacije za europsku ekonomsku suradnju* (eng. *Organisation for European Economic Co-operation*, OEEC). OEEC je osnovana 1948. godine u sklopu *Marshallovog plana* za rekonstrukciju europskog gospodarstva, razorenog u Drugom svjetskom ratu, dodjelom financijske pomoći Sjedinjenih Američkih Država i provedbom ekonomskih programa za obnovu Europe. Godine 1961. OEEC je reformirana u OECD, a članstvo je prošireno i na neeuropske države. Organizacija služi kao forum država privrženih demokraciji i tržišnom gospodarstvu te se bavi poticanjem svjetske trgovine, gospodarskog razvoja i napretka. OECD je službeni promatrač Ujedinjenih naroda (UN). Vidi u: *About the OECD*, <http://www.oecd.org/about/> (pregledano 18. ožujka 2021.); *Organisation for European Economic Co-operation*, <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm> (pregledano 18. ožujka 2021.)

¹⁸ Vidi u: *The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary* (dalje: *DeSeCo Executive Summary*), Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD, 2005., str. 3., <https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (pregledano: 19. ožujka 2021.)

¹⁹ Vidi u: *Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations (DeSeCo). Background Paper* (dalje: *DeSeCo Theoretical and Conceptual Foundations*), Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD, 2001., str. 1–12., <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf> (pregledano: 19. ožujka 2021.)

obrazovnih ishoda na temelju usporedivih indikatora te za procjenu razine ekonomskih i društvenih povrata ulaganja u obrazovanje.²⁰

Unutar projekta pokušalo se pronaći odgovor na pitanje koje su kompetencije najpotrebnije, osim osnovnih vještina poput čitanja, pisanja i računanja, da bi pojedinac vodio sveukupno uspješan i odgovoran život te da bi se suvremeno društvo suočilo sa sadašnjim i budućim izazovima.²¹ Drugo važno pitanje bilo je koji su normativni, teorijski i konceptualni temelji za definiranje i odabir skupa najrelevantnijih kompetencija preko čega je uveden i novi koncept ključnih kompetencija. Razmišljanje nije bilo ograničeno samo na kontekst postignuća učenika ili zahtjeva tržišta rada, nego se usredotočilo na one kompetencije koje pridonose uspješnom životu i dobrom funkcioniranju društva.²²

Cilj projekta *DeSeCo* bio je donošenje sveobuhvatnog konceptualnog okvira ključnih kompetencija u svim fazama cjeloživotnog učenja te okvira za njihovu procjenu i tumačenje prema međunarodno usporedivim indikatorima.²³ Ključne kompetencije se dijele u tri kategorije: na interaktivnu upotrebu sredstava (interaktivno upotrebljavati jezik, simbole i tekst, znanje i informacije te tehnologiju), na funkcioniranje u heterogenim skupinama (uspostavljati dobre odnose s drugima, surađivati s drugima te upravljati i konstruktivno rješavati konflikte) i na autonomno djelovanje (djelovati unutar širega konteksta, stvarati i provoditi životne planove i osobne projekte te izraziti i braniti svoja prava, interese, granice i potrebe).²⁴ Sve tri kategorije karakterizira namjerno visoki stupanj generalizacije jer je polazište cjelokupnog konceptualnog okvira bilo pružiti referentnu točku drugim svjetskim organizacijama i institucijama za daljnji razvoj određivanja i preciziranja ključnih kompetencija.

2.3. Kompetencijski model obrazovanja u Europskoj uniji

Jedna od najbržih aktera, koja se izravno pozivala i u ograničenoj mjeri slijedila pristup projekta *DeSeCo* u definiranju ključnih kompetencija i usmjeravanju obrazovnih sustava svojih

²⁰ Vidi u: *DeSeCo Theoretical and Conceptual Foundations*, 2001., str. 2.

²¹ Vidi u: Isto.

²² Vidi u: »Introduction«, u: *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*, (ur.) Dominique Simone Rychen, Laura Hersh Salganik, Göttingen: Hogrefe & Huber, 2003., str. 2.

²³ Vidi u: »Introduction«, 2003., str. 2.

²⁴ Vidi u: Iva Čatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup«, 2012., str. 180.; *DeSeCo Executive Summary*, 2005., str. 10, 12, 14.

država članica prema kompetencijskom modelu obrazovanja, bila je Europska unija.²⁵ Naime, 2000. godine Europsko vijeće je na sastanku u Lisabonu zaključilo da je nužno definirati temeljne kompetencije na razini Unije koje svaki pojedinac treba steći i razvijati tijekom cjeloživotnog učenja. Dvije godine kasnije (2002.) u rezoluciji Vijeća Europske unije o cjeloživotnom učenju (eng. *Council Resolution on Lifelong Learning*) dodatno je naglašeno da ono treba obuhvaćati cjelokupno životno razdoblje od predškolske dobi do dobi nakon umirovljenja.²⁶ Na taj način je postupno započeto razmišljanje o kreiranju zajedničkog europskog referentnog okvira ključnih kompetencija. Uvođenjem programa cjeloživotnog učenja i zalaganjem za donošenje referentnog okvira Europska unija je željela dati svoj odgovor na izazove globalizacije, pojavu novih tehnologija, sve brže promjene u društvu i gospodarstvu te na potrebu ljudi da budu u stanju prilagoditi se promjenama.²⁷ Ustanovilo se da je u sve globaliziranijem svijetu ljudima potreban širok raspon znanja i vještina kako bi se mogli kontinuirano prilagoditi i napredovati u okolini koja se brzo mijenja.²⁸ Program cjeloživotnog učenja stoga je zamišljen i oblikovan kako bi se svim pojedincima ponudila mogućnost učenja i usavršavanja u bilo kojem životnom razdoblju.

Godine 2004. se u novom izvješću Vijeća Europske unije ponovno isticala važnost i nužnost donošenja zajedničkog referentnog okvira ključnih kompetencija kao temelja budućih reformskih obrazovnih programa država članica.²⁹ Odluka je konačno izglasana 2006. godine kada su Europski parlament i Vijeće Europske unije predstavili i usvojili *Preporuku o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje – Europski referentni okvir* (eng. *Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*) koja je također sadržavala i novousvojeni referentni okvir ključnih kompetencija. Unutar *Preporuke* prvi put je na razini Europske unije definirano značenje pojma kompetencije kao »[...] kombinacija znanja, vještina i stavova prilagođenih kontekstu.«³⁰ Definicija je ubrzo proširena te prema tome ona znači adekvatnu »[...] sposobnost korištenja znanja, vještina te osobnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti u

²⁵ Vidi u: Iva Čatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup«, 2012., str. 180.

²⁶ Vidi u: »Preporuka Europskog parlamenta i Savjeta od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje«, u: *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, sv. 11/br. 20 (2010.), str. 170.

²⁷ Vidi u: »Preporuka Europskog parlamenta«, 2010., str. 174.

²⁸ Vidi u: Marija Pavkov, Nikša Alfirević, »O ključnim kompetencijama«, u: *Ključne kompetencije i učenje odraslih* (Biograd na Moru, Međunarodni Andragoški Simpozij, 16–17. 5. 2013.), (ur.) Mile Živčić, Nives Pokrajčić, Mario Vučić, Ognjen Žiljak, Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2013., str. 19.

²⁹ Vidi u: »Preporuka Europskog parlamenta«, 2010., str. 171.

³⁰ Isto, str. 174.

situacijama rada ili učenja i u profesionalnom i osobnom razvoju.«³¹ Pojam se ne ograničava samo na kognitivne elemente (korištenje teorije, koncepata ili prešutnog znanja), nego obuhvaća i funkcionalne (npr. tehničke vještine) i interpersonalne aspekte (npr. organizacijske ili socijalne vještine) te etičke vrijednosti.³²

Godine 2018. Vijeće Europske unije izvršilo je preispitivanje *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* i usvojilo je zajedničku ažuriranu i revidiranu verziju. Nova *Preporuka* osvrće se na društveno-gospodarske promjene koje su se u međuvremenu dogodile (npr. gospodarska kriza 2008. godine, tendencija automatizacije radnih mjesta zbog tehnološkog napretka, promjene u nastavi i učenju) te na rezultate PISA istraživanja. *Preporuka*, nadalje, donosi detaljnije objašnjenje riječi *znanje*, *vještina* i *stav* unutar same definicije kompetencije, kao i dodatno preciziranje značenja ključnih kompetencija i njihove uloge u obrazovnim sustavima država članica.³³ Na poticanje razvoja kompetencija učenika gleda se kao na jedan od ciljeva vizije stvaranja europskog prostora obrazovanja u okviru kojeg bi se »[...] mogao iskoristiti puni potencijal obrazovanja i kulture kao pokretača otvaranja novih radnih mjesta, postizanja socijalne pravednosti i aktivnoga građanstva, ali i sredstva za doživljavanje europskog identiteta u svojoj njegovoj raznolikosti«.³⁴

Kompetencije se u ažuriranom i revidiranom izdanju *Preporuke* također definiraju kao kombinacija znanja, vještina i stavova, pri čemu:

- a) *znanje* čine već postojeći podaci i činjenice, ideje, koncepti i teorije kojima se podupire razumijevanje određene teme ili područja;
- b) *vještine* znače sposobnost i mogućnost provođenja procesa i korištenja postojećim znanjem u cilju postizanja rezultata;
- c) *stavovi* uključuju spremnost na djelovanje ili reagiranje na ideje, situacije ili osobe te povezani način razmišljanja.³⁵

³¹ »Competence«, u: *Terminology of European education and training policy. A selection of 130 key terms*, Luxembourg: Cedefop – European Centre for the Development of Vocational Training, Publications Office of the European Union, 2014. [2. izdanje; prvo izdanje 2008.], str. 47.

³² Vidi u: »Competence«, 2014. [2008.], str. 48.

³³ Vidi u: »Preporuka vijeća od 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje«, u: *Službeni list Europske unije*, br. C 189 (2018.), str. 7.

³⁴ »Preporuka vijeća«, 2018., str. 1.

³⁵ Vidi u: Isto, str. 7.

Na tragu projekta *DeSeCo* koncept ključnih kompetencija je preuzet i implementiran u obrazovnu politiku Europske unije prema čemu se kompetencije mogu podijeliti na dvije velike kategorije:

- 1) na već spomenute generičke, opće ili ključne kompetencije koje su zajedničke svim znanstvenim disciplinama i obrazovnim programima te su prenosive u različita područja djelovanja;
- 2) na raznoliku skupinu specifičnih ili strukovnih kompetencija koje su svojstvene određenoj disciplini ili struci, obrazovnom ili znanstvenom području.

Inicijativnost i poduzetnost, kao glavna tema diplomskog rada, spada među ključnim kompetencijama i stoga će se u nastavku detaljnije obraditi samo ta kategorija.

2.4. Ključne kompetencije

Usvajanjem *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje i Europskog referentnog okvira* 2006. godine pojam ključnih kompetencija postao je jedan od temeljnih stavki obrazovne politike Europske unije. Ključne kompetencije se u dokumentu definiraju kao kombinacije znanja, vještina i stavova koje su potrebne svim pojedincima za osobno potvrđivanje, ispunjenje i razvoj, aktivan i odgovoran građanski život te za društvenu integraciju i zapošljavanje.³⁶ Razvijaju se tijekom cijelog života, od ranog djetinjstva do odrasle dobi, kroz formalno, neformalno i informalno učenje u različitim kontekstima, okruženjima i zajednicama, primjerice u obitelji, školi i susjedstvu te na radnom mjestu.³⁷ Odnos ključnih kompetencija i cjeloživotnog učenja je dvojak jer istovremeno predstavljaju »[...] preduvjet cjeloživotnom učenju (kompetencije koje je potrebno steći tijekom inicijalnog obrazovanja za uspješno učenje tijekom ostatka života) i njegov sastavni dio (radi se o kompetencijama koje bi tijekom cijeloga života trebalo stjecati, nadograđivati i usavršavati).«³⁸

Europskim referentnim okvirom utvrđuje se osam ključnih kompetencija koje se međusobno preklapaju i nadopunjavaju. Karakteristike i prednosti jedne kompetencije pomažu razvoju druge.

³⁶ Vidi u: Isto; »Preporuka Europskog parlamenta«, 2010., str. 174–175.

³⁷ Vidi u: »Preporuka vijeća«, 2018., str. 7.

³⁸ Marija Pavkov, Nikša Alfrević, »O ključnim kompetencijama«, 2013., str. 19.

Svaka od njih doprinosi uspješnom životu u društvu zbog čega se smatraju jednako važnima. Osam ključnih kompetencija u srednjoškolskom obrazovanju su sljedeće:

- 1) *Pismenost (Komunikacija na materinskom jeziku)* – označava sposobnost učenika za izražavanje, razumijevanje, prepoznavanje, stvaranje i tumačenje pojmova, misli, osjećaja, činjenica i mišljenja u usmenom i pisanom obliku (putem slušanja, govora, čitanja i pisanja) te odgovarajuće i kreativne jezične interakcije u nizu različitih disciplina, konteksta i situacija, npr. u školi, doma, u slobodnom vremenu ili kasnije pri radu.³⁹
- 2) *Višejezičnost (Komunikacija na stranim jezicima)* – osim glavnih sposobnosti koje su iste kao u komunikaciji na materinskome jeziku, kompetencija višejezičnosti uključuje i vještine posredovanja (sažimanje, parafraziranje, tumačenje ili prevođenje) i međukulturnog razumijevanja učenika.⁴⁰
- 3) *Matematička, prirodoslovna, inženjerska i tehnološka kompetencija* ima nekoliko komponenti. Matematička kompetencija se s jedne strane odnosi na sposobnost razvijanja i primjene matematičkog mišljenja učenika, a s druge strane na razvoj razine uvida u rješavanju niza problema u svakodnevnim situacijama. Temelji se na dobroj matematičkoj pismenosti te uključuje sposobnost i spremnost učenika na upotrebu matematičkih načina razmišljanja i prikaza. Kompetencija u prirodoslovlju odnosi se ponajprije na sposobnost učenika za objašnjavanje prirodnog svijeta upotrebom postojećeg znanja i primijenjene metodologije kroz promatranje i eksperiment, s ciljem postavljanja pitanja i zaključivanja na temelju činjenica. Kompetencije u tehnologiji i inženjerstvu predstavljaju primjenu tog znanja i metodologije u stvarnom životu kao niz odgovora na ljudske želje ili potrebe. Kompetencije prirodoslovlja, tehnologije i inženjerstva uključuju razumijevanje promjena uzrokovanih ljudskim djelovanjem i odgovornost učenika kao građanina.⁴¹

³⁹ Vidi u: »Preporuka Europskog parlamenta«, 2010., str. 175.; »Preporuka vijeća«, 2018., str. 8.

⁴⁰ Vidi u: Marija Pavkov, Nikša Alfirević, »O ključnim kompetencijama«, 2013., str. 19.

⁴¹ Vidi u: »Preporuka vijeća«, 2018., str. 9.

- 4) *Digitalna kompetencija* »[...] uključuje sigurnu i kritičku uporabu tehnologije informatičkoga društva i temeljne vještine informatičke i komunikacijske tehnologije.«⁴²
- 5) *Kompetencija učenja (učiti kako učiti)* odnosi se na učenje o učenju i predstavlja sposobnost razvijanja i organiziranja vlastitog učenja kod učenika u skladu s njihovim potrebama i svijesti o odgovarajućim metodama i mogućnostima učenja.⁴³
- 6) *Socijalna i građanska kompetencija* obuhvaća sposobnost učenika da postupaju kao odgovorni građani i da sudjeluju u građanskom i društvenom životu pomoću razumijevanja društvenih, gospodarskih, pravnih i političkih koncepata, struktura i promjena.⁴⁴
- 7) *Kulturna svijest i izražavanje* predstavlja sposobnost učenika da razumiju i poštuju načine na koji se ideje i smisao kreativno izražavaju te prenose u različitim kulturama i umjetničkim oblicima. Uključuje razumijevanje, razvijanje i izražavanje vlastitih ideja učenika te osjećaja njihove pripadnosti i uloge u društvu.⁴⁵
- 8) *Inicijativnost i poduzetnost* odnosi se na sposobnost djelovanja učenika prema mogućnostima i idejama te njihovog pretvaranja u kulturne, društvene ili financijske vrijednosti za druge. Temelje ove kompetencije čine kreativnost, ustrajnost, kritičko razmišljanje i rješavanje problema, preuzimanje inicijative te sposobnost surađivanja s drugima radi planiranja i upravljanja različitim projektima.⁴⁶

2.5. Kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti

Inicijativnost i poduzetnost, kao što je navedeno, jedna je od osam ključnih kompetencija *Europskog referentnog okvira* i predstavlja sposobnost pojedinca da ideje pretoči u djela koja imaju društvenu, kulturnu ili financijsku vrijednost. Njeno razvijanje pomaže da se mogućnosti, koje se pružaju, pravovremeno prepoznaju, procijene i iskoriste radi ostvarivanja ciljeva te da ljudi u

⁴² Marija Pavkov, Nikša Alfirević, »O ključnim kompetencijama«, 2013., str. 20.

⁴³ Vidi u: Isto.

⁴⁴ Vidi u: »Preporuka vijeća«, 2018., str. 10.

⁴⁵ Vidi u: Isto, str. 11.

⁴⁶ Vidi u: Isto.

budućnosti imaju što aktivniju i odgovorniju ulogu u vlastitom životu.⁴⁷ Pozadina poticanja poduzetnog načina razmišljanja i razvoja poduzetničke kompetencije prvenstveno leži u povećavanju zapošljivosti i socijalne sigurnosti u zemljama Europske unije. Poduzetništvo se smatra ključnim nositeljem ekonomskog razvoja jer su »Mala i srednja poduzeća [...] temeljni oslonac europskog gospodarstva. Glavni su izvor zaposlenja [...] Najznačajniji su pokretači inovacija, te socijalne i lokalne integracije u Europi. [...] Uzimajući u obzir činjenicu da su za osnivanje poduzeća potrebni poticaj, kreativnost i ustrajnost, a za postupni rast potrebne su upravljačke sposobnosti, te vještine nužne za pokretanje poduzetničke djelatnosti potrebno je razvijati od rane faze obrazovanja.«⁴⁸ Usvajanjem *Europskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje* 2006. godine potaknuto je uvođenje poučavanja i razvijanja kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u školske kurikulume te su naglašena sljedeća specifična znanja, vještine i stavovi koje osobu čine poduzetnom:

- 1) Poduzetnička *znanja* odnose se ponajprije »[...] na svijest o različitim situacijama i prilikama za pretvaranje ideja u djelo u okviru osobnih, društvenih i profesionalnih aktivnosti i razumijevanje toga kako one nastaju.«⁴⁹ Razumijevanje ekonomije, društvenih i gospodarskih izazova i prilika te pristupa planiranju projekata i upravljanju projektima (uključujući procese i resurse) također spadaju u ovu kategoriju, kao i svjesnost o etičkim načelima (npr. pošteno poslovanje, socijalno odgovorno vođenje poslovanja) i izazovima održivog razvoja te samosvijest o vlastitim snagama i slabostima.
- 2) Pod poduzetničkim *vještinama* podrazumijevaju se kreativnost, mašta i inovativnost, kritičko i konstruktivno promišljanje, strateško razmišljanje i rješavanje problema, proaktivno vođenje projekata (npr. sposobnost planiranja, organiziranja, upravljanja, vođenja i procjenjivanja) te sposobnost samostalnog rada i suradničkog rada u timovima. Mobiliziranje resursa (ljudi i stvari), održavanje aktivnosti (uključujući donošenje financijskih odluka), učinkovito komuniciranje i pregovaranje s drugima, suočavanje s neizvjesnošću, dvosmislenošću i rizikom također su dio poduzetničkih vještina.

⁴⁷ Vidi u: Irena Miljković Krečar, »Razvoj poduzetničkih kompetencija u sustavu cjeloživotnog obrazovanja«, u: *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, sv. 151/br. 3–4 (2010.), str. 419.

⁴⁸ Martina Ferk Novaković, Miloš Bogdanović, »Razvoj poduzetničke kompetencije kroz korištenje poslovnih simulacija«, u: *Učenje za poduzetništvo*, sv. 1/br. 1 (2011.), str. 143–144.

⁴⁹ »Preporuka vijeća«, 2018., str. 11.

- 3) Poduzetnički *stav* temelji se na odvažnosti i ustrajnosti u ostvarivanju ciljeva, proaktivnosti i usmjerenosti na budućnost. Uključuje otvorenost za promjene i nova iskustva, smisao za inicijativu i djelovanje, želju za motiviranjem drugih ljudi i vrednovanjem njihovih ideja, etičnost, empatiju i brigu za druge, prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke (bilo pozitivne ili negativne) te motiviranost za uspjeh.

U *Europskom referentnom okviru* posebna se pozornost stavlja na poboljšavanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti kroz promicanje poduzetničkog duha i inovativnog načina razmišljanja učenika. Predlaže se da države članice podupiru mogućnosti učenika da steknu barem jedno praktično poduzetničko iskustvo tijekom formalnog obrazovanja (npr. kroz učeničke inicijative u zajednicama, terensku nastavu, simulaciju poduzeća u sklopu projektne nastave, suradnju škole s tvrtkama i institucijama, itd.).⁵⁰ Ističe se i važnost partnerstva škole, zajednice i poduzeća jer »škola daje okvir za stjecanje prvih radnih navika, stavova o radu, pa i radnih iskustava, što postaje temelj za kasniju karijernu orijentaciju.«⁵¹ Poduzetnički način ponašanja i doživljavanja uz formalno obrazovanje razvija se i u neformalnom okruženju, naročito unutar obitelji. Inicijativnost i poduzetnost, slično drugim kompetencijama, najbolje se uče kroz osobno, aktivno iskustvo, ali i učenjem po modelu, na što upućuje i sama riječ *poduzetnost* koja potiče od riječi *poduzeti* »[...] što znači ne čekati da se nešto dogodi samo od sebe, nego sam krenuti u akciju.«⁵² Stoga su za uspješno razvijanje ove kompetencije potrebne praktične situacije susretanja učenika s pozitivnim primjerima i uzorima iz svijeta poduzetništva pomoću kojih mogu dobiti direktan uvid i osobno iskustvo iz stvarnog života: »Samo ako se uz sustav znanja iskusi i mogućnost njegove primjene, povećava se vjerojatnost da se to znanje može analogno ili kreativno primijeniti u različitim situacijama za rješavanje problema« u nepredvidivom poslovnom okruženju.⁵³

⁵⁰ Vidi u: European Commission, *Key Competences for Lifelong Learning*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019., str. 3.

⁵¹ Irena Miljković Krečar, »Razvoj poduzetničkih kompetencija«, 2010., str. 417.

⁵² Isto.

⁵³ Ljerka Sedlan Kőnig, »Poduzetnička kompetencija kao izvor konkurentnosti studenata na tržištu rada«, u: *Ekonomski vjesnik – Econviews. Review of Contemporary Entrepreneurship, Business and Economic Issues*, sv. 26/br. 1 (2013.), str. 61.

3. Kompetencijski model obrazovanja i kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti u Hrvatskoj

Usvajanjem *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* i *Europskog referentnog okvira* 2006. godine započeto je novo razdoblje u obrazovnim sustavima država članica Europske unije. Koncept ključnih kompetencija postao je referentna točka i norma koju su članice inkorporirale u svoje nacionalne kurikulume kao dio strategije cjeloživotnog učenja. Republika Hrvatska je 2013. godine postala punopravna članica Europske unije, a njezinom pristupanju prethodio je niz procesa priprema, pregovora i usklađivanja različitih područja države s propisima Unije. Zahtjev za punopravno članstvo podniet je 2003. godine te je radi modernizacije obrazovnog sustava i dugoročnog jačanja gospodarstva odlučeno priključenje europskim tendencijama, odnosno reformiranje dotadašnjeg tradicionalnog modela obrazovanja i prelazak na kompetencijski orijentiran model. U tom postupku ubrzo je uslijedio važan korak kada je Vlada Republike Hrvatske 2005. godine usvojila dokument pod nazivom *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.–2010.* koji je potom bio osnova za nastanak najvažnijeg dokumenta i temelja reforme hrvatskog obrazovnog sustava, *Nacionalnog okvirnog kurikuluma za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (dalje: *Nacionalni okvirni kurikulum*) koji je izradio Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011. godine. Na taj način su u središte obrazovanja stavljeni ishodi učenja i osam ključnih učeničkih kompetencija prema *Europskom referentnom okviru* u svim školama na državnoj razini.⁵⁴

Za uvođenje i razvoj kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti uz *Nacionalni okvirni kurikulum* od posebnog je značaja bila nacionalna *Strategija učenja za poduzetništvo 2010.–2014.* provedena s ciljem sveobuhvatnog sustavnog stvaranja obrazovno-poticajnog, poduzetništvu usmjerenog društvenog okružja u Hrvatskoj.⁵⁵ Glavni zadaci *Strategije* bili su senzibiliranje javnosti o poduzetništvu, razvijanje pozitivnog stava prema cjeloživotnom učenju za poduzetništvo, uvođenje učenja o poduzetništvu kao ključne kompetencije u sve oblike, vrste i razine formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja te uvođenje poduzetništva kao ključne kompetencije u nacionalni kurikulum. Unutar *Strategije* razlikuje se uže i šire shvaćanje kompetencije

⁵⁴ Vidi u: Irena Miljković Krečar, »Razvoj poduzetničkih kompetencija«, 2010., str. 419.

⁵⁵ Vidi u: *Strategija učenja za poduzetništvo 2010.–2014.* (dalje: *Strategija*), Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva Vlade Republike Hrvatske, 2010., str. 4., https://www.hzz.hr/UserDocsImages/Strategija_ucenja_za_poduzetnistvo_2010-2014.pdf (pregledano: 1. travnja 2021.)

inicijativnosti i poduzetnosti. Uži koncept usmjerava se na razvijanje specifičnih sposobnosti koji su potrebni za pokretanje i vođenje vlastitog posla ili samozapošljavanje. Širi koncept se ne odnosi samo na poslovno ili ekonomsko djelovanje, nego obuhvaća i razvijanje određenih odlika osobnosti u svim područjima života poput samostalnosti, odgovornosti, inovativnosti, fleksibilnosti, marljivosti, kreativnosti ili spremnosti na donošenje odluka.⁵⁶

Usvajanjem *Nacionalnog okvirnog kurikulum*a, kao što je navedeno, označava se prelazak hrvatskog obrazovnog sustava na kompetencijski model obrazovanja prateći *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* Europske unije. To znači da za razliku od dotadašnjeg usmjerenja na prijenos sadržaja i znanja, u središte obrazovanja stavljaju se ishodi učenja i učenička postignuća, tj. razvijanje osam ključnih (u strukovnim školama i dodatnih specifičnih) kompetencija učenika kroz nastavne predmete i novi koncept međupredmetnih tema. *Nacionalni okvirni kurikulum* služio je za izradbu svih novih predmetnih kurikulumu te se nastavnici upućuju da »[...] nadiđu predmetnu specijalizaciju i podjednako sudjeluju u razvijanju ključnih kompetencija učenika [...]«, posebice onih koji se ostvaruju unutar međupredmetnih tema.⁵⁷ *Europski referentni okvir* također navodi da ključne kompetencije nisu vezane isključivo za određeni nastavni predmet, već se odnose i na šire, međupredmetne ili interdisciplinarne teme.⁵⁸ Isti pristup je prisutan i u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* u kojem su neke od temeljnih kompetencija, poput inicijativnosti i poduzetnosti, kompetencije učenja ili socijalne i građanske kompetencije, smještene u međupredmetne teme. One se objašnjavaju kao teme koje su obavezne u svim nastavnim predmetima i koje su svi nastavnici dužni ostvarivati i obrađivati kroz svoje predmete. Osim obrađivanja tema unutar pojedinih nastavnih predmeta, preporučuje se i organiziranje zajedničkih projekata ili modula radi povećavanja učinkovitosti razvoja ključnih kompetencija međupredmetnih tema.⁵⁹

⁵⁶ Vidi u: *Strategija*, 2010., str. 5.; Europska komisija/EACEA/Eurydice, *Poduzetničko obrazovanje u školama u Europi. Izvješće Eurydicea*, Ured za publikacije Europske unije u Luksemburgu, 2016., str. 21–22., http://publications.europa.eu/resource/cellar/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0013.01/DOC_1 (pregledano: 1. travnja 2021.)

⁵⁷ *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (dalje: *Nacionalni okvirni kurikulum*), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011., str. 11–12., http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (pregledano 2. travnja 2021.)

⁵⁸ Vidi u: *Međupredmetne teme*, Škola za život, <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/> (pregledano 2. travnja 2021.)

⁵⁹ Vidi u: *Nacionalni okvirni kurikulum*, 2011., str. 42.

Nacionalnim okvirnim kurikulumom određeno je ukupno sedam međupredmetnih tema za srednje škole i svaka od navedenih određena je zasebnim međupredmetnim kurikulumom. To su:

- 1) Osobni i socijalni razvoj
- 2) Zdravlje
- 3) Sigurnost i zaštita okoliša
- 4) Učiti kako učiti
- 5) Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije
- 6) Građanski odgoj i obrazovanje
- 7) Poduzetništvo

3.1. Poduzetništvo kao međupredmetna tema

U Hrvatskoj se nacionalna definicija kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti oslanja na opis iz *Europskog referentnog okvira* te se određuje kao »[...] sposobnost pojedinca da ideje pretvori u djelo, a uključuje stvaralaštvo, inovativnost i spremnost na preuzimanje rizika te sposobnost planiranja i vođenja projekata radi ostvarivanja ciljeva. Temelj je za vođenje svakodnevnoga, profesionalnoga i društvenoga života pojedinca. Također, čini osnovu za stjecanje specifičnih znanja, vještina i sposobnosti potrebnih za pokretanje društvenih i tržišnih djelatnosti.«⁶⁰ *Nacionalni okvirni kurikulum* predviđa uključivanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u srednjoškolski kurikulum pod nazivom *Poduzetništvo* kao međupredmetnu temu što znači da je treba i može razvijati kroz sve nastavne predmete i izvannastavne aktivnosti. Kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti i obrazovanje za poduzetništvo odnosi se na razvoj učenika kao kreativnih, samostalnih i poduzetnih osoba spremnih na preuzimanje rizika i prihvaćanje promjena te kao pojedinaca s razvijenim komunikacijskim i socijalnim sposobnostima i temeljnim znanjima iz područja gospodarstva, vođenja poslova te obrta. U osnovi je ove kompetencije kao međupredmetne teme razvoj uspješne, inovativne i poduzetne osobe osposobljene za prepoznavanje prilika u kojima svoje ideje može pretvoriti u djelo u različitim situacijama (u obrazovanju, radu i životu općenito).⁶¹ U dokumentu *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i*

⁶⁰ Isto, str. 17.

⁶¹ Vidi u: Isto, str. 45.

srednje škole (dalje: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo*) pod odgojno-obrazovnih ciljeva navodi se da će učenici:

- 1) razviti organizacijske i upravljačke sposobnosti (planiranje, provođenje planova, praćenje izvršenja, upravljanje vremenom) te sposobnost donošenja odluka, postavljanje ciljeva i prioriteta, rješavanja problema, timskog rada i vođenja
- 2) razviti komunikacijske vještine (međusobne i skupinske, prezentacijske i pregovaračke vještine)
- 3) razviti upornost, pozitivan odnos prema radu i radne navike
- 4) upoznati pravila učenja i rada u interkulturalnom okružju
- 5) upoznati se s izradom projektnih prijedloga i upravljanjem projektima
- 6) razviti sposobnost samoprocjene i kritičkoga mišljenja, definiranja i rješavanja problema
- 7) usvojiti temeljna znanja iz područja svijeta rada i poslovanja u svrhu razvoja karijere
- 8) razlikovati i istraživati pojedina zanimanja
- 9) prepoznavati potrebu i prilike za cjeloživotno učenje
- 10) biti otvoreni za nove ideje i mogućnosti
- 11) stvarati inovativna, konkurentna i kreativna rješenja
- 12) stvarati prilike, a ne ih čekati
- 13) razumjeti ekonomsko okružje
- 14) razviti ekonomsku i financijsku pismenost
- 15) upoznati se s temeljnim ekonomskim konceptima (stvaranje nove vrijednosti)
- 16) ponašati se društveno odgovorno.⁶²

⁶² Vidi u: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole* (dalje: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo*), Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2019., str. 7., <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Medupredmetne/Kurikulum%20medupredmetne%20teme%20Poduzetništvo%20za%20osnovne%20i%20srednje%20skole.pdf> (pregledano 17. svibnja 2021.)

Odgojno-obrazovni ciljevi *Kurikuluma međupredmetne teme Poduzetništvo* artikulirana su u tri područja (domene):

- 1) *Promišljaj poduzetnički* – odnosi se na prepoznavanje, definiranje i rješavanje problema te primjenu inovativnih, kreativnih načina rješenja; snalaženje u neizvjesnim i rizičnim situacijama; odgovornost u/za okoliš i zajednicu sustavnim i etičnim promišljanjem.
- 2) *Djeluj poduzetnički* – uključuje razvoj poduzetničke ideje od koncepta do realizacije; razvoj sposobnosti planiranja i upravljanja aktivnostima; postavljanje ciljeva i oblikovanje vlastite vizije; planiranje i upravljanje karijerom.
- 3) *Ekonomska i financijska pismenost* – sadrži osnovno razumijevanje i primjene ekonomije u svakodnevnom životu; razumijevanje financijskih konceptata, proizvoda i usluga; odgovorno upravljanje novcem.

Uvođenjem *Nacionalnog okvirnog kurikuluma* odgojno-obrazovni proces u osnovnim i srednjim školama podijeljen je na pet vremenskih ciklusa:

1. ciklus = 1. i 2. razred osnovne škole
2. ciklus = 3., 4. i 5. razred osnovne škole
3. ciklus = 6., 7. i 8. razred osnovne škole
4. ciklus = 1. i 2. razred četverogodišnjeg i 1. razred trogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja
5. ciklus = 3. i 4. razred četverogodišnjeg i 2. i 3. razred trogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja

Odgojno obrazovni ciklusi prisutni su i u organizaciji *Kurikuluma međupredmetne teme Poduzetništvo* ponajprije u detaljno izrađenim odgojno-obrazovnim ishodima (očekivanjima) po ciklusima i domenama koje se primijenjuju u srednjim školama. U tabelama uz odgojno-obrazovna očekivanja naznačena su i odgovarajuća znanja, vještine i stavovi (tj. kompetencije) koje učenici trebaju razviti i usvojiti te preporuke za ostvarivanje očekivanja.⁶³

⁶³ Vidi u: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo*, 2019., str. 17–20., 27–30., 37–40.

4. odgojno-obrazovni ciklus

Domena: 1. PROMIŠLJAJ PODUZETNIČKI				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
<p>Učenik: pod A.4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Prepoznaje utjecaj inovacija i kreativnih rješenja na rast produktivnosti i konkurentnosti. ● Procjenjuje utjecaj oskudnosti resursa na pojedinca, poslovanje i društvo. ● Poznaje pojam intelektualnoga vlasništva. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Izračunava produktivnost i obrazlaže komparativne prednosti rješenja. ● Uspoređuje dobit i troškove inovativnoga rješenja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Pokazuje otvorenost prema inovacijama. ● Poštuje intelektualno vlasništvo. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Sat razrednika.
<p>pod A.4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Snalazi se s neizvjesnošću i rizicima koje donosi. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Navodi karakteristike različitih gospodarskih sustava te definira prednosti i nedostatke svakog od njih. ● Opisuje promjenjivost i složenost gospodarske situacije u nacionalnome, multinacionalnome i globalnome okružju. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Koristi internet i primjerene e-alate u istraživanju različitih gospodarskih sustava i njihovih mogućnosti. ● Pronalazi na internetu podatke o poslovnim subjektima te čita i razumije njihova poslovna izvješća. ● Procjenjuje rizik povezan s promjenjivom gospodarskom situacijom u široj okolini. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Preuzima razuman rizik i snalazi se u neizvjesnim situacijama. ● Pokazuje otvorenost prema multikulturalnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Sat razrednika. ● Korelacija s MT-om Građanski odgoj.
<p>pod A.4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnoga usmjeravanja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Analizira mogućnosti razvoja karijere ovisno o osobnim ciljevima i mogućnostima uključivanja na tržište rada. ● Upoznaje se s različitim oblicima zapošljavanja te njihovim prednostima i nedostacima ● Uočava mogućnosti i 	<ul style="list-style-type: none"> ● Koristi e-alate i mrežne stranice za upoznavanje s mogućnostima uključivanja na tržište rada. ● Nadopunjuje mapu osobnoga razvoja (portfolio). 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ne odustaje unatoč neuspjesima. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Sat razrednika.

	uvjete za pokretanje vlastita posla.			
KLJUČNI SADRŽAJI: konkurentnost, planiranje vremena, intelektualno vlasništvo, gospodarski sustavi, konkurencija radne snage, mogućnosti samozapošljavanja, oportunitetni trošak, produktivnost.				

Tablica 1. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni *Promišljaj poduzetnički* u 4. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, 2019., 17–18.*)

Domena: 2. DJELUJ PODUZETNIČKI				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod B.4.1. ● Razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije.	● Prepoznaje dionike poduzetničkoga okružja i mogućnosti osobnoga djelovanja za razvoj poduzetničke ideje.	● Služi se različitim izvorima informacija. ● Pronalazi na internetu podatke o poslovnim subjektima te čita i razumije njihova poslovna izvješća.	● Pokazuje otvorenost za poduzetničke prilike.	● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Pravo poduzetničko iskustvo. ● Gost predavač iz potpornih institucija.
pod B.4.2. ● Planira i upravlja aktivnostima.	● Objašnjava osnove projektnog ciklusa.	● Izrađuje poduzetnički projektni plan.	● Odgovorno izvršava zadatke, ispunjava obaveze i poštuje rokove. ● Uči iz pogrešaka. ● Ustrajan je u dosezanju cilja.	● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti.
pod B.4.3. ● Prepoznaje važnost odgovornoga poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice.	● Objašnjava važnost eksternalija za planiranje poduzetničkoga pothvata. ● Prepoznaje važnost socijalnoga poduzetništva.	● Istražuje primjere dobre prakse implementacije društveno odgovornoga poslovanja i socijalnoga poduzetništva te na temelju primjera izrađuje prijedlog vlastite društveno odgovorne aktivnosti. ● Pronalazi na internetu podatke o poslovnim subjektima te čita i razumije njihova poslovna izvješća.	● Poštuje koncept socijalne uključenosti. ● Poštuje postojeće resurse RH i svijeta te sustavno djeluje na njihovom očuvanju. ● Usmjerava potrošnju prema proizvodima i uslugama poslovnih	● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Korelacija s MT-om Građanski odgoj.

			subjekata koji djeluju društveno odgovorno.	
KLJUČNI SADRŽAJI: eko-sustav, eksternalije, mogući izvori financiranja, državne potpore, EU sredstva, privatne i javne usluge, mogućnosti korištenja dobiti, utjecaji socijalnoga poduzetništva, održivi razvoj, moralno prosuđivanje, sukob interesa, društveno odgovorno poslovanje.				

Tablica 2. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni Djeluj poduzetnički u 4. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvoza osnovne i srednje škole, 2019., 27–28.*)

Domena: 3. EKONOMSKA I FINACIJSKA PISMENOST				
Očekivanja u ovom ciklusu ostvaruju se izradom projekta.				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod C.4.1. i 4.2. ● Sudjeluje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije (nadovezuje se i uključuje elemente očekivanja iz 3. ciklusa)	<ul style="list-style-type: none"> ● Identificira čimbenike koji utječu na poslovanje (makrookruženje). ● Analizira i predviđa mogućnost plasmata proizvoda na tržište. ● Opisuje osnovne tržišne mehanizme i konkurentske odnose. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Planira aktivnosti u projektu. ● Rabi IKT u planiranju i ostvarivanju projekta. ● Pronalazi na internetu podatke o poslovnim subjektima te čita i razumije njihova poslovna izvješća. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Prihvaća važnost etičnoga ponašanja u poslovanju. ● Preuzima odgovornosti za ispunjenje obveza i poštovanje rokova. ● Poštuje zakonske propise. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano kao međupredmetni projekt. ● Moguće ga je uključiti u nastavne predmete Politika i gospodarstvo, Geografija ili druge nastavne predmete po izboru učitelja. ● U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste predavače i sl. ● Korelacija: Građanski odgoj i obrazovanje, Uporaba IKT.
pod C.4.3. ● Objašnjava osnovne namjene financijskih institucija i koristi se financijskim uslugama.	<ul style="list-style-type: none"> ● Poznaje elemente financijskoga plana u projektu. ● Objašnjava ulogu financijskih institucija u razvoju poduzetničkih aktivnosti. ● Obrazlaže najčešće korištene financijske usluge za osobne potrebe i poslovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Sudjeluje u izradi financijskoga plana u školskome projektu. ● Spreman je demonstrirati različite mogućnosti korištenja financijskih usluga. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Odgovorno se služi pojedinim financijskim uslugama. ● Kritički preispituje važnost novca za osobnu sreću. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano kao međupredmetni projekt. ● Moguće ga je uključiti u nastavne predmete Politika i gospodarstvo, Matematika, ili druge nastavne predmete po izboru učitelja. ● U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste

	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje važnost planiranja mirovine. 			predavače i sl. <ul style="list-style-type: none"> • Korelacija: Građanski odgoj i obrazovanje.
KLJUČNI SADRŽAJI: resursi (materijalni, ljudski, financijski – kapital), čimbenici poslovanja (makrookruženje = demografija, ekonomske snage, konkurencija, kulturne i društvene snage, političke i ekonomske snage, tehnologija), tržište, upravljanje novcem (financijske institucije – HNB, burza, FINA, komercijalne banke, porezna i financijska kontrola; financijske usluge – štednja, računi, krediti, kartično poslovanje, osiguranja, stipendije, plaćanja putem interneta, mobilnog telefona).				

Tablica 3. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni Ekonomska i financijska pismenost u 4. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, 2019., 37–38.*)

5. odgojno-obrazovni ciklus

Domena: 1. PROMIŠLJAJ PODUZETNIČKI				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod A.5.1. <ul style="list-style-type: none"> • Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje važnost transfera tehnologije i komercijalizacije inovacije. • Objasnjava usuglašenost tehnološke izvedivosti inovacija i otkrića s etičkim normama. • Opisuje važnost kreativnih industrija za gospodarski rast. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentira primjere uspješnih transfera tehnologije. • Procjenjuje na primjerima jesu li inovacije i otkrića moralno opravdani. 	<ul style="list-style-type: none"> • Poštuje intelektualno vlasništvo u gospodarstvu zasnovanom na znanju. • Naglašava važnost zakonske i etičke regulacije inovacija, tehnologije i znanosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integrirano. • Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. • Sat razrednika. • Korelacija s MT-om Građanski odgoj.
pod A.5.2. <ul style="list-style-type: none"> • Snalazi se s neizvjesnošću i rizicima koje donosi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira proces globalizacije i njezin utjecaj na pojedinca i društvo. • Prepoznaje razlike u trgovinskim barijerama i količini razmjene između zemalja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Služi se makroekonomskim pokazateljima. • Procjenjuje dosege proizvoda i usluga. 	<ul style="list-style-type: none"> • Poštuje različitosti i multikulturalnost. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integrirano. • Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. • Sat razrednika. • Korelacija s MT-om Građanski odgoj.
pod A.5.3. <ul style="list-style-type: none"> • Upoznaje i 	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje mogućnosti i razlikuje programe za 	<ul style="list-style-type: none"> • Koristi se vlastitim potencijalima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Iskazuje vlastitu viziju budućnosti i 	<ul style="list-style-type: none"> • Integrirano. • Izvannastavne i

kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnog usmjeravanja.	nastavak školovanja i uključivanja na tržište rada ovisno o osobnim ciljevima i mogućnostima. <ul style="list-style-type: none"> ● Razvija koncepte i strategije cjeloživotnoga učenja. ● Analizira različite vrste poduzetništva ovisno o osobnim ciljevima u karijeri, mogućnostima zapošljavanja i prednostima zajednice. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nadopunjuje i predstavlja mapu osobnoga razvoja (portfolio). ● Piše motivacijsko pismo za dobivanje stipendije na materinskome i stranome jeziku. ● Kreira životopis u formatu Europass i molbu za posao. ● Simulira razgovor za posao. 	svoje mjesto u njoj. <ul style="list-style-type: none"> ● Pokazuje fleksibilnost i pripremljenost za radnu mobilnost. 	izvanučioničke aktivnosti. <ul style="list-style-type: none"> ● Sat razrednika.
KLJUČNI SADRŽAJI: transfer tehnologija, komercijalizacija, kultura, inovacije, moralna dvojba, tehnoznanost, gospodarstvo zasnovano na znanju, kreativna industrija, globalizacija, mogućnosti daljnega obrazovanja, pisanje životopisa i molbe za posao te motivacijskoga pisma na materinskome i stranome jeziku.				

Tablica 4. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni Promišljaj poduzetnički u 5. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, 2019., 19–20.*)

Domena: 2. DJELUJ PODUZETNIČKI				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod B.5.1. ● Razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije.	<ul style="list-style-type: none"> ● Obrazlaže vlastitu poduzetničku ideju. ● Razlikuje ulogu poduzetnika od uloge upravitelja (menadžera). 	<ul style="list-style-type: none"> ● Izrađuje projektni prijedlog. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Promiče poduzetništvo kao nositelja održivoga gospodarskog rasta i razvoja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti .
pod B.5.2. ● Planira i upravlja aktivnostima.	<ul style="list-style-type: none"> ● Prepoznaje važnost investicija i različite izvore financiranja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Koristeći e-alate istražuje mogućnosti investiranja i financiranja. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Procjenjuje prednosti i nedostatke različitih financijskih usluga. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i izvanučioničke aktivnosti. ● Korelacija s MT-om Građanski odgoj.
pod B.5.3. ● Prepoznaje važnost	<ul style="list-style-type: none"> ● Objašnjava profesionalnu etiku 	<ul style="list-style-type: none"> ● U svakodnevnome životu prepoznaje 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ne prihvća sivu ekonomiju i 	<ul style="list-style-type: none"> ● Integrirano. ● Izvannastavne i

odgovornoga poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice.	na različitim primjerima iz poslovnoga okružja. ● Objašnjava pojam sive ekonomije i korupcije. ● Prepoznaje i opisuje primjere kršenja prava potrošača.	sivu ekonomiju i koruptivno ponašanje. ● Predlaže rješenja na različitim primjerima sukoba interesa. ● U suradnji s drugima izrađuje jednostavni etički kodeks. ● Koristi potrošačka prava.	koruptivno ponašanje i reagira na njihovu pojavnost. ● Poštuje i potiče druge na poštivanje pravila profesionalnoga i etičnoga ponašanja.	izvanučioničke aktivnosti. ● Korelacija s MT-om Građanski odgoj.
KLJUČNI SADRŽAJI: projektni prijedlog, mogućnosti financiranja, stipendije, učenički i studentski krediti, odgovorno poduzetništvo – siva ekonomija, poštivanje zakonske regulative, zaštita potrošača, profesionalna etika, etički kodeks.				

Tablica 5. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni Djeluj poduzetnički u 5. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, 2019., 29–30.*)

Domena: 3. EKONOMSKA I FINACIJSKA PISMENOST				
Očekivanja u ovom ciklusu ostvaruju se izradom projekta.				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod C.5.1. ● Sudjeluje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije (nadovezuje se i uključuje elemente očekivanja iz 3. i 4. ciklusa).	● Analizira različite primjere projekata ulaganja – poslovnih planova. ● Identificira čimbenike koji utječu na poslovanje (interno okruženje, mikrookruženje). ● Analizira promjene na lokalnom i globalnom tržištu i njihov utjecaj na gospodarstvo i život građana. ● Navodi važnost uvoza i izvoza. ● Razlikuje ulogu i aktivnosti državnih,	● Upravlja materijalnim i nematerijalnim resursima. ● Sudjeluje u simulacijama različitih poslovnih situacija. ● Participativno vodi grupu ili tim. ● Istražuje postupak otvaranja poduzeća ili obrta.	● Promiče poduzetničko djelovanje i razvoj poduzetničke klime. ● Kritički se odnosi prema promotivnim sadržajima. ● Preuzima odgovornost za ispunjenje obveza i poštivanje rokova. ● Poštuje zakonske propise i ne	● Integrirano kao međupredmetni projekt. ● Projekt je moguće uključiti u nastavne predmete Politika i gospodarstvo, Matematika, Hrvatski jezik ili druge nastavne predmete po izboru učitelja. ● Moguće je organizirati prezentacije praktičnih radova, natjecanja za najbolju poslovnu ideju i dr. ● U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste predavače i sl. ● Korelacija s Građanskim

	poduzetničkih potpornih institucija i socijalnih partnera (u HR i EU) u poslovanju.		odobrava primjere nepoštivanja propisa. ● Promiče poštovanje prava proizvođača i potrošača.	odgojem i obrazovanjem
pod C.5.2. pod C.5.3. ● Objašnjava osnovne namjene i koristi se financijskim uslugama.	● Prepoznaje važnost financijskoga savjetovanja pri izboru financijskih usluga. ● Prepoznaje financijska kaznena djela i opisuje odgovarajuće mjere opreza.	● Poduzima odgovarajuće mjere opreza.	● Preuzima razuman rizik u korištenju financijskih usluga. ● Iskazuje odgovornost za poštivanje zakona i propisa.	● Ostvaruje se kao dio međupredmetnih projekata. ● U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste predavače I sl. ● Korelacija s Građanskim odgojem I obrazovanjem
KLJUČNI SADRŽAJI: resursi (materijalni, ljudski, financijski – kapital, participativno vodstvo), čimbenici poslovanja (interno okružje – unutarnja organizacija poduzeća; mikrookruženje – kupci, dobavljači, poduzetničke potporne institucije, socijalni partneri), tržište, upravljanje novcem (financijske institucije – HNB, burza, FINA, komercijalne banke, porezna i financijska kontrola; financijske usluge – štednja, kamate, računi, krediti, kartično poslovanje, investicijski i mirovinski fondovi, dionice, državne obveznice, leasing, osiguranja).				

Tablica 6. Očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* u domeni Ekonomska i financijska pismenost u 5. odgojno-obrazovnom ciklusu (preuzeto iz: *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, 2019., 39–40.*)

Kao što tabele pokazuju, odgojno-obrazovna očekivanja su po domenama identična u oba ciklusa, jedina je razlika u samom sadržaju znanja, vještina i stavova koje učenici trebaju usvojiti ili razviti.

3.2. Kurikulum nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*

Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije (dalje: *Kurikulum Likovne umjetnosti*) objavljen je 2019. godine od strane *Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske*. Kao svrha nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* navodi se oblikovanje osobnog i društvenog identiteta učenika, oplemenjivanje i obogaćenje slike

učenika o sebi i o svijetu, razvoj sposobnosti kreativnog mišljenja i djelovanja te usvajanje likovne i vizualne pismenosti.⁶⁴

S ciljem cjelovitog razvoja kompetencija učenika *Nacionalnim okvirnim kurikulumom* je već ranije uvedeno sedam odgojno-obrazovnih područja u hrvatski obrazovni sustav. Ova područja se u velikoj mjeri preklapaju s opsegom ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje iz *Europskog referentnog okvira*. To su:

- 1) Jezično-komunikacijsko područje
- 2) Matematičko područje
- 3) Prirodnoslovno područje
- 4) Tehničko i informatičko područje
- 5) Tjelesno i zdravstveno područje
- 6) Društveno-humanističko područje
- 7) Umjetničko područje

Nastavni predmet *Likovna umjetnost* pripada društveno-humanističkom i umjetničkom odgojno-obrazovnom području unutar kojih se, između ostalog, razvija znanje o međuljudskim i društvenim odnosima, kulturnom razvoju čovjeka i društva, vizualnoj kulturi i složenosti vizualne okoline, umjetničkim konceptima i pravcima te se razvija njihovo kritičko promišljanje, prosuđivanje, vrednovanje i aktivno oblikovanje.⁶⁵ Kurikulum predmeta osmišljen je u znaku interdisciplinarnosti i međupredmetnog povezivanja, njegovanja kulturne baštine te suradnje s umjetničkim zajednicama i kulturno-znanstvenim institucijama. Poučavanjem i učenjem *Likovne umjetnosti* potiče se estetski odgoj i razvoj kreativnosti učenika, njegovanje kulture dijaloga, tolerancija i prihvaćanje različitosti. U središtu predmeta nalazi se društveno-povijesna stvarnost koja se odražava na likovnu umjetnost, kao i doprinos i utjecaj umjetnosti na život te vizualna okolina i djela likovne umjetnosti kroz kojih se istražuje stvaralaštvo različitih kultura od

⁶⁴ Vidi u: *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije* (dalje: *Kurikulum Likovne umjetnosti*), Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019., str. 5., https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/LKLU_kurikulum.pdf (pregledano 10. svibnja 2021.)

⁶⁵ Vidi u: *Nacionalni okvirni kurikulum*, 2011., str. 180, 208.

pretpovijesti do danas.⁶⁶ Odgojno-obrazovni ciljevi poučavanja i učenja nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* obuhvaćaju da će učenici:

- 1) usvojiti i razumjeti likovni jezik
- 2) razviti likovnu pismenost odgajanjem vizualnog opažaja te njihovom primjenom kroz stvaralačku (kreativni) i analitički proces
- 3) izražavati stvaralačko (kreativno) mišljenje produkcijom ideja i rješavanjem problema
- 4) razvijati psihomotoričke i kognitivne vještine upoznavanjem i upotrebom različitih materijala, postupaka i medija
- 5) razvijati kritičko mišljenje, stavove i vrijednosti uspostavljanjem aktivnog i propitujućeg odnosa prema okolini i likovnom stvaralaštvu
- 6) razumjeti kontekst likovnog djela i ulogu likovnog stvaralaštva u društvu istraživanjem umjetničkog izraza i uspostavljanjem odnosa s društvenim, povijesnim, kulturnim i tehnološkim čimbenicima
- 7) sudjelovati u umjetničkim događanjima i aktivnostima kulturno-znanstvenih ustanova
- 8) razvijati odgovoran, aktivan odnos i pozitivan stav prema suvremenoj kulturnoj okolini i umjetničkoj baštini.⁶⁷

Kurikulum je podijeljen na tri domene (ključne koncepte). Kroz svaku domenu prožimaju se tri osnovna područja ljudske osobnosti i aktivnosti u različitim omjerima, a to su psihomotoričko (djelatno), afektivno (osjećajno) te kognitivno (spoznajno) područje. Domene nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* koncipirane su po sljedećim kategorijama:

- 1) Stvaralaštvo i produktivnost
- 2) Doživljaj i kritički stav
- 3) Umjetnost u kontekstu

U domeni *Stvaralaštvo i produktivnost* fokusira se na likovno izražavanje učenika i istraživanje kreativnog, stvaralačkog procesa. Na taj način se stvara preduvjet za razumijevanje

⁶⁶ Vidi u: *Kurikulum Likovne umjetnosti*, 2019., str. 5.

⁶⁷ Vidi u: Isto, str. 6.

umjetnosti i složenosti okoline koja okružuje učenike. Upoznavanje sa širokim spektrom viđenja i pristupa stvarnosti, poticanje kreativnoga mišljenja, inovativnosti i poduzetnosti učenika te razumijevanje cjelovitog stvaralačkog i istraživačkog procesa od ideje i pripreme do realizacije, refleksije i kritičkog stava također spadaju u ovu domenu. Potiče se vlastito iskustvo stvaranja i izražavanja ideja, misli, osjećaja, stavova i vrijednosti učenika u sklopu problemskih i projektnih zadataka te osmišljavanje vlastitih rješenja za pojedine likovnumjetničke probleme. U kontekstu srednjoškolskog obrazovanja, naglasak je u ovoj domeni stavljen na istraživački rad učenika.⁶⁸

Druga domena, *Doživljaj i kritički stav*, obuhvaća sustavno odgajanje opažaja. Njezin temelj čine aktivno promatranje i raspravljanje o umjetničkom stvaralaštvu i djelima pomoću čega se razvija otvorenost učenika prema različitim, drugačijim stavovima, mišljenjima i idejama. Potiče se istraživanje interakcije između autora, djela i publike, kao i aktivno sudjelovanje u kulturno-umjetničkim događajima. Aktivan i svjestan pristup doživljaja umjetničkih djela, vizualne okoline i kulturne baštine nalaze se u središtu domene s ciljem razvijanja percepcije, opažanja, komunikacijskih vještina, kritičkog mišljenja i kreativnosti učenika.⁶⁹

Umjetnost u kontekstu treća je domena i uključuje poticanje razumijevanja uloge stvaralaštva i likovne umjetnosti kroz povijest. Tumačenje značenja djela unutar odgovarajućeg konteksta nastanka (društvenog, povijesnog, kulturnog, umjetničkog, ideološkog i sl.), osvještavanje važnosti likovne umjetnosti u društvu tijekom različitih vremenskih razdoblja te istraživanje umjetnosti kao društvenog komentara i uloge umjetnika kao komentatora društvenih događanja također se obrađuju unutar ove domene. Učenike se potiče na stvaralaštvo i istraživački rad, naročito u suradnji s kulturno-znanstvenim i umjetničkim organizacijama i institucijama radi postizanja razumijevanja, odgovornosti i kritičkog stava prema okolini i kulturnoj baštini te raznolikosti kulturnih identiteta i baštine svijeta.⁷⁰

U prvom, drugom i trećem razredu za prvu domenu je predviđeno okvirno 20%, za drugu 50%, a za treću domenu 30% satnice. U četvrtom razredu dolazi do promjene te se za prvu domenu predviđa okvirno 50%, za drugu 30%, a za treću domenu 20% satnice.⁷¹

Sadržaj *Kurikuluma Likovne umjetnosti* je, nadalje, podijeljen po godinama učenja u četiri tematske cjeline kroz kojih se ostvaruju odgojno-obrazovni ishodi predmeta. Svaka tematska cjelina

⁶⁸ Vidi u: Isto, str. 7–8.

⁶⁹ Vidi u: Isto, str. 8.

⁷⁰ Vidi u: Isto.

⁷¹ Vidi u: Isto, str. 104.

obuhvaća fond od 35 nastavnih sati i može se fleksibilno prilagoditi svim satnicama, razredima i vrstama srednjih škola (opće gimnazije, jezične gimnazije, klasične gimnazije, prirodoslovne gimnazije, prirodoslovno-matematičke gimnazije i stručne srednje škole). Tematske cjeline se dijele na nekoliko daljnjih podtema te se njihov sadržaj ne mora poučavati kronološkim redom (tj. linearno od pretpovijesti do suvremeno doba), već nastavnici imaju opciju odabrati odgovarajući pristup i kombinaciju redoslijeda (sinkronijski i/ili dijakronijski pristup). Četiri tematske cjeline provlače se u svim domenama učenja i one su sljedeće:

- 1) Umjetnost i čovjek
- 2) Čovjek i prostor
- 3) Umjetnost i tumačenje svijeta
- 4) Umjetnost i moć; Umjetnost i stvaralački proces

1) *Umjetnost i čovjek* – obrađuje se u prvoj godini poučavanja i učenja. Unutar ove cjeline istražuje se odnos čovjeka i umjetničkog stvaranja kroz daljnje dvije teme pod nazivom *Ljudsko tijelo u umjetnosti* i *Pogled na svijet*. Tema *Ljudsko tijelo u umjetnosti* usmjerena je na proučavanje različitih načina prikazivanja i korištenja ljudskog tijela u umjetnosti kroz tri podteme:

- tijelo kao objekt (predmet prikazivanja)
- tijelo u tragovima (razlaganje i pojednostavljenje tjelesnosti)
- tijelo kao subjekt (nositelj umjetničke aktivnosti).

U temi *Pogled na svijet* obrađuje se:

- odabir i prikaz tema karakterističnih za pojedina razdoblja (npr. akt, portret, mrtva priroda, krajolik, žanr, interijer, prikazi životinja i sakralne teme)
- različiti pristupi formi (figurativno, apstraktno i konceptualno)
- vrste perspektiva
- prikaz vizualne stvarnosti kroz objektiv (u fotografiji, filmu i videu).

2) *Čovjek i prostor* – obrađuje se u drugoj godini poučavanja i učenja. Unutar ove cjeline istražuju se:

- osnove arhitekture (konstruktivni i prostorni elementi, načela oblikovanja)

- obilježja specifičnih građevina pojedinog razdoblja i/ili stila (npr. hram, bazilika, palača, kazalište, stadion, itd.)
- urbanizam i stambena arhitektura različitih razdoblja i/ili stilova (svjetska i nacionalna)
- odnos arhitekture, skulpture i slikarstva.

3) *Umjetnost i tumačenje svijeta* – obrađuje se u trećoj godini poučavanja i učenja. Sadrži dvije teme pod nazivom *Umjetnost i duhovnost* te *Umjetnost i znanost*. U temi *Umjetnost i duhovnost* problematiziraju se različite promjene u oblikovanju, funkciji i ikonografiji umjetničkih djela kao odraza kulturnog, filozofskog, duhovnog ili vjerskog koncepta. Tema *Umjetnost i znanost* sadrži dvojaki pristup umjetnosti:

- prvi pristup je način tumačenja svijeta znanstvenim metodama (promatranjem i tumačenjem zakonitosti)
- drugi pristup se odnosi na primjenu znanstvenih spoznaja i tehnoloških postignuća u likovnom oblikovanju te promjene oblikovanja pod njihovim utjecajem, kao i na konkretnu primjenu znanstvenih i tehnoloških otkrića u nastanku novih likovnih rješenja.

4) *Umjetnost i moć; Umjetnost i stvaralački proces* – obrađuje se u trećoj godini poučavanja i učenja te se sastoji od dvije teme. Prva tema, *Umjetnost i moć* usmjerena je na različite odnose između umjetnosti i moći te obuhvaća:

- razumijevanje propagandnih mogućnosti umjetnosti
- ulogu umjetnosti u osvještavanju bitnih društvenih pitanja
- položaj i uloga umjetnika u društvu
- cenzuru kao oblik oduzimanja moći
- institucionalizaciju umjetnosti
- eksploataciju umjetnosti u komercijalne svrhe
- preplitanje umjetnosti i popularne kulture
- utjecaj popularne kulture i masovnih medija na svakodnevnicu.

Druga tema, *Umjetnost i stvaralački proces* uključuje istraživanje »[...] prirode stvaralačkog umjetničkog procesa kao egzistencijalne ljudske potrebe [...]«, razvoja umjetničke ideje od skice do

završenog rada te obradu različitih pristupa stvaralačkom procesu i njihove povijesne, filozofske, znanstvene, svjetonazorske i tehnološke uvjetovanosti.⁷²

3.3. Implementiranje međupredmetne teme *Poduzetništvo* u nastavni predmet *Likovna umjetnost*

U *Kurikulumu Likovne umjetnosti* navodi se da sa sadržajima svojih ishoda predmet *Likovna umjetnost* omogućava strukturnu, sadržajnu i tematsku korelaciju sa svim međupredmetnim temama. Korelacija s međupredmetnom temom *Poduzetništvo*, u sklopu koje se razvija ključna kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti, spominje se samo u jednoj kratkoj i općenitoj napomeni prema kojoj se: »U učenicima [...] razvija poduzetnost upoznavanjem s mogućnostima uporabe kreativnih potencijala i prijenosa ili dopune usvojenoga znanja u širokome spektru profesija kao i onim specifičnima poput vizualnih komunikacija, grafičkoga i industrijskoga dizajna, turizma i kreativnih industrija kao važnih gospodarskih grana.«⁷³ Nadalje, ističe se da unutar tematskih cjelina sadržaje ishoda nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* učenici povezuju s temama i sadržajima međupredmetnih tema te spoznajama i iskustvima iz vlastitog života.⁷⁴

Kurikulum Likovne umjetnosti potiče razvoj kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti na nekoliko načina. Odgojno-obrazovni ishodi kurikuluma realiziraju se po domenama unutar tematskih cjelina. Sve četiri tematske cjeline su podijeljene na isti način, jedino je u četvrtoj cjelini prisutna dodatna mala razlika. Broj i koncept odgojno-obrazovnih ishoda te njihov raspored po domenama su identični u svim tematskim cjelinama, s tim da prva domena (*Stvaralaštvo i produktivnost*) u prvom, drugom i trećem razredu sadrži po jedan ishod, dok u četvrtom razredu dva ishoda. Odgojno-obrazovni ishodi su koncipirani na sljedeći način:

- 1) domena *Stvaralaštvo i produktivnost*: učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme ... te prezentira ili izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranom mediju (u četvrtom razredu dodat je još jedan ishod: učenik reinterpreтира ideju umjetničkog djela izražavajući se u odabranom mediju)

⁷² Isto, str. 90.

⁷³ Isto, str. 99.

⁷⁴ Vidi u: Isto, str. 101–102.

2) domena *Doživljaj i kritički stav*:

- a) učenik analizira ... te izražava kritički stav
- b) učenik raspravlja o ... te argumentira vlastiti kritički stav
- c) učenik objašnjava važnost i društvenu odgovornost očuvanja ... nacionalne baštine
- d) učenik kritički prosuđuje umjetničko djelo na temelju neposrednog kontakta

3) domena *Umjetnost u kontekstu*: učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela ili stila.

Implementiranje međupredmetne teme *Poduzetništvo* te razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u sklopu nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* moguće je provesti kroz sve tri domene.

Unutar prve domene *Stvaralaštvo i produktivnost* zadatak učenika je vlastito angažiranje u istraživanju i prezentiranju odabranog problema unutar predloženih podtema. Opterećenje i razvijanje samostalnosti učenika postupno raste: dok u prvom i drugom razredu učenici obrađuju jedan problem unutar jedne podteme u skupinama, a u trećem razredu u parovima, u četvrtom razredu tijekom godine trebaju obraditi dvije podteme potpuno samostalno.

Proučavajući dostupnu literaturu, odabirom relevantnih podataka, oblikovanjem istih u smislen i argumentiran sadržaj te birajući odgovarajuće likovne primjere učenici trebaju prezentirati rezultate svojih istraživanja u odabranom mediju koji može biti tekst, plakat, maketa, fotografija, video, portfolio, e-portfolio, prezentacija, izrada mrežne stranice, virtualna galerija, blog, likovni rad, vizualna interpretacija ili vizualna rekonstrukcija.

Kroz provedbu istraživačkog rada učenici razvijaju nekoliko aspekta kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti, ponajprije kreativnost, samostalnost, samoinicijativnost, inovativnost i proaktivnost. Radom u grupama i parovima razvijaju sposobnosti timskog rada i samoprocjene, pozitivne međuljudske odnose, pregovaračke vještine, načine donošenja kompromisa i suradnje s drugima te prilagođavanje, odgovornost i otvorenost prema drugima. Provedbom istraživanja odabranog problema ili podteme učenici usvajaju načine i mogućnosti planiranja i ostvarivanja ideje od koncepta do realizacije finalnog produkta u obliku kreiranja i izlaganja praktičnog rada u odabranom mediju. Prezentacijske vještine te sposobnost upravljanja vremenom, poštivanje i

prilagođavanje rokovima, upornost i korisne radne navike se također razvijaju. Proučavanjem dostupne literature i umjetničkih djela učenik upoznaje i razvija poštivanje intelektualnog vlasništva. Provjera dostupnih informacija te pronalaženje kreativnih i inovativnih rješenja na zadani problem je u središtu odgojno-obrazovnog ishoda ove domene.

U sklopu druge domene (*Doživljaj i kritički stav*) nalaze se četiri odgojno-obrazovna ishoda kroz kojih se kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti može razvijati u različitim omjerima. Prvi ishod uključuje analizu umjetničkog, arhitektonskog ili urbanističkog djela te izražavanje kritičkog stava učenika. Odgajanje opažaja, tehnike primjećivanja detalja i razvoj kritičkog mišljenja kroz istraživačko gledanje rezultiraju u usvajanju korisnih sposobnosti koji se mogu primijeniti i u drugim poljima te kasnijem životu učenika (npr. prepoznavanje važnih detalja u moru informacija, razlikovanje bitnih podataka od nebitnih ili manje bitnih). Pomoću procesa vođenog promatranja pri analizi djela kod učenika se osvještava vrijednost osobnog doprinosa i mišljenja te važnost uvažavanja mišljenja i gledišta drugih učenika. Na taj način im se razvija otvorenost prema tuđem mišljenju i stavovima te razlikovanje razumijevanja drugačijeg mišljenja i stajališta naspram prihvaćanja istog.

U četvrtom razredu tematska cjelina dodatno omogućava da kroz analizu i interpretaciju motiva popularne kulture u likovnoj umjetnosti te vizualnih sredstava i metoda reklamne industrije i masovnih medija usvoje znanja iz svijeta poduzetništva i marketinga (npr. razlozi uspješnosti ili neuspješnosti reklama, likovni jezik i poslovni ciljevi reklama, targetiranje potencijalnih kupaca ili korisnika vizualnim sredstvima).

Sadržaj drugog ishoda domene *Doživljaj i kritički stav* u drugom i četvrtom razredu također nudi mogućnost razvijanja poduzetničke kompetencije. Raspravljanjem o sadržajima, trendovima i problemima suvremenog stanovanja te oblikovanja i gradnji stambene arhitekture i urbanog prostora (2. razred) te poticanjem donošenja vlastitih prijedloga učenici usvajaju razumijevanje ekonomskog okružja i utjecaja ekonomije na ljudske živote. Nadalje, raspravljanjem o problemu interpolacije u urbanom prostoru usmjerava se pažnja na poduzetničku odgovornost. Učenici osmišljavanjem vlastitih prijedloga razvijaju kreativnost, samostalnost i proaktivnost.

Raspravljanjem o različitim odnosima između umjetnosti i moći te utjecaju popularne kulture i masovnih medija na umjetnost i svakodnevni život (4. razred) učenici se nadovezuju na prethodni ishod (analiza i interpretacija motiva popularne kulture u likovnoj umjetnosti te vizualnih sredstava i metoda reklamne industrije i masovnih medija). Raspravljanjem o institucionalizaciji,

komercijalizaciji i eksploataciji likovne umjetnosti razvija se ekonomska i financijska pismenost učenika: usvaja se znanje o pravilima, zahtjevima i utjecaju tržišta na umjetnost, odnosu tržišta i kulture, konceptu umjetnosti kao robe i repliciranja umjetničkih djela kao robe (npr. pojava reprodukcija umjetničkih slika na majicama svjetskih modnih kuća brze mode te njihovo plasiranje na hrvatsko tržište – slučaj *Bershka*), međuodnosu potrošačkog društva i pozadine ubrzanih promjena trendova, brendiranju i licenciranju umjetnika, umjetničkih djela i institucija radi profitabilnosti i zarade (npr. slučaj prodaje prezimena *Picasso* tvornici automobila *Citroën*) te o iskorištavanju umjetničkog naslijeđa u turističko-gospodarske svrhe (npr. pozadina turističke privlačnosti i ekonomske moći Venecije ili Dubrovnika leži, između ostalog, u umjetničkim djelima, arhitekturi i urbanizmu grada).

Treći ishod domene *Doživljaj i kritički stav* odnosi se na učeničko objašnjavanje važnosti i društvene odgovornosti očuvanja nacionalne umjetničke, arhitektonske i urbanističke baštine. Kritičkim vrednovanjem odnosa pojedinca i društva prema pojedinim djelima kulturno-umjetničke baštine ukazuje se na pozitivne i negativne primjere (npr. slučaj *Centar Cvjetni* u Zagrebu – uništenje starog gradskog ambijenta izgradnjom suvremene arhitekture radi profita) te se razvija poduzetnička i društvena odgovornost. Predlaganjem vlastitih rješenja prezentacije i promidžbe pojedinih djela nacionalne baštine kod učenika se potiče samoinicijativnost, inovativnost, kreativnost te sposobnost rješavanja problema i donošenja konkurentnih odluka.

Četvrti ishod domene *Doživljaj i kritički stav* uključuje učenikovo kritičko prosuđivanje umjetničkog djela na temelju neposrednog kontakta i pisanje eseja o djelu. Odlaskom u galeriju, muzej ili javni prostor i izvođenjem metodičkih vježbi na licu mjesta te pisanjem eseja razvija se proaktivnost, samostalnost, samoinicijativnost i kreativnost učenika te sposobnost rješavanja problema, kritičko mišljenje, radne navike i pozitivan odnos prema radu. Kroz suradnju s kulturno-znanstvenim i umjetničkim ustanovama učenik upoznaje karijerne i profesionalne mogućnosti.

U sklopu posljednje, treće domene (*Umjetnost u kontekstu*) koja obuhvaća učeničko prosuđivanje međuodnosa konteksta i umjetničkog djela ili stila, razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti moguće je realizirati u općenitijem smislu razmatranja utjecaja društveno-gospodarskih promjena i tehnološkog napretka na arhitektonsko i likovno stvaralaštvo. Učenjem o naručiteljima djela dobiva se uvid u status umjetnosti i umjetnika u različitim gospodarskim sustavima. Također, u kontekstu suvremene umjetnosti otvara se mogućnost

promišljanja globalizacije i njezinog utjecaja na suvremene umjetničke prakse, umjetnosti kao investicije te sredstva za zaradu i izražavanje financijske moći.

4. Prijedlozi za razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti u nastavi *Likovne umjetnosti* od prvog do četvrtog razreda

Razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti te implementiranje međupredmetne teme *Poduzetništvo* u nastavni predmet *Likovna umjetnost* moguće je izvesti u svim razredima (godinama) srednjoškolskog obrazovanja, ali u različitim mjerama. Odlučujuću ulogu u određenju tih mjera imaju tematski koncepti kojima su definirana okvirna tematska područja za svaki razred. Povezivanjem hrvatskih primjera kulturno-umjetničke baštine s oblastima poduzetništva izrađeno je osam prijedloga (dva prijedloga po razredu) kojima se pokrivaju kategorije marketinga i reklame, društvenog poduzetništva, poduzetničke odgovornosti, kulturnog turizma i promidžbe baštine, inicijativnosti i kritičkog mišljenja, komunikacijskih vještina i javnog govora, samofinanciranja i samoodržavanja te *online* prisutnosti i web prodavaonica. Na kraju svakog prijedloga nalaze se preporučeni načini vrednovanja usvojenih odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja.

4.1. Prvi prijedlog za 1. razred – Ljudsko tijelo u oblikovanju reklamnih plakata u Hrvatskoj između dva svjetska rata

Tematski koncept: *Umjetnost i čovjek*; tema: *Ljudsko tijelo u umjetnosti*; podtema: *Tijelo kao objekt*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 2

Kroz djela najznačajnijih predstavnika hrvatskog grafičkog dizajna u međuratnom razdoblju kao što su Sergije Glumac (Užgorod, 1903. – Zagreb, 1964.), Pavao Gavranić (Zagreb, 1905.–1973.), Otto Antonini (Zagreb, 1892.–1959.) te Zavod Imago (osnovan u Zagrebu, djelovao između 1928.–1929.) i Atelier Tri (osnovan u Zagrebu, djelovao između 1930.–1940.) otvara se mogućnost obrađivanja načina prikazivanja ljudskih likova i ljudskoga tijela na reklamnim plakatima iz likovnog i poduzetničkog aspekta [Vidi slikovne priloge 1].⁷⁵ Istraživanjem međusobnog utjecaja

⁷⁵ Na satu se obrađuju sljedeća djela: **1)** Sergije Glumac za Zavod Imago, *Odjeća Friedmann*, 1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb; **2)** Sergije Glumac za Zavod Imago, oglas za *His Master's Voice (Šaljapin)*, 1929., časopis *Reklama*, br. 3–4.; **3)** Sergije Glumac za Zavod Imago, *Hotel Erika*, 1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb. **4)** Pavao Gavranić, *Liker Pokorny*, 1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb; **5)** Pavao Gavranić, *Leciderma znanstvena kozmetika*, 1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb; **6)** Pavao Gavranić, *Jadranski dan*, 1933., Kabinet grafike HAZU, Zagreb. **7)** Otto Antonini, *Kolićeva zlatna kapljica*, 1930-ih, Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; **8)** Otto Antonini, *Klub kavana kabaret, Klub bar dnevno*, 1925., Grafička zbirka Nacionalne sveučilišne knjižnice, Zagreb. **9)** Atelier Tri, *Mobiloil Arctic Gargoyle*, 1933.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; **10)** Atelier Tri,

marketinga i likovne umjetnosti s učenicima se mogu obraditi područja poput načina populariziranja proizvoda ili usluge likovnim sredstvima radi profita, glavnih značajka reklamnog plakata te odraza hrvatskog društveno-kulturnog konteksta i vrijednosti međuratnog razdoblja na likovno oblikovanje ljudskih likova u komercijalnoj sredini. Reklamni plakat, kao primijenjena grafika i polje susretanja ekonomije i umjetnosti, plod je gospodarskih, političkih i kulturnih prilika jednog društva. Iako je njegov osnovni kriterij učinkovitost (informiranje, stimuliranje, uvjeravanje i aktiviranje ciljne publike), dok je estetski i likovni aspekt u drugom planu, obrađivanjem primjera iz 1920-ih i 1930-ih godina, kao razdoblja intenzivnog, visokokvalitetnog i profesionalnog djelovanja u povijesti hrvatskog grafičkog dizajna, učenicima se ukazuje na mogućnosti istovremenog poštivanja oba aspekata (gospodarskog i umjetničkog) na efikasan način.⁷⁶ Kroz metode analize i komparacije reprodukcija putem dijaloga i diskusije učenici obrađuju načine prikazivanja ljudskih likova i tijela, moguće psihološke i marketinške razloge u pozadini odabira ženskog ili muškog lika za reklamiranje nekog proizvoda, što se želi postići pojedinim izborom (emocionalni učinak i psihološki poticaj na kupovinu, likovnim jezikom ilustracije i teksta plakata šalje se poruka poboljšanja kvalitete života i ličnosti kupovinom reklamiranog proizvoda ili usluge). Nadalje, otvara se mogućnost učeničkog propitivanja tadašnjeg muškog i ženskog ideala njihovim prikazom na plakatima, uspoređivanje s današnjom situacijom te identificiranje emocija koje se targetiraju kroz njih. Cilj je vizualno osvješćivanje učenika kako bi naučili prepoznati skrivene marketinške postupke u njihovoj okolini na suvremenim reklamnim plakatima, billboardima, tisku, ali i u multimedijalnim oblicima (TV, internet). Kontekstualizacijom plakata obrađuje se društvena i gospodarska pozadina koja je omogućila stvaranje marketinško-vizualnog jezika toga razdoblja (npr. ljudski ideal nove države Kraljevine SHS/Jugoslavije, gospodarski rast za vrijeme tzv. *ludih dvadesetih*, kulturni duh doba jazza). Likovni jezik međuratnog perioda i art deco impulsi (npr. geometrijska stilizacija, apstrahiranje motiva, naglašena plošnost, dekorativnost, stroge linije, naglašen kontrast boja), uvjetovanost likovnog oblikovanja tehnikama izvedbe plakata (litografija, linorez, itd.) te kompozicijska načela (struktura i odnos prikaza ljudskog motiva, proizvoda i reklamnog teksta) također se mogu istražiti s učenicima u sklopu ove teme.

Šljivovica velepecara, 1929.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; 11) Atelier Tri, Merkur, 1930.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; 12) Atelier Tri, *The Raptor Tyre*, 1929.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb.

⁷⁶ Vidi u: Zlatka Belošević, *Plakati Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar« do 1950. godine*, Državni arhiv u Zagrebu, <http://dazg.chez.com/galerija4.html> (pregledano 8. lipnja 2021.)

Na početku nastavnog sata preporučuje se izvođenje metodičke vježbe u kojem se učenici dijele u grupe te se: 1) učenicima podijele hrvatski časopisi i novine te pokazuje jedan predmet za koji svaka grupa treba izraditi reklamni plakat s motivom ljudskog lika i tehnikom kolaža (moguća je i kombinacija kolaža s drugim tehnikama: tempera, vodene boje, tuš, olovke u boji, itd.); 2) pod istim uvjetima i ciljem, svakoj grupi se dodijele različiti predmeti. Nastavnik odabire prvu ili drugu verziju u ovisnosti na što se želi fokusirati s učenicima (jedan te isti produkt se može izreklamirati ljudskim likovima na više različitih načina – ili – kako produkt određuje kojim će se ljudskim likovima reklamirati). Učenici se trebaju smjestiti u ulogu dizajnera i marketing menadžera, obratiti pažnju koje poruke šalju svojim likovnim rješenjima i kome žele prodati odabrani predmet (targetiranje kupaca). Na kraju svaka grupa treba predstaviti svoje rješenje pred razredom te argumentirati razloge svojih odluka (npr. zašto su odabrali taj ljudski lik, tekst, boje, kompoziciju, itd.) na način da učenici iz drugih grupa postavljaju pitanja i izražavaju svoja mišljenja i stavove.

Na kraju sata, nakon obrade gradiva o hrvatskim reklamnim plakatima međuratnog razdoblja savjetuje se poticanje učenika na refleksiju o vlastitim radovima kroz prizmu naučenog, naročito na uočavanje psiholoških (nesvjesnih) aspekata vlastitih odabira i odluka prilikom izrade svojih plakata. Tehnika kolaža iz isječaka hrvatskih novina i časopisa se preporučuje jer na taj način učenici imaju mogućnost istražiti na koje se načine vrši likovno oblikovanje reklama u suvremenom tisku.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.4.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje se ostvaruje kroz učeničko prepoznavanje utjecaja područja marketinga na primijenjenu grafiku i njihove primjene na vizualno inovativan i kreativan te poslovno efikasan način izradom reklamnog plakata. Upoznavanjem učenika s hrvatskim primjerima plakata međuratnog razdoblja dodatno im se produbljuje znanje. Timskim radom im se razvija otvorenost prema tuđim idejama, mišljenju i inovacijama, kao i poštivanje intelektualnog vlasništva.
- 2) **A.4.3. Učenik upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnoga usmjeravanja** – Očekivanje se ostvaruje na osnovnoj razini

upoznavanjem učenika s područjem djelovanja grafičkog dizajnera i stručnjaka za marketing i komunikaciju.

- 3) **B.4.1. Učenik razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije** – Očekivanje se ostvaruje kroz proces izrade reklamnog plakata u sklopu koje učenici aktivno promišljaju o marketinškim postupcima, ciljanoj publici te poruci/sloganu i vizualnim elementima kojima ih žele potaknuti na kupovinu reklamiranog produkta.
- 4) **B.4.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje izradom reklamnog plakata kroz timski rad učenika u grupama pomoću koje se potiče odgovorno izvršavanje zadatka, ispunjavanje obaveze, poštivanje vremenskog ograničenja (roka) i ustrajnost u dosezanju zajedničkog cilja tima.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.1.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Ljudsko tijelo u likovnoj umjetnosti* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Ishod se ostvaruje izvođenjem metodičke vježbe (izradom i prezentiranjem reklamnog plakata s prikazom ljudskog lika promišljajući poduzetničke/marketinške i likovne/umjetničke elemente te izlaganjem argumenata za pojedina rješenja i odabira pred razredom).
- 2) **SŠ LU B.1.1. Učenik analizira umjetničko djelo koje se uklapa u teme *Ljudsko tijelo u likovnoj umjetnosti* te izražava kritički stav** – Ishod se ostvaruje pomoću odabranih reprodukcija hrvatskih reklamnih plakata međuratnog razdoblja koji na različite načine prikazuju ljudske likove i koje učenici vođenim promatranjem i metodom dijaloga analiziraju koristeći se likovnom terminologijom i obraćajući pažnju na karakteristike oblikovanja navedenog razdoblja.

- 3) **SŠ LU B.1.2. Učenik raspravlja o različitim umjetničkim pristupima ljudskome tijelu i vizualnoj stvarnosti te argumentira vlastiti kritički stav** – Ishod se ostvaruje metodom razgovora između nastavnika i učenika te učenicima međusobno putem propitivanja načina na koji su ljudski likovi prikazani na hrvatskim reklamnim plakatima međuratnog razdoblja, međuodnosa komercijalnog i likovnog jezika te kako se odražava i izražava tadašnji ideal ljepote u primijenjenoj grafici. Usvajanjem novog sadržaja potiče se njihovo kritičko razmišljanje i uvažavanje različitih mišljenja drugih učenika.
- 4) **SŠ LU C.1.1. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod se ostvaruje učeničkim prosuđivanjem utjecaja hrvatskog društveno-povijesnog i gospodarskog konteksta međuratnog razdoblja na načine prikazivanja ljudskog tijela i ideala ljepote u tadašnjem komercijalnom svijetu reklamnih plakata radi ostvarivanja profita i umjetničkom svijetu primijenjene grafike radi izražavanja modernosti.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – za procjenu vještina učenika u izvedbi i prezentiranju reklamnog plakata može poslužiti sljedeća tablica:

E	D	C	B	A
Učenik izbjegava samostalno izvođenje svog dijela zadatka.	Učenik pokazuje slab interes za samostalno izvođenje svog dijela zadatka. Zadatak izvodi uz veliku pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za izvođenje svog dijela zadatka, ali ga izvodi uz veću pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za izvođenje svog dijela zadatka, ali ga djelomično izvodi uz manju pomoć skupine.	Učenik pokazuje velik interes i potpuno samostalno izvodi svoj dio zadatka.

Tablica 7. Primjer vrednovanja teme *Ljudsko tijelo u oblikovanju reklamnih plakata u Hrvatskoj između dva svjetska rata*

- 2) Vrednovanje kao učenje – provedba vršnjačkog vrednovanja glasovanjem o izvedbi i prezentiranju reklamnog plakata u digitalnoj anketi napravljenoj u *Learning Apps* sa

sljedećim pitanjima: Koji reklamni plakat je najoriginalniji? Koji reklamni plakat je najbolje objašnjen? Koji reklamni plakat je najbolje likovno izveden? Koji reklamni plakat je najbolje marketinški izveden?

- 3) Vrednovanje naučenog – analitičko mišljenje može se vrednovati tijekom svake učeničke analize umjetničkog djela prema razumijevanju i korištenju likovnog i poslovnog jezika u izražavanju. Kritičko mišljenje može se vrednovati nakon rasprava i razgovora prema sposobnosti argumentiranja učenika.

4.2. Drugi prijedlog za 1. razred – Društveno poduzetništvo i konceptualna umjetnost, performans i body art u Hrvatskoj (pristup starosti u djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca)

Tematski koncept: *Umjetnost i čovjek*; tema: *Ljudsko tijelo u umjetnosti*; podtema: *Tijelo kao subjekt*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 3

Uz poduzetništvo koji teži stvaranju nove vrijednosti u obliku profita, *Kurikulumom međupredmetne teme Poduzetništvo* predviđa se upoznavanje učenika i s drugom vrstom poduzetništva: socijalnom ili društvenom. Socijalno poduzetništvo označava poslovanje s društvenim ciljem u kojem se preklapaju prakse iz poslovnog svijeta i vrijednosti povezane s društvenom odgovornošću.⁷⁷ Njegov smisao leži u prevladavanju socijalnih i ekonomskih problema te inkluzivnom gospodarskom rastu kroz ostvarenje društvene kohezije, borbe protiv siromaštva, povećanje zapošljavanja, konkurentnosti te kroz cjelokupno unapređenje kvalitete života putem poslovanja za društvenu dobrobit.⁷⁸ Za ispunjenje odgojno-obrazovnih očekivanja vezanih za područje socijalnog poduzetništva preporučuje se, između ostalog, angažiranje gosta predavača iz potpornih institucija (npr. tvrtke, udruge, zadruge) ili organiziranje učeničkog projekta integriranog u suradnji više nastavnih predmeta kako bi učenici stekli pravo poduzetničko iskustvo. Stoga bi

⁷⁷ Vidi u: *Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine* (dalje: *Strategija razvoja*), Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republike Hrvatske, 2015., str. 4., <https://base.socioeco.org/docs/strategija-razvoja-drustvenog-poduzetnistva-u-rh-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (pregledano 17. lipnja 2021.)

⁷⁸ Vidi u: *Strategija razvoja*, 2015., str. 4.

odlična prilika bila izvesti projekt o inkluzivnom socijalnom poduzetništvu te upoznati učenike s hrvatskim društvenim poduzećima i organizacijama (npr. *ACT Grupa* u Čakovcu, *Hedona d.o.o.* u Križevcima, *Centar za socijalnu inkluziju* u Šibeniku) kroz posjet ili terensku nastavu. U sklopu projekta na satu nastavnog predmeta *Likovna umjetnost* otvara se mogućnost obrade teme s ciljem senzibiliziranja učenika za marginalizirane društvene skupine i njihove potrebe, točnije za ljude treće i četvrte životne dobi, te istraživanja poslovnog potencijala starijih generacija.⁷⁹

Naime, unutar podteme *Tijelo kao subjekt* kroz učenje o hrvatskim predstavnicima konceptualne umjetnosti, performansa i body arta nudi se mogućnost da se pomoću tri djela Vlaste Delimar (Zagreb, 1956.) i Tomislava Gotovca (Sombor, 1937. – Zagreb, 2010.) s učenicima obradi problematika statusa starosti, starenja i starog tijela u hrvatskom društvu, načini njihovog prikazivanja na domaćoj umjetničkoj sceni te korištenje vlastitog tijela u umjetnosti kao izražajnog sredstva za upućivanje društvene kritike [Vidi slikovne priloge 2].⁸⁰

Video rad *Magda ide na sladoled* (2017.) dio je performansa i izložbe pod nazivom *Diptih Dolina... Magda* (2018.) u kojem se autorica Vlasta Delimar osvrće na odnos majke i kćeri, genetskog i odgojnog naslijeđa te dostojanstvenog starenja. U radu se propituje problem starosti i nemoći te društveni okvir u kojem danas žive stari(ji) ljudi u Hrvatskoj. Umjetnica ističe da »Starenje, uz sve popratne pojave, zaintrigiralo me je kad sam se počela brinuti o svojoj staroj mami. [...] tim više što me zaprepastila velika nebriga institucija, pogotovo privatnih domova za starije i nemoćne te zazor društva prema starijim osobama. Još danas se u ruralnim krajevima gleda na starost s prezirom samo zato što su onemoćali starci postali beskorisni. Hodati s hodalicom, ići u trgovinu s mobilnom torbom na kotače, voziti bicikl s tri kotača, često se smatra sramotnim.«⁸¹ S učenicima se gledanjem video rada na satu te metodom analize i diskusije mogu obraditi pitanja o

⁷⁹ Prema definiciji *Europskog instituta za ravnopravnost spolova* (eng. *European Institute for Gender Equality*) marginizirane skupine se definiraju kao »različite skupine ljudi unutar određene kulture, okruženja i tradicije za koje postoji opasnost od višestruke diskriminacije zbog međutjecaja različitih osobnih značajki ili obilježja kao što su spol, rod, dob, etnička pripadnost, vjera ili uvjerenje, zdravstveno stanje, invaliditet, seksualna orijentacija, rodni identitet, stupanj obrazovanja ili primanja, te život na različitim zemljopisnim područjima.« *Marginalizirana skupina*, <https://eige.europa.eu/hr/taxonomy/term/1280> (pregledano 17. lipnja 2021.)

⁸⁰ Na satu učenici obrađuju sljedeća djela: **1)** Tomislav Gotovac i Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, serija fotografija, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb; **2)** Tomislav Gotovac i Dražen Žarković, *Od jutra do mraka*, dokumentarni film, 2005., Maxima Film; **3)** Vlasta Delimar, *Magda ide na sladoled*, video rad, 2017.

⁸¹ *Magda ide na sladoled s Vlastom Delimar*, Mrežna stranica *Hrvatska radiotelevizija*, <https://magazin.hrt.hr/sretni-i-zdravi/magda-ide-na-sladoled-s-vlastom-delimar-877070> (pregledano 17. lipnja 2021.); *Vlasta Delimar otkrila u intervjuu: Bila sam odjevena, nije bilo potrebe da budem gola, poruka je bila dovoljna snažna da skrene pozornost ljudi*. Mrežna stranica *Slobodna Dalmacija* (30. svibnja 2017.), <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/showbiz/vlasta-delimar-otkrila-u-intervjuu-bila-sam-odjevena-nije-bilo-potrebe-da-budem-gola-poruka-je-bila-dovoljna-snazna-da-skrene-pozornost-ljudi-487221> (pregledano 17. lipnja 2021.)

dokumentarnom karakteru video zabilježbe odlaska umjetnice i njezine majke u slastičarnu, kao i izražajna sredstva filmskog jezika koja se rabe u cilju prezentiranja starosti i nemoći (npr. duljina i prijelaz kadrova, kut snimanja, planovi, pokreti kamere, osvjetljenje, titlovi, glazba). S druge strane, potiče se da učenici sami iznose svoja mišljenja o načinu prikazivanja starosti, poruci i emocionalnom učinku djela te o svojim vlastitim iskustvima i primjerima iz obitelji i okruženja (npr. svakodnevna iskustva njihove bake ili djeda). Cilj ovog koraka je da ih gledanje video rada potakne na uočavanje i preispitivanje uvriježenih društvenih odnosa i stavova prema starosti te da razviju empatični pristup prema starijim sugrađanima i njihovim potrebama.

Drugo djelo, kojim je moguće provesti senzibiliziranje učenika, je dokumentarni film *Od jutra do mraka* (2005.) u režiji Dražena Žarkovića koji prati jednodnevni performans Tomislava Gotovca u centru Zagreba. Uz analizu i tumačenje samoga performansa umjetnika i »[...] studije mentaliteta građana [...]« predlaže se da učenici tijekom gledanja filma obrate pažnju i zapisuju bilješke o svojim osjećajima i mislima koje performans budi u njima te reakcije starih ljudi na umjetnikove akcije (npr. što se najviše komentira, kakve su im geste i izrazi lica) radi lakšeg referiranja tijekom diskutiranja filma.⁸²

Treće djelo za obradu predstavlja serija fotografija pod naslovom *Foxy Mister* (2002.), također rad Tomislava Gotovca. Analizom djela, u kojem umjetnik na radikalna način koristi vlastito tijelo kao izravno sredstvo izražavanja društvene kritike, pomicanja granice društvene tolerancije i rušenja tabua, učenici uočavaju dvostruke standarde suvremenog društva naspram prikazivanja različitih nagih ljudskih tijela u javnosti i umjetnosti (mlado tijelo i žensko tijelo više se tolerira, eksploatira i komercijalizira, nego staro tijelo i muško tijelo).⁸³ Eksplicitnim ukazivanjem na slijed tabua (tijelo muškarca – tijelo nalog muškarca – tijelo starog nalog muškarca) pokazuje se kako u suvremenom društvu starost, naročito prikazivanje starog nalog tijela čak i u umjetnosti mora ostati skriveno.⁸⁴ Učenicima se prije detaljne analize i obrade djela može zadati kratka metodička vježba u kojem trebaju napisati barem tri načina kojima umjetnik prikazivanjem samoga sebe na fotografijama ruši granice uvriježenih društvenih stavova i normi.

⁸² *Od jutra do mraka*, Mrežna stranica *Maxima Film*, <http://maxima-film.hr/od-jutra-do-mraka/> (pregledano 17. lipnja 2021.)

⁸³ Vidi u: Tomislav Gotovac: *Foxy Mister*, Mrežna stranica *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse* (dalje: Tomislav Gotovac), <https://www.kontejner.org/projekti/ekstravagantna-tijela/ekstravagantna-tijela-ekstravagantne-godine-2/izlozba-8/foxy-mister/> (pregledano 17. lipnja 2021.)

⁸⁴ Vidi u: Tomislav Gotovac, <https://www.kontejner.org/projekti/ekstravagantna-tijela/ekstravagantna-tijela-ekstravagantne-godine-2/izlozba-8/foxy-mister/> (pregledano 17. lipnja 2021.)

Uz obradu navedenih umjetničkih djela preporučuje se da se s učenicima istraži i problematika odnosa prema starosti i starom tijelu iz ekonomskog aspekta, kroz prizmu gospodarstva (npr. problem percipiranja starih ljudi kao beskorisni, neproduktivni teret društva) te kako bi se mogla postići pozitivna promjena njihovom inkluzijom i poboljšanjem kvalitete života.⁸⁵ Kao mali istraživački rad učenicima se može zadati da nekoliko dana zaredom prate načine prikazivanja starih ljudi u TV reklamama, kako izgledaju i kojim se proizvodima i uslugama targetiraju kao potencijalni kupci i potrošači te da usporede viđeno s umjetničkim djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca obrađenih na satu (idealna naspram realne starosti). Učenicima se zatim predlaže da u grupama naprave kratke video radove mobitelom (5 minuta svaki s naglaskom na dokumentarni karakter) u kojem bi predstavili problem stare osobe iz vlastitog okruženja i predloženo rješenje (npr. problem usamljenosti zimi – rješenje organiziranja radionice izrade božićnih ukrasa radi prodaje; zdravstveni problemi i udaljenost najbližih – rješenje inovativnog, prilagođenog produkta i pametnih uređaja). Na taj način učenici mogu detaljnije upoznati jednu cijelu poslovnu nišu kojoj je primarni cilj poboljšanje života starim ljudima. Na satu se nakon prezentiranja pojedinačnih video radova predlaže da svaka grupa učenika iznese svoje argumente za odabir prikazanog problema i rješenja radi diskutiranja s nastavnikom i drugim učenicima.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.4.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje se ostvaruje kroz izradu kratkog video rada u kojem učenici u grupama pronalaze rješenja na probleme starih ljudi u obitelji ili okruženju. Timskim radom im se razvija otvorenost prema tuđim idejama, mišljenju i inovacijama, kao i poštivanje intelektualnog vlasništva.

- 2) **A.4.3. Učenik upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnoga usmjeravanja** – Očekivanje se ostvaruje upoznavanjem učenika s problematikom društveno odgovornog poslovanja te poslovnom nišom koja se fokusira na stvaranje proizvoda ili pružanje usluge koja služi za poboljšanje kvalitete života starijih

⁸⁵ Vidi u: *Ekstravagantna tijela, ekstravagantne godine*, Mrežna stranica *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse*, <https://www.kontejner.org/projekti/ekstravagantna-tijela/ekstravagantna-tijela-ekstravagantne-godine-2/> (pregledano 17. lipnja 2021.)

sugrađana. Organiziranjem terenske nastave, posjeta ili pozivanjem gosta predavača iz tvrtke, udruge ili zadruge koja se bavi socijalnim poduzetništvom, učenici iz prve ruke dobivaju uvid u tu vrstu djelatnosti.

- 3) **B.4.1. Učenik razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije** – Očekivanje se ostvaruje na osnovnoj razini izradom kratkog video rada i usredotočenjem učenika na pronalazak odgovarajućeg rješenja na određeni problem.
- 4) **B.4.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje istraživanjem TV reklama i izradom kratkog video rada kroz timski rad učenika pomoću koje se potiče odgovorno izvršavanje zadatka, ispunjavanje obaveze, poštivanje vremenskih ograničenja (rokova) i ustrajnost u dosezanju zajedničkog cilja tima.
- 5) **B.4.3. Učenik prepoznaje važnost odgovornog poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice** – Očekivanje se ostvaruje obradom umjetničkih djela Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca kroz kojih učenici istražuju gospodarski aspekt starosti i starenja, društveno-ekonomski kontekst Hrvatske te važnost društveno odgovornog i inkluzivnog poslovanja. Organiziranjem terenske nastave, posjeta ili pozivanjem gosta predavača iz tvrtke, udruge ili zadruge učenici se nudi mogućnost upoznavanja s uspješnim primjerima socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj. Izradom kratkog video rada učenici izlažu vlastite ideje za rješavanje potreba i socijalne inkluzije starih ljudi.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.1.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Ljudsko tijelo u likovnoj umjetnosti* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Ishod se ostvaruje izradom i prezentiranjem kratkog video rada u kojem učenici promišljajući značajke dokumentarnog filma timski nalaze kreativna rješenja za pojedini problem ili potrebu stare osobe iz njihove obitelji ili okruženja.

- 2) **SŠ LU B.1.1. Učenik analizira umjetničko djelo koje se uklapa u teme *Ljudsko tijelo u likovnoj umjetnosti* te izražava kritički stav** – Ishod se ostvaruje pomoću učeničkog analiziranja i tumačenja video rada Vlaste Delimar te dokumentarnog filma i serije fotografija Tomislava Gotovca s fokusom na različite načine pristupa starom tijelu i kritike stereotipa u suvremenom hrvatskom društvu. Analiza se ostvaruje vođenim promatranjem, metodom dijaloga i rabljenjem odgovarajuće terminologije.

- 3) **SŠ LU B.1.2. Učenik raspravlja o različitim umjetničkim pristupima ljudskome tijelu i vizualnoj stvarnosti te argumentira vlastiti kritički stav** – Ishod se ostvaruje metodom razgovora između nastavnika i učenika te učenicima međusobno putem propitivanja načina na koji se stari ljudi i staro tijelo prikazuju u suvremenom hrvatskom društvu, medijima, konceptualnoj i body art umjetnosti te performansima. Istraživanjem i usvajanjem novog sadržaja potiče se njihovo kritičko razmišljanje i uvažavanje različitih mišljenja drugih učenika.

- 4) **SŠ LU C.1.1. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod se ostvaruje učeničkim prosuđivanjem odnosa prema starosti i starog tijela u suvremenom hrvatskom društvu (naročito iz gospodarskog aspekta) te razmatranjem načina njihovog prikazivanja u djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca kao konceptualnih i performativnih umjetnika koji korišćenjem vlastitog tijela izražavaju kritike uvriježenog percipiranja starosti u društvu današnjice.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – kao povratna informacija nastavniku i učenicima mogu poslužiti zapisani odgovori nastali tijekom izvedbe metodičke vježbe o fotografijama *Foxy Mister* Tomislava Gotovca te učeničke bilješke o umjetnikovom performansu u dokumentarnom filmu *Od jutra do mraka*. Za procjenu vještina učenika u izvedbi i prezentiranju kratkog video rada može se koristiti sljedeća tablica:

E	D	C	B	A
Učenik izbjegava samostalno izvođenje svog dijela zadatka.	Učenik pokazuje slab interes za samostalno izvođenje svog dijela zadatka. Zadatak izvodi uz veliku pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za izvođenje svog dijela zadatka, ali ga izvodi uz veću pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za izvođenje svog dijela zadatka, ali ga djelomično izvodi uz manju pomoć skupine.	Učenik pokazuje velik interes i potpuno samostalno izvodi svoj dio zadatka.

Tablica 8. Primjer vrednovanja teme *Konceptualna umjetnost, performans i body art u Hrvatskoj (pristup starosti u djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca)*

- 2) Vrednovanje kao učenje – vršnjačko vrednovanje može se provesti podjelom listića na koje učenici pri gledanju video radova trebaju napisati svoja zapažanja i mišljenja te ukratko odgovoriti na sljedeća pitanja: Kakav dojam ostavlja na tebe prikazani video rad? Da li je jasna poruka koja se šalje video radom? Što misliš o načinu predstavljanja odabranog problema/potrebe stare osobe? Što misliš o načinu predstavljanja rješenja za odabrani problem/potrebu stare osobe? Kakva je vizualna izvedba video rada? Zatim se na kraju listići s odgovorima lijepe na zidove ili ploču učionice odvojeno za svaku grupu kako bi ih svi mogli pročitati i dobiti uvid u reakcije na svoje radove.
- 3) Vrednovanje naučenog – analitičko mišljenje može se vrednovati tijekom svake učeničke analize umjetničkog djela prema razumijevanju i korištenju likovnog i poslovnog jezika u izražavanju. Kritičko mišljenje može se vrednovati nakon rasprava i razgovora prema sposobnosti argumentiranja učenika.

4.3. Prvi prijedlog za 2. razred – Poduzetnička odgovornost i interpolacija u urbanom prostoru: slučaj *Centar Cvjetni u Zagrebu*

Tematski koncept: *Čovjek i prostor*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 2

Polazeći od definiranja društvene odgovornosti poduzetnika kao nečega što »[...] nije samo uredno plaćanje poreza, uredno prijavljivanje zaposlenika, [...] njegovanje dobrih odnosa sa

kupcima, dobavljačima, posrednicima [...]« nego i »[...] sve ono što poduzetnik dobrovoljno radi (kada poduzetnik pokazuje kako mu je stalo do zaposlenika, marginaliziranih grupa ljudi, mladih, okoliša, sredine, lokalne zajednice u kojoj djeluje, životinjskih i biljnih vrsta, itd.)« u drugom razredu se unutar tematskog koncepta *Čovjek i prostor* obradom problema interpolacije u urbanom prostoru učenicima pruža mogućnost upoznavanja sa sferom poduzetničke odgovornosti i društveno odgovornog poslovanja.⁸⁶ Kao arhitektonski i urbanistički primjer može se uzeti slučaj trgovačko-rezidencijalnog centra *Cvjetni* u Zagrebu koji se sa zagrebačkim učenicima može obraditi i u sklopu terenske nastave.⁸⁷ Prije odlaska na teren predlaže se da se s učenicima na satu uvodno porazgovara o povijesti građevine postavljanjem pitanja poput prepoznaju li prikazanu građevinu (učenicima se projicira fotografija pročelja građevine), posjećuju li je radi kupovine i koliko često, jesu li upoznati s kontroverzama koje su pratile njezin nastanak te razlozima organiziranja prosvjeda protiv izgradnje. Potom se učenicima kao domaći zadatak zadaje da na internetu samostalno istraže novinske članke napisane o *Centru Cvjetni* i obrate pažnju na probleme koji se spominju, prvenstveno fokusirajući se na sljedećih šest pitanja: kontroverze interpolacije suvremene arhitekture u javni prostor povijesne jezgre grada, intervencije u Varšavskoj ulici kao pješačkoj zoni, žalbe stanara iz susjednih zgrada, izjave investitora, reakcije struke i građana te poslovni (ne)uspjeh projekta iz današnje perspektive. Nastavnik odlučuje želi li učenike podijeliti u grupe da obrade samo po jedno pitanje ili da se svaki učenik fokusira na sva pitanja. Predlaže se da učenici prikupe fotografije iz vremena neposredno prije izgradnje centra te da u natuknicama zapišu svoja zapažanja i ponesu ih sa sobom na terensku nastavu.

Na terenskoj nastavi zatim učenici trebaju obići *Centar Cvjetni* iznutra i vani, usporediti prethodno pročitano sa stvarnom situacijom i pronaći odgovore na sljedeća pitanja:

- 1) Kakav dojam ostavlja na tebe *Centar Cvjetni*? Što bi mijenjao/la?
- 2) Obrati pažnju na oblikovanje i materijale pročelja – uklapa li se u ambijent Trga Petra Preradovića? Obrazloži svoje mišljenje.
- 3) Kakvo je unutarnje oblikovanje trgovačkog dijela *Centra Cvjetni*? Koliko uspješno privlači kupce?
- 4) U kojim trgovinama ima najviše kupaca? Koje su prazne? Argumentiraj moguće razloge.

⁸⁶ Gordana Ćorić, »Društvena odgovornost poduzeća«, u: *Uvod u poslovnu etiku i korporacijsku društvenu odgovornost*, (prir.) Kristijan Krkač, Zagreb: MATE/ZŠEM, 2007., str. 381.

⁸⁷ *Centar Cvjetni* izgrađen je na Trgu Petra Preradovića u Zagrebu između 2008. i 2011. godine.

- 5) Obrati pažnju na prilaznu rampu podzemnoj garaži u Varšavskoj ulici – koje su pozitivne, a koje negativne posljedice te urbanističke intervencije?
- 6) Privatni poduzetnik kontra građani – prokomentiraj prosvjede protiv izgradnje *Centra Cvjetni* iz današnje perspektive.
- 7) Što misliš o problemu privatizacije javnog prostora putem investicije? Što bi ti učinio na mjestu investitora?

Kao u slučaju domaćeg zadatka i kod izvođenja ove vježbe nastavnik odlučuje hoće li učenici raditi samostalno ili podijeljeni u grupama. Radi vizualnog komentiranja i boljeg pojašnjenja svojih odgovora učenicima se predlaže da mobitelima naprave popratne fotografije. Uz zajedničko diskutiranje o uočenoj situaciji na terenskoj nastavi, argumentirane odgovore s priloženim fotografijama učenici trebaju postaviti i u svoja e-portfolija. Cilj prijedloga je upoznavanje učenika s moralnim aspektima poduzetništva, negativnim utjecajima individualizma i neodgovornosti te problemom uništavanja kulturno-umjetničke baštine zbog poslovnih interesa pojedinaca. Predlaže se da u nastavku teme na drugom satu učenici obrade i pozitivne primjere interpolacije kako bi što objektivnije vidjeli zbog čega je određen projekt u konačnici uspješan ili neuspješan.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.4.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje učenici ostvaruju istraživanjem problema odgovornosti poduzetnika prema društvu i javnom prostoru kroz primjer trgovačko-rezidencijalnog centra *Cvjetni* u Zagrebu i predlaganjem vlastitih rješenja za kompromis i suradnju između različitih interesnih skupina.
- 2) **B.4.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje izradom e-portfolija kroz samostalni ili timski rad učenika pomoću kojeg se potiče odgovorno izvršavanje zadataka, ispunjavanje obaveze i ustrajnost u dosezanju cilja.

- 3) **B.4.3. Učenik prepoznaje važnost odgovornog poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice** – Očekivanje učenici ostvaruju analiziranjem kontroverznosti nastanka zagrebačkog *Centra Cvjetni* na satu, u domaćem zadatku i na terenskoj nastavi s naglaskom na društvenu odgovornost poduzetnika prilikom interveniranja u javni prostor te arhitektonsko-urbanističkog interpoliranja u povijesnoj gradskoj jezgri.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.2.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Čovjek i prostor* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Ishod se ostvaruje izradom e-porfolija u kojem učenici prezentiraju svoje odgovore na pitanja o uspješnosti projekta *Centar Cvjetni*, o interpolaciji suvremene arhitekture u staru gradsku jezgru, o privatizaciji javnog prostora te društvenoj odgovornosti poduzetnika, uz popratne vizualne komentare putem fotografija.
- 2) **SŠ LU B.2.1. Učenik analizira djela arhitekture i urbanizma koja se uklapaju u temu *Čovjek i prostor* te izražava kritički stav** – Ishod učenici ostvaruju analiziranjem arhitektonskog i urbanističkog rješenja zagrebačkog *Centra Cvjetni* prilikom terenske nastave koristeći se vođenim promatranjem, metodom dijaloga i odgovarajućom terminologijom.
- 3) **SŠ LU B.2.2. Učenik raspravlja o sadržajima i problemima suvremenog stanovanja i urbanističkog oblikovanja** – Ishod se ostvaruje metodom razgovora između nastavnika i učenika te učenicima međusobno kroz propitivanje problema interpolacije suvremene arhitekture *Centra Cvjetni* u javnom prostoru Trga Petra Preradovića u Zagrebu, urbanističkog rješenja prilazne rampe podzemne garaže u Varšavskoj ulici te problema suvremenog trenda stambene gentrifikacije centra i privatiziranja javnih prostora glavnog grada Hrvatske.

- 4) **SŠ LU B.2.3. Učenik objašnjava važnost i društvenu odgovornost očuvanja nacionalne stambene i urbanističke baštine te skulpture u javnom prostoru** – Ishod se ostvaruje izvođenjem domaćeg zadatka, terenske nastave i e-portfolija u kojima učenici istražuju, objašnjavaju i prosuđuju urbanističke promjene koje su nastale izgradnjom *Centra Cvjetni* i prilazne rampe u Varšavskoj ulici, razloge prosvjeda građana protiv izgradnje te izjave i stavove investitora i struke.
- 5) **SŠ LU B.2.4. Učenik kritički prosuđuje umjetničko djelo na temelju neposrednog kontakta** – Ishod se ostvaruje izvođenjem terenske nastave i aktivnim sudjelovanjem učenika u diskusijama, obilasku i istraživanju *Centra Cvjetni* te uspoređivanjem viđenog s novinskim izvještajima.
- 6) **SŠ LU B.2.4. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod se ostvaruje učeničkim istraživanjem i objašnjavanjem društvenog, gospodarskog i političkog konteksta u kojem je nastao *Centar Cvjetni*, pomoću interneta, u sklopu terenske nastave i pri stvaranju e-portfolija.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – kao povratna informacija nastavniku i učenicima mogu poslužiti zapisani odgovori u e-portfoliju te sljedeća tablica za procjenu vještina:

D	C	B	A
Učenik u diskusijama sudjeluje samo na poticaj nastavnika.	Učenik uz manji poticaj sa strane sudjeluje u diskusijama.	Učenik aktivno sudjeluje u diskusijama.	Učenik pokazuje veliki interes za sudjelovanjem u diskusijama u kojima primjenjuje sve svoje znanje i vještine te daje nove ideje.

Tablica 9. Primjer vrednovanja diskusije u sklopu teme *Društveno odgovorno poslovanje i interpolacija u urbanom prostoru (slučaj Centra Cvjetni u Zagrebu)*

- 2) Vrednovanje kao učenje – samoprocjena se može provesti nakon izvođenja terenske nastave i diskusije pomoću sljedeće tablice:

SAMOPROCJENA PRILIKOM RASPRAVE:				
Sudjelujem aktivno u raspravi	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Poštujem tuđe mišljenje	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Dozvoljavam svakome da izrazi svoje mišljenje i argumente do kraja	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Iznosim svoje vlastito mišljenje i prikupljene argumente	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
U raspravi se koristim argumentima i prethodnim znanjem	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Preispitujem problem s više različitih gledišta prije nego iznesem svoj vlastiti kritički stav	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Razmišljam o tuđim suprotnim argumentima/mišljenjima te preispitujem svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Snagom argumenata korigiram svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tablica 10. Primjer samoprocjene prilikom rasprava u sklopu teme *Društveno odgovorno poslovanje i interpolacija u urbanom prostoru (slučaj Centra Cvjetni u Zagrebu)*

- 3) Vrednovanje naučenog – preporučuje se da nastavnik vrednuje angažiranost i proaktivnost učenika tijekom terenske nastave te odgovore u e-portfolijima (npr. sposobnost argumentiranja i interpretiranja, razina analitičkog i kritičkog mišljenja te korištenje likovnog i poslovnog jezika u izražavanju).

4.4. Drugi prijedlog za 2. razred – Kulturni turizam i promidžba baštine na primjeru arhitekture secesije u Osijeku

Tematski koncept: *Čovjek i prostor*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 3

U drugom razredu se *Kurikulumom Likovne umjetnosti* predviđa ostvarivanje odgojno-obrazovnog ishoda u kojem učenici prosuđuju važnost i stupanj očuvanja nacionalne arhitektonske i urbanističke baštine te iznose vlastite ideje njezine zaštite, prezentacije i promidžbe.⁸⁸ Upravo ovaj ishod nudi mogućnost organiziranja malog projekta u kojem se spaja istraživanje baštine s turističkom promidžbom. Kao primjer uzeta je secesijska arhitektura u Osijeku, no u središtu može biti i drugi umjetnički stil ili razdoblje, ovisno o gradu u kojem ga učenici izvode.

Secesijsko naslijeđe je posljednjih godina postalo vrlo popularna tema u turizmu Osijeka. Između 2017. i 2019. godine u sklopu *Interreg IPA* programa Europske unije osnovana je ruta pod nazivom *Secesijska turistička ruta Subotice i Osijeka* koja se temelji na secesijskoj arhitekturi dvaju gradova.⁸⁹ Iste godine organiziran je i edukacijski seminar *Mreža turističkih ruta* na kojem su se promišljali turistički potencijali i prednosti priključivanja tzv. europskoj kulturnoj ruti secesije (eng. *Réseau Art Nouveau Network*).⁹⁰ Učenici unutar mini projekta trebaju obraditi ovu baštinu s fokusom na svoje vršnjake i mlade turiste te predstaviti je kao turističku ponudu grada Osijeka. Preporučuje se da se prije realizacije projekta učenici na prethodnom satu već upoznaju s glavnim značajkama svjetske secesijske arhitekture kako bi povukli paralele s osječkim primjerima i pripremljeno započeli izvedbu projekta. Cilj je da učenici, podijeljeni u skupine, rade što samostalnije i na kraju svoja istraživanja i prijedloge prezentiraju u školi u formatu mini izložbe. Na

⁸⁸ Vidi u: *Kurikulum Likovne umjetnosti*, 2019., str. 88.

⁸⁹ Vidi u: *EU finansira turističku rutu secesije Osijek–Subotica*. Mrežna stranica *Grad Subotica* (25. kolovoza 2017.), <https://gradsubotica.co.rs/eu-finansir-turisticku-rutu-secesije-osijek-subotica/> (pregledano 2. srpnja 2021.); *Nova turistička ruta – secesija Subotice i Osijeka*. Mrežna stranica *Subotica* (18. prosinca 2019.), <https://www.subotica.com/vesti/nova-turisticka-ruta-secesija-subotice-i-osijeka-id36851.html> (pregledano 2. srpnja 2021.)

⁹⁰ Europska kulturna ruta je certifikat koji Vijeće Europe dodjeljuje mrežama kulturnog turizma za promicanje zajedničke europske kulture, povijesti i vrijednosti. Jedna od njih je ruta *Réseau Art Nouveau Network*, utemeljena 1999. godine, koju čine europski gradovi s bogatom secesijskom baštinom. Glavna obilježja mreže su poduzetnost, predanost, zagovaranje znanstvenog pristupa, informiranje stručnjaka te osvješćivanje šire javnosti o značaju i međunarodnoj dimenziji secesijskog naslijeđa. Vidi u: *Réseau Art Nouveau Network*, <https://artnouveau-net.eu/about-us/> (pregledano 2. srpnja 2021.); *U Osijeku seminar »Secesija – Réseau Art Nouveau Network«*. Mrežna stranica *Culturenet* (28. siječnja 2019.), <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=88785> (pregledano 2. srpnja 2021.); *Seminar »Secesija – Réseau Art Nouveau Network«*. Mrežna stranica *Osječko-baranjska županija* (25. siječnja 2019.), <http://www.obz.hr/hr/index.php/k2-listing/item/652-seminar-secesija-reseau-art-nouveau-network> (pregledano 2. srpnja 2021.)

sat učenici trebaju prvo navesti što više građevina sa secesijskim karakteristikama te uz pomoć nastavnika sastaviti listu (npr. zgrade na sjevernoj strani Europske avenije, Kino Urania, Poštanska palača, Kuća Baumgärtner, Vila Union, Vila Knopp, Židovska škola, Kuća Bauer-Wranka, itd.) koja će im služiti za odabir predmeta istraživanja. Preporučuje se da svaka skupina odabere po dvije građevine i da se u istraživanje uključe i urbanistički aspekti razvoja grada (npr. Sakuntala park). Zatim učenici započinju samostalno istraživanje što uključuje povijesnoumjetnički dio i turistički dio. Povijesnoumjetnički dio se odnosi na prikupljanje i obradu podataka (npr. godina nastanka, arhitekt, naručitelj/vlasnik, kontekst nastanka i povijest izgradnje, anegdote iz života stanara) putem interneta i literature te obilazak i fotografiranje pojedinih građevina. Na izložbenim panoima učenici trebaju tekstom i fotografijama istaknuti elemente i detalje u kojem prepoznaju karakteristike secesije. Pitanja stanja i očuvanosti građevina također se mogu dotaknuti. Učenici zatim zajedno trebaju izraditi rutu u obliku turističke mape s logičnim redoslijedom ili redoslijedima obilaska.

Turistički dio projekta odnosi se na poticanje učenika na poduzetničko razmišljanje menadžera kulturnog turizma: osim samih građevina što se sve može još uključiti u sadržaj rute; kako je učiniti privlačnom, razumljivom i interesantnom mladim turistima (*storytelling* koncept); kako ostvariti prihod organiziranjem pratećih sadržaja i ponuda (npr. suradnja s Kinom Urania i projiciranje filmova iz tog razdoblja ili novijih filmova s temom secesije, suradnja s iznajmljivačima za obilazak rute biciklima, održavanje tematskih koncerata, suradnja s restoranima i slastičarnama radi degustacije jela s početka XX. stoljeća, prodaja suvenira s ornamentima građevina, itd.).

Projekt se na kraju preporučuje realizirati u već spomenutom obliku mini izložbe u kojoj svaka grupa učenika izrađuje jedan pano koji sadržava povijesnoumjetnički i turistički dio. Panoi se mogu izvesti i na način da su tematski dijelovi razdvojeni: posebno se predstavljaju građevine te mapa rute i turistički prijedlozi. Cilj projekta je da učenici kroz obradu domaće secesijske baštine osvijeste njezin kulturni značaj i poslovno-turistički potencijal te ih prenesu svojim vršnjacima.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.4.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje učenici ostvaruju izvedbom malog projekta u kojem istražuju i predstavljaju secesijsku arhitekturu Osijeka te nalaze rješenja za njezinu turističku promidžbu.
- 2) **A.4.2. Učenik se snalazi s neizjvesnošću i rizicima koje donosi** – Očekivanje učenici ostvaruju izvedbom projekta promišljajući potencijalne rizike i negativne faktore koji se mogu javiti tijekom organiziranja i realiziranja kulturno-turističke rute i promidžbe secesijske baštine Osijeka te procjenjujući odgovarajuća rješenja za pojedini problem.
- 3) **A.4.3. Učenik upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnoga usmjeravanja** – Očekivanje se ostvaruje upoznavanjem učenika s područjem djelovanja turističkog menadžera i stručnjaka za kulturni turizam.
- 4) **B.4.1. Učenik razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije** – Očekivanje se ostvaruje kroz realizaciju projekta u kojem učenici aktivno promišljaju o koracima organiziranja kulturno-turističke rute u Osijeku, kreativnim i turistima zanimljivim načinima prezentiranja arhitektonske baštine, turističkim potrebama svojih vršnjaka te potencijalnim izvorima zarade putem uključivanja dodatnih sadržaja i suradnje s lokalnim trgovačkim društvima, ugostiteljima, itd.
- 5) **B.4.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje izvedbom projekta kroz timski rad učenika pomoću kojeg se potiče odgovornost prema izvršavanju obaveza i prema drugima, samostalni rad, poštivanje vremenskih ograničenja (rokova) i ustrajnost u dosezanju zajedničkih ciljeva tima.
- 6) **B.4.3. Učenik prepoznaje važnost odgovornog poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice** – Očekivanje učenici ostvaruju osvještavanjem vrijednosti i potencijala secesijske arhitektonske baštine za turistički i gospodarski razvoj Grada Osijeka te važnosti njezinog očuvanja.

- 7) **C.4.1. i 4.2. Učenik sudjeluje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije** – Očekivanje učenici ostvaruju cjelokupnom izvedbom projekta i mini izložbe kao završnog produkta u procesu kojih prepoznaju i procjenjuju čimbenike koji utječu na uspješnost zamišljene kulturne rute, planiraju aktivnosti te preuzimaju odgovornost za ispunjenje zadataka i uvažavanje različitih mišljenja članova tima.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.2.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Čovjek i prostor* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Ishod se ostvaruje izvedbom projekta u kojem učenici obrađuju secesijsku arhitekturu Osijeka i prezentiraju je u obliku mini izložbe kulturno-turističke rute.
- 2) **SŠ LU B.2.1. Učenik analizira djela arhitekture i urbanizma koja se uklapaju u temu *Čovjek i prostor* te izražava kritički stav** – Učenici ishod ostvaruju pisanjem popratnog teksta izložbe u kojem predstavljaju pojedinu secesijsku građevinu koristeći se odgovarajućom terminologijom i metodom opisivanja.
- 3) **SŠ LU B.2.3. Učenik objašnjava važnost i društvenu odgovornost očuvanja nacionalne stambene i urbanističke baštine te skulpture u javnom prostoru** – Ishod se ostvaruje izvedbom projekta u sklopu kojih učenici prosuđuju značaj, očuvanost i potencijal secesijske arhitekture Osijeka te iznose vlastite ideje za njenu turističku promidžbu putem organiziranja kulturne rute.
- 4) **SŠ LU B.2.4. Učenik kritički prosuđuje umjetničko djelo na temelju neposrednog kontakta** – Ishod učenici ostvaruju prilikom obilaska secesijskih građevina radi istraživanja, uvida u njihovo aktualno stanje i fotografiranja detalja za izložbu.

- 5) SŠ LU B.2.4. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila – Ishod se ostvaruje prilikom obrađivanja prikupljenih materijala i podataka o secesijskim građevinama Osijeka za sastavljanje turističke rute i popratnih tekstova mini izložbe.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – predlaže se da nastavnik razradi kriterije za jednu ocjenu iz svih faza projekta, primjerice: 50–60% = ocjena dovoljan, 60–75% = ocjena dobar, 75–85% = ocjena vrlo dobar, 85–100% = ocjena odličan

Ime učenika	Istraživanje izvora 20%	Sudjelovanje u obilasku 10%	Osmišljavanje turističkog sadržaja 30%	Prezentacija vizualnih rješenja 20%	Pisanje popratnog teksta 20%	Ukupno	Ocjena
A. A.	10	0	20	10	10	50	2
B. B.	20	10	30	20	20	100	5

Tablica 11. Primjer vrednovanja teme *Promidžba baštine na primjeru arhitekture secesije u Osijeku*

- 2) Vrednovanje kao učenje – vršnjačko vrednovanje i samoprocjena može se provesti nakon realizacije projekta i mini izložbe pomoću sljedećih tablica:

SAMOPROCJENA PROJEKTA:				
Slijedili smo zadane smjernice za projekt	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Koristili smo dovoljno različitih izvora informacija	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Tekstovi koje smo čitali/konzultirali bili su nam razumljivi	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Pronašli smo i fotografirali adekvatne arhitektonske/urbanističke detalje koji odgovaraju tvrdnjama koje navodimo u tekstu izložbe	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Poštivali smo autorska prava kod korištenja digitalnih likovnih primjera	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tekstualni dio izložbe napisali smo razumljivo služeći se stručnom terminologijom	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentirali smo rezultate projekta na smislen i razumljiv način.	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Vizualna izvedba izložbenog panoa je jasna i pregledna	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Iložbeni pano je kreativno izveden	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tablica 12. Primjer samoprocjene rada učenika u sklopu teme *Promidžba baštine na primjeru arhitekture secesije u Osijeku*

VRŠNJAČKO VREDNOVANJE REZULTATA PROJEKTA:				
Tekstualni dio izložbe napisano je jednostavno i razumljivo	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Korištene su odgovarajuće fotografije	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Fotografije odgovaraju tvrdnjama navedenim u tekstu	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Izložbeni pano tehnički je kvalitetno izveden	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Vizualna izvedba izložbenog panoa je jasna i pregledna	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Rezultati projekta predstavljeni su na smislen i razumljiv način.	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Vizualno rješenje izložbenog panoa je kreativno izvedeno	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tablica 13. Primjer vršnjačkog vrednovanja rezultata projekta u sklopu teme *Promidžba baštine na primjeru arhitekture secesije u Osijeku*

- 3) Vrednovanje naučenog – nastavniku se preporučuje praćenje procesa izvedbe projekta i ocjenjivanje rezultata u formatu izložbe (npr. kvaliteta sadržaja, kvaliteta predstavljanja odabranih građevina, vizualno rješenje, turistički prijedlozi i argumenti, proaktivnost učenika).

4.5. Prvi prijedlog za 3. razred – Inicijativnost, kritičko mišljenje i stanje očuvanosti hrvatskih crkava

Tematski koncept: *Umjetnost i tumačenje svijeta*; tema: *Umjetnost i duhovnost*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 2

Iako se u temu *Umjetnost i duhovnost* zbog idejnog koncepta doista teško uklapa mogućnost razvijanja poduzetničke kompetencije, ipak postoji niša u kojoj se ona može djelomično provesti iz aspekta učeničke inicijativnosti. U tu nišu spada promišljanje pitanja očuvanja i zaštite sakralne baštine. Kao primjer predlaže se provođenje malog istraživačkog zadatka u sklopu kojeg se od učenika traži da obilaskom crkava u njihovom gradu, uz područja poput stilskih značajki i slojevitosti hrvatske sakralne arhitekture, obrade i stanje njene očuvanosti. Učenici mogu raditi u različitim kombinacijama, na primjer u parovima istraživajući crkve po gradskim kvartovima ili u slučaju manjeg broja građevina/učenika nastavnik treba odabrati drugačiji način raspodjele.

Izvedba prijedloga je zamišljena samostalnim odlaskom učenika na lokalitete što uključuje obilazak i opservaciju crkava te fotografiranje i zapisivanje sljedećih zapažanja:

- 1) negativno stanje građevine: vrsta oštećenja na zidovima (natpisi, grafiti, prilijepljeni oglasi, opadanje žbuke, vlaga, pukotine i sl.), neprimjereno postavljeni kablovi i električne instalacije, oronulost zbog starosti crkve, neprimjerene dogradnje, zapuštena ili neuređena neposredna okolina;
- 2) pozitivno stanje građevine: neoštećeno, ispravno obnovljeno ili restaurirano, uređena okolina.

Nakon prikupljenih informacija s terena, interneta i knjiga zadatak svakog para ili skupine učenika je da izlože rezultate svojih istraživanja na satu pred razredom, to jest da predstavu obrađene crkve (npr. naziv, gradski kvart, vrijeme izgradnje, ime arhitekta ako je poznato, stilske karakteristike građevine, značaj u povijesti grada) i fotografijama argumentirano prikažu stanje njihove očuvanosti. Zatim se predlaže da se na satu organizira rasprava u cilju zajedničkog diskutiranja o prikazanim problemima, razlozima oštećenja, odnosu suvremenog hrvatskog društva prema sakralnoj arhitektonskoj baštini te ulozi pojedinca u njezinoj zaštiti. Učenici, nadalje, trebaju iznijeti prijedloge ili ideje rješenja pojedinih problema te se predlaže da ih nastavnik potiče na

promišljanje načina i izvora financiranja obnove (npr. tko bi prema njihovu mišljenju trebao biti zadužen i zašto: vjernici, religijske institucije, grad, država ili netko drugi; koji su česti razlozi nedostatka financijskih sredstava).

Cilj istraživačke vježbe je aktiviranje učenika, pomaganje u osvještavanju važnosti i vrijednosti hrvatske sakralne baštine, razvijanje oka za detalje, detektiranje i identificiranje problema, razvijanje kritičnog mišljenja i kritičnog stava prema odnosu pojedinaca i društva naspram kulturno-umjetničke baštine te propitivanje načina ulaganja u njenu zaštitu.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.4.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje učenici ostvaruju izvedbom istraživačkog zadatka u kojem obrađuju stanje očuvanosti hrvatskih crkava te iznošenjem vlastitih prijedloga i ideja o financiranju njihove zaštite.
- 2) **B.4.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje izvedbom istraživačkog zadatka kroz timski rad učenika pomoću kojeg se potiče odgovornost prema drugima i prema izvršavanju obaveza, samoinicijativnost, poštivanje vremenskih ograničenja (rokova) i ustrajnost u dosezanju zajedničkih ciljeva tima.
- 3) **B.4.3. Učenik prepoznaje važnost odgovornog poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice** – Očekivanje učenici ostvaruju na osnovnoj razini izvedbom istraživanja i diskusije te osvještavanjem važnosti ulaganja u zaštitu hrvatske sakralne baštine.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.3.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Umjetnost i tumačenje svijeta* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Ishod se ostvaruje izvedbom istraživačkog zadatka u kojem učenici obrađuju

pitanje očuvanosti hrvatskih crkava te svoje rezultate predstavljaju pred razredom u obliku prezentacije.

- 2) **SŠ LU B.3.1. Učenik analizira umjetničko djelo koje se uklapaju u temu Umjetnost i duhovnost** – Učenici ishod ostvaruju prezentiranjem svojih istraživanja i predstavljanjem obrađenih crkava koristeći se odgovarajućom terminologijom i metodom opisivanja.
- 3) **SŠ LU B.3.3. Učenik objašnjava važnost i društvenu odgovornost očuvanja umjetničke nacionalne baštine koja se uklapa u zadanu temu *Umjetnost i duhovnost*** – Ishod se ostvaruje izvedbom istraživačkog zadatka i diskusije u sklopu kojih učenici promišljaju važnost zaštite i očuvanja sakralne arhitekture u Hrvatskoj te iznose vlastita mišljenja o odnosu hrvatskog društva prema baštini i problematici financiranja njene obnove.
- 4) **SŠ LU B.2.4. Učenik kritički prosuđuje umjetničko djelo na temelju neposrednog kontakta** – Ishod učenici ostvaruju prilikom obilaska crkva radi istraživanja, uvida u njihovo aktualno stanje i fotografiranja za prezentaciju pred razredom.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – za procjenu vještina u prezentiranju istraživačkog zadatka te prilikom diskusije mogu se koristiti sljedeće dvije tablice:

E	D	C	B	A
Učenik izbjegava samostalno prezentiranje svog dijela zadatka.	Učenik pokazuje slab interes za samostalno prezentiranje svog dijela zadatka. Zadatak izvodi uz veliku pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za prezentiranje svog dijela zadatka, ali ga izvodi uz veću pomoć skupine.	Učenik pokazuje interes za prezentiranje svog dijela zadatka, ali ga djelomično izvodi uz manju pomoć skupine.	Učenik pokazuje velik interes i potpuno samostalno izvodi prezentiranje svog dijela zadatka.

Tablica 14. Primjer vrednovanja prezentiranja istraživačkog zadatka u sklopu teme *Stanje očuvanosti hrvatskih crkava*

D	C	B	A
Učenik u diskusijama sudjeluje samo na poticaj nastavnika.	Učenik uz manji poticaj sa strane sudjeluje u diskusijama.	Učenik aktivno sudjeluje u diskusijama.	Učenik pokazuje veliki interes za sudjelovanjem u diskusijama u kojima primjenjuje sve svoje znanje i vještine te daje nove ideje.

Tablica 15. Primjer vrednovanja diskusije u sklopu teme *Stanje očuvanosti hrvatskih crkava*

- 2) Vrednovanje kao učenje – samoprocjena i vršnjačko vrednovanje učenika može se provesti nakon prezentiranja rezultata istraživanja i diskusije pomoću sljedećih tablica:

SAMOPROCJENA ISTRAŽIVAČKOG ZADATAKA:				
Slijedili smo zadane smjernice za istraživački zadatak	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Koristili smo dovoljno različitih izvora informacija	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Tekstovi koje smo čitali/konzultirali bili su nam razumljivi	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Napravili smo adekvatne fotografije koje odgovaraju tvrdnjama koje navodimo u prezentaciji	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Poštivali smo autorska prava kod korištenja digitalnih fotografija	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Tekstualni dio prezentacije napisali smo razumljivo služeći se stručnom terminologijom	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Istraživani problem razmotrili smo s više gledišta i suprotstavili nekoliko ideja	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Svako gledište smo jasno argumentirali	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentirali smo rezultate istraživačkog zadatka na smislen i razumljiv način	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentacija istraživačkog zadatka je jasna i pregledna	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Prezentacija istraživačkog zadatka je kreativno izvedena	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
--	----	-------------	-------------	----

Tablica 16. Primjer samoprocjene rezultata istraživačkog zadatka u sklopu teme *Stanje očuvanosti hrvatskih crkava*

VRŠNJAČKO VREDNOVANJE REZULTATA ISTRAŽIVAČKOG ZADATKA:				
Istraživani problem razmotren je s više gledišta i suprotstavljeno je nekoliko ideja	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Svako gledište jasno je argumentirano	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Korištene su odgovarajuće fotografije	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Fotografije odgovaraju tvrdnjama navedenim u prezentaciji	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentacija istraživačkog zadatka tehnički je kvalitetno izvedena	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentacija istraživačkog zadatka je jasna i pregledna	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Rezultati istraživačkog zadatka predstavljeni su na smislen i razumljiv način	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Prezentacija istraživačkog zadatka je kreativno izvedena	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tablica 17. Primjer vršnjačkog vrednovanja rezultata istraživačkog zadatka u sklopu teme *Stanje očuvanosti hrvatskih crkava*

SAMOPROCJENA PRILIKOM RASPRAVE:				
Sudjelujem aktivno u raspravi	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Poštujem tuđe mišljenje	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Dozvoljavam svakome da izrazi svoje mišljenje i argumente do kraja	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Iznosim svoje vlastito mišljenje i prikupljene argumente	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
U raspravi se koristim argumentima i prethodnim znanjem	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Preispitujem problem s više različitih gledišta prije nego iznesem svoj vlastiti kritički stav	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Razmišljam o tuđim suprotnim argumentima/mišljenjima te preispitujem svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Snagom argumenata korigiram svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Tablica 18. Primjer samoprocjene učenika prilikom diskusije u sklopu teme *Stanje očuvanosti hrvatskih crkava*

- 3) Vrednovanje naučenog – nastavniku se preporučuje praćenje procesa prezentiranja istraživačkog zadatka i kvaliteta sadržaja prezentacija (npr. vizualno rješenje, argumenti, obrazloženje tvrdnji, priložene fotografije, jasnoća izvedbe, služenje likovnom i poslovnom terminologijom). Kritičko mišljenje nastavnik može vrednovati nakon izvedbe diskusije prema sposobnostima argumentiranja učenika.

4.6. Drugi prijedlog za 3. razred – *Pop-up* debata i razvijanje komunikacijskih vještina na primjeru instalacije *Alo, alo* Ivana Marušića Klifa

Tematski koncept: *Umjetnost i tumačenje svijeta*; tema: *Umjetnost i znanost*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 1

S učenicima svih razreda, od prvog do četvrtog, na unaprijed određenim nastavnim satima nastavnik može izvesti vježbu za razvijanje komunikacijskih vještina i njegovanje kulture dijaloga, tzv. metodu *pop-up* debate. Ova metoda služi za razvijanje sposobnosti javnog nastupa, govorenja i slušanja što su izuzetno važne sastavnice kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti. Jasno i učinkovito artikuliranje svojih misli, precizno argumentiranje vlastitih stavova te njihovo direktno prenošenje slušateljima, kao i aktivno i pažljivo slušanje tuđeg govora predstavlja segment

poduzetničke kompetencije koja se efikasno može razvijati prilikom rasprava o pojedinim temama iz *Kurikuluma Likovne umjetnosti*.

Metodu *pop-up* debate osmislio je Dave Stuart Jr., srednjoškolski nastavnik povijesti i engleskog jezika i književnosti iz Sjedinjenih Američkih Država, s ciljem učinkovitog izvođenja i upravljanja raspravama u razredima. Debata funkcionira prema unaprijed određenim pravilima i njeni rezultati se lako mogu primijeniti u kasnijim govornim situacijama (npr. u poslovnim pregovaranjima ili timskoj suradnji).

Pop-up debatu najbolje je izvesti na kraju sata, nakon obrade gradiva s ciljem dodatnog utvrđenja naučenog. Tema rasprave može biti pročitani tekst koji nastavnik prije početka podijeli ili prikazana reprodukcija umjetničkog djela. Nastavnik zatim postavlja polazišno pitanje na koje svaki učenik treba dati svoj argumentirani odgovor koristeći se logikom i/ili sadržajem teme nastavnog sata, pročitano teksta ili prikazanog djela te osvrćući se na argumente drugih učenika.⁹¹

Debata se izvodi prema sljedećim pravilima:

- 1) Svaki učenik mora govoriti jedanput – i sramežljivi. Ovisno o vremenskim ograničenjima koja postavlja nastavnik, učenici mogu govoriti još jednom, to jest maksimum dva puta od kojih je prvi obavezni, a drugi izborni.
- 2) Kada učenik želi iznijeti svoje mišljenje prvo treba sačekati da prethodni govornik završi izlaganje svojih argumenata te tada jednostavno treba ustati iz klupe (odatle potiče i naziv debate: *pop-up*) te početi govoriti. U slučaju da istovremeno ustanu dvoje ili više učenika, pravo na riječ ima osoba koja je prva započela govor, dok ostali učenici trebaju pristojno sjesti. Istodobno smije govoriti samo jedna osoba. dok drugi slušaju.
- 3) Nastavnik nadzire i koordinira debatu, daje instrukcije, potiče i ohrabruje sramežljive učenike te diskretno ispravlja greške u argumentima.

⁹¹ Vidi u: Dave Stuart Jr., *The 300-Word Guide to Pop-Up Debate*. Mrežna stranica *Dave Stuart Jr.* (dalje: *The 300-Word Guide*), <https://davestuartjr.com/pop-up-debate/> (pregledano 10. srpnja 2021.)

- 4) Polazeći od teze *Veliki debatanti umiju raspravljati iz svih aspekata i strana* nastavniku se predlaže da povremeno učenicima prije početka debate unaprijed dodijeli pro ili kontra stranu koju trebaju zauzeti.
- 5) Važno je napomenuti da u *pop-up* debatama nema pobjednika i učenici se ne ocjenjuju brojačno. Nastavnik prati razvoj učenika i kroz razgovor upućuje što su dobro izveli, a na čemu trebaju još poraditi.
- 6) U cilju što uspješnijeg razvijanja komunikacijskih vještina i usvajanja sastavnica tzv. PVLEGS vještina, o kojima će još biti riječi, predlaže se da se debata ponovi svakog drugog tjedna s različitim temama, u trajanju od 10 do 15 minuta.

Pop-up debata omogućava da se svi učenici aktivno uključe u sadržaj nastavnog sata. Radi efikasnog usvajanja tehnika autentičnog javnog govora i ispravnog argumentiranja zadatak nastavnika je da prije izvođenja prve debate objasni učenicima sastavnice PVLEGS vještina na koje trebaju obraćati posebnu pažnju tijekom iznošenja argumenata.

PVLEGS engleski je akronim koji je 2011. godine uveo američki savjetnik za obrazovanje, Erik Palmer i označava staloženost, glas, živost, kontakt očima, gestikulaciju i brzinu (eng. Poise, Voice, Life, Eye Contact, Gestures, Speed):

- 1) *Staloženost* – govornik treba biti smiren i samouvjeren; izbjegava ometajuća ponašanja (npr. igranje kosom, prstima ili olovkom, mljackanje između riječi, ljuljanje tijelom)
- 2) *Glas* – svaka riječ se izgovara jasno i glasno; glasnoća govorenja prilagođava se veličini učionice ili druge prostorije
- 3) *Živost* – učenici trebaju izraziti strast i emocije svojim glasom
- 4) *Kontakt očima* – tijekom govora potrebno je vizualno povezati se s publikom i gledati ih u oči
- 5) *Gestikulacija* – obraćanje pažnje na vlastite pokrete rukama, izražajnost svoga lica i kretanje tijelom

- 6) *Brzina* – potrebno je govoriti adekvatnom brzinom (ni presporo, ni prebrzo) i koristiti se stankama za efekt i naglašavanje.⁹²

Na satu nakon što se postavi polazišno pitanje za analizu teksta ili reprodukciju djela, zadatak nastavnika je da istakne jednu ili dvije PVLEGS vještine na koje učenici tijekom govorenja trebaju obraćati posebnu pažnju. Odabir vještina mijenja se svaki put. Također je korisno napisati na ploču dvije do tri pomoćne rečenice kako bi se učenike dodatno uputilo na što se trebaju fokusirati prilikom sastavljanja svojih argumentiranih odgovora.

Kao primjer teksta za debatu uzet je opis instalacije *Alo, alo* multimedijalnog umjetnika Ivana Marušića Klifa s izložbe festivala *Touch Me* održanog u Zagrebu 2005. godine.⁹³ U sklopu sata se prvo predlaže obrada teme aplikacije znanosti u suvremenim hrvatskim umjetničkim instalacijama, a potom izvođenje *pop-up* debate.

Ivan Marušić Klif: *Alo, alo*
interaktivna instalacija, 2005.

Iako većina još uvijek telefon doživljava kao vrhunski izum, koji neizmjereno olakšava komunikaciju, projekt *Alo, alo* ukazuje na neke mogućnosti tehnološkog maltretiranja, pored teleprodaje. Klifova analogno-digitalna instalacija nasumice okreće brojeve nesretnih vlasnika telefonskih aparata u želji povezivanja akustike dvaju prostora – onog izložbenog i onog privatnog – bilo čijeg. Otvaranjem komunikacijskog kanala 'prisilno' se dolazi u interakciju s umjetničkim prostorom, a posjetitelji izložbe postaju sugovornici. Tehnologija tako istodobno pruža mogućnost da se ugodno časka s osamljenima ili da se sugovornike pretvori u žrtvu maltretiranja.

Osnovne premise:

- korištenje javne baze podataka za fiksnu telefoniju u Hrvatskoj
- napad na privatni prostor nepoznatih, slučajno odabranih korisnika telefona

⁹² Vidi u: Dave Stuart Jr., *PVLEGS: A Public Speaking Acronym that Transforms Students*. Mrežna stranica *Dave Stuart Jr.* (15. travnja 2014.), <https://davestuartjr.com/pvlegs-public-speaking-acronym/> (pregledano 10. srpnja 2021.)

⁹³ Opis je u izvornom obliku preuzet s mrežne stranice *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse*, <https://www.kontejner.org/projekti/touch-me/touch-me-festival-2005-zloupotreba-inteligencije/izlozba-16/alo-alo/> (pregledano 10. srpnja 2021.)

- prenošenje zvuka iz galerije u privatni prostor telefonskog razgovora
- prenošenje privatnog prostora telefonskog razgovora u galeriju putem razglasa
- posjetitelji galerije postaju sugovornici telefonskog razgovora
- korisnici telefonske linije postaju akteri galerijske instalacije

Primjeri polazišnih pitanja koji se postavljaju učenicima (na jednoj debati postavlja se isključivo jedno pitanje):

- 1) Ako se današnja telefonska tehnologija uz pozitivne iskorištava i u negativne svrhe, hoće li u budućnosti ljudi učiniti isto i s umjetnom inteligencijom ili će učiti iz grešaka prošlosti?
- 2) Ima li pravo umjetnik stvoriti djelo uznemiravanjem drugoga i kršenjem prava na privatnost?

Primjeri pomoćnih rečenica:

- 1) Umjetnik koristi _____ kako bi prikazao _____.
- 2) Umjetnik je uključio _____ u svoje djelo jer _____.
- 3) _____, ti si rekla/rekao _____ i ja bih se s tim složila/složio, pritom želim dodati _____.⁹⁴

Na kraju svake debate poželjno je da se nastavnik zajedno s učenicima osvrne na rezultate, primjerice odgovaranjem na sljedeća pitanja: Što je bilo dobro? Što nije? Kako smo prošli kao razred? Što možemo učiniti za poboljšanje sljedeće debate?⁹⁵

Izvedbom *pop-up* debate unutar ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

⁹⁴ Vidi u: Dave Stuart, *Pop-up Discussion/Debate about Picasso's Guernica*, Mrežna stranica YouTube (4. ožujka 2015.), <https://www.youtube.com/watch?v=SK0LIRZeeGQ> (pregledano 10. srpnja 2021.)

⁹⁵ Vidi u: Dave Stuart Jr., *The 300-Word Guide*, <https://davestuartjr.com/pop-up-debate/> (pregledano 10. srpnja 2021.)

- 1) **A.5.3. Učenik upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnog usmjeravanja** – Očekivanje učenici ostvaruju razvijanjem vlastitih komunikacijskih potencijala pomoću metode *pop-up* debate kojom usvajaju vještine argumentiranja i javnog govora korisne za različite poslovne situacije u budućnosti.

Izvedbom *pop-up* debate unutar ove teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU B.3.1. Učenik analizira umjetničko djelo koje se uklapa u temu Umjetnost i znanost** – Učenici ishod ostvaruju analiziranjem pročitane instalacije *Alo, alo* (ili prikazane reprodukcije u slučaju nekog drugog djela) tijekom sastavljanja svojih argumentiranih odgovora na postavljeno polazišno pitanje debate.
- 2) **SŠ LU B.3.2. Učenik raspravlja o utjecaju znanosti i tehnologije na umjetničko stvaralaštvo te argumentira vlastiti kritički stav** – Ishod se ostvaruje prisustvom u debati u kojoj se učenici osvrću na pročitani opis umjetničke instalacije, polazišno pitanje i argumente svojih vršnjaka u razredu.
- 3) **SŠ LU C.3.1. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod učenici ostvaruju odgovaranjem na polazišno pitanje i promišljanjem društveno-tehnološkog konteksta koji omogućava stvaranje interaktivne instalacije ove vrste.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – za procjenu PVLEGS vještina i vještina argumentiranja predlaže se praćenje razvoja učenika tijekom cijele školske godine.
- 2) Vrednovanje kao učenje – samoprocjena i vršnjačko vrednovanje učenika može se provesti usmeno na kraju svake održane *pop-up* debate.

4.7. Prvi prijedlog za 4. razred – Umjetničko stvaralaštvo u kontekstu samofinanciranja i samoodržavanja muzejsko-galerijskih institucija na primjeru *Galerije Meštrović* u Splitu

Tematski koncept: *Umjetnost i stvaralački proces*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga:
3

U četvrtom razredu se *Kurikulumom Likovne umjetnosti* predviđa obrada teme *Umjetnost i stvaralački proces* koja se organiziranjem posjeta i održavanjem terenske nastave u muzejsko-galerijskim institucijama može uspješno spojiti s odgojno-obrazovnim očekivanjima međupredmetne teme *Poduzetništvo*. Za razvijanje poduzetničkih kompetencija učenika preporučuje se da se terenska nastava održi u muzejima ili galerijama koji uz kulturno-umjetničku djelatnost imaju i šaroliku gospodarsku djelatnost kao dio samofinanciranja i samoodržavanja. Dobar primjer umjetničko-poduzetničke kombinacije funkcija predstavlja *Galerija Meštrović* u Splitu u sklopu koje učenici imaju mogućnost istražiti ostavštvinu jednog od najznačajnijih hrvatskih kipara i arhitekta, Ivana Meštrovića (Vrpolje, 1883. – South Bend, 1962.) pomoću neposrednog kontakta s njegovim djelima. Kroz interaktivne zadatke, metodičke vježbe, vođeno promatranje, analizu i tumačenje izloženih skulptura, reljefa i slika (bilo bi dobro da učenici dobiju uvid i u umjetnikove skice, crteže koji se čuvaju u *Galeriji*) te kroz razgovor i suradnju s kustosom i/ili muzejskim pedagogom učenici na licu mjesta mogu istražiti i rekonstruirati karakteristike stvaralačkog procesa i umjetničkog rukopisa Meštrovića te međusobni utjecaj njegovog života i umjetnosti. Istraživanjem arhitekture u kojoj se danas nalazi *Galerija*, koja je izvorno bila izgrađena za umjetnikovu reprezentativnu vilu s trostrukom namjenom (stanovanje, rad i izlaganje), učenici mogu dodatno kontekstualizirati izložena djela. Preporučuje se da kao fakultativni zadatak učenicima ponudi i individualni odlazak na drugo Meštrovićevo imanje, u sakralno-umjetnički kompleks *Crikvine–Kaštilac*, gdje mogu proučiti teme poput razvoja umjetnikovog skulpturalnog izričaja na primjeru drvenih reljefa crkvice.

S druge strane, u sklopu terenske nastave vježbom poslovno-pregovaračke simulacije s učenicima se može detaljno obraditi gospodarska djelatnost *Galerije Meštrović*. Naime, prije odlaska na terensku nastavu predlaže se da učenici na internetu okvirno istraže kakvim se poslovnim aktivnostima bavi *Galerija* kako bi se što bolje pripremili za svoj zadatak (prodajne,

uslužne i marketinške djelatnosti, npr. web shop, muzejska prodavaonica, organiziranje različitih događaja, prijema i svečanosti – kongresi, gala večeri, dodjele nagrada, vjenčanja, modne revije i sl. – u zgradi i vrtu institucije). Zatim se na terenskoj nastavi učenici trebaju staviti u poziciju pregovarača (npr. predstavnika odabrane tvrtke) koji želi organizirati neki događaj u *Galeriji*. Zadatak učenika je da kroz razgovor sa zaposlenicima (kustos, PR služba, itd.), hvatanje bilježaka i zapisivanje, simuliraju pregovaranje na način da se na kraju dogovore oko svih detalja: troškovi najma i organizacije, načini plaćanja, sadržaj programa i redoslijed ceremonije, infrastruktura (ozvučenje, osvjetljenje, dekoracija, catering, raspored stolova, stolica, bine, itd.). Cilj je da učenici dobiju što bolji uvid u složenost organiziranja nekog događaja, suradnju i način poslovanja s muzejsko-galerijskom institucijom te različite načine kako jedna ustanova ove vrste ostvaruje dodatan prihod pored javnog financiranja i sponzora. Učenici se trebaju poticati da postavljaju pitanja i rade što samostalnije te da se tijekom izvršavanja vježbe osvrnu i na odnos prema Meštrovićevom stvaralaštvu: Kako se gostima i uzvanicima predstavljaju umjetnik i njegova djela tijekom nekog događaja? Postoji li razlika između predstavljanja i vodstva za domaće i strane goste i turiste? Na koji način se postiže da Meštrovićeva djela i vila ne postanu samo puka kulisa i prazna dekoracija? Koji profil događaja se prihvaća i koji odbija? Kako *Galerija* promovira svoje usluge?

Svrha terenske nastave i poslovno-pregovaračke simulacije u konačnici jest da učenici upoznaju uspješan primjer očuvanja djela jednog umjetnika te financijski aktivan, odgovoran i održiv pristup prema njegovom opusu kao dijelu nacionalne kulturno-umjetničke baštine.

Kurikulumom Likovne umjetnosti predviđa se da učenici nakon ostvarivanja neposrednog kontakta s umjetničkim djelima u galeriji pišu esej u kojemu izražavaju kritički stav o određenom djelu ili djelima interpretirajući formalna, stilska i tematska obilježja u kontekstu umjetnikovog stvaralaštva. Uz ovaj zadatak, nakon što prikupe sve potrebne podatke i informacije na terenskoj nastavi, učenici svoje poslovne ideje o organiziranju događaja u *Galeriji Meštrović* mogu predstaviti putem online bloga s dodatnom virtualnom galerijom po želji u koje trebaju staviti popratne fotografije s ciljem što boljeg prezentiranja svojih prijedloga i zamisli.

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.5.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje se ostvaruje izradom bloga (i virtualne galerije po želji) u kojem učenici samostalno predstavljaju svoja kreativna poslovna rješenja uz poštivanje autorskih prava, intelektualnog vlasništva i etičkih načela poslovanja *Galerije Meštrović*.
- 2) **A.5.2. Učenik se snalazi s neizvjesnošću i rizicima koje donosi** – Očekivanje učenici ostvaruju izvedbom poslovno-pregovaračkog simulacijskog zadatka i pisanjem vlastitih prijedloga u obliku bloga promišljajući potencijalne rizike i negativne faktore koji se mogu javiti tijekom organiziranja događaja u *Galeriji Meštrović* te procjenjujući odgovarajuća rješenja na pojedini problem.
- 3) **A.5.3. Učenik upoznaje i kritički sagledava mogućnosti razvoja karijere i profesionalnoga usmjeravanja** – Očekivanje se ostvaruje upoznavanjem učenika s muzejsko-galerijskim zanimanjima (kustos, muzejski pedagog, voditelj marketinga, promidžbe i odnosa s javnošću), ali i područjem *event menadžmenta* u sklopu terenske nastave u *Galeriji Meštrović* i izvedbom poslovno-pregovaračkog simulacijskog zadatka.
- 4) **B.5.1. Učenik razvija poduzetničku ideju od koncepta do realizacije** – Očekivanje se ostvaruje na osnovnoj razini izvedbom simulacijskog zadatka i izradom bloga (i vizualne galerije po želji) u kojem učenici predstavljaju vlastite prijedloge iz područja *event menadžmenta* i samofinanciranja muzejsko-galerijskih institucija.
- 5) **B.5.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje učeničkim istraživanjem poslovnih djelatnosti i načina samofinanciranja *Galerije Meštrović* putem interneta i tijekom terenske nastave kroz razgovor sa zaposlenicima. Izvedbom pregovaračko-simulacijske vježbe i bloga učenici dobivaju uvid u raspon poduzetničke odgovornosti prema umjetničkoj baštini te razvijaju poštivanje vremenskih, financijskih i etičkih ograničenja.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU A.4.1. Učenik istražuje odabrani problem u sklopu teme *Umjetnost i stvaralački proces* te prezentira/izlaže rezultat istraživanja praktičnim radom u odabranome mediju** – Uz izvedbu poslovno-pregovaračke simulacijske vježbe i bloga učenici ovaj ishod mogu ostvariti dodatnim samostalnim istraživanjem stvaralačkog opusa Ivana Meštrovića na temelju neposrednog kontakta s djelima iz *Galerije Meštrović* (u sklopu terenske nastave) i *Crikvina-Kaštilca* (fakultativno) te proučavanjem njegovih drugih djela putem interneta. Rezultate svojih istraživanja učenici mogu predstaviti u Power Point ili Prezi prezentaciji po potrebi.
- 2) **SŠ LU B.4.1. Učenik analizira djelo koje se uklapa u temu *Umjetnost i stvaralački proces*** – Učenici ishod ostvaruju putem analiziranja i tumačenja izloženih djela Ivana Meštrovića u sklopu terenske nastave u *Galeriji Meštrović* kroz razgovor s nastavnikom, kustosom i/ili muzejskim pedagogom.
- 3) **SŠ LU B.4.2. Učenik raspravlja o različitim odnosima između umjetnosti i moći te umjetnosti kao stvaralačkom procesu te argumentira vlastiti kritički stav** – Ishod se ostvaruje metodom razgovora između nastavnika, kustosa/muzejskog pedagoga i učenika te učenicima međusobno kroz propitivanje načina prezentiranja života i djela Ivana Meštrovića u *Galeriji Meštrović* kao institucije te kroz propitivanje umjetnikovih metoda i procesa stvaranja djela, kao i njegovih rukopisnih karakteristika. Tijekom razgovora i rasprava potiče se kritičko razmišljanje učenika i uvažavanje različitih mišljenja drugih učenika te muzejskih stručnjaka.
- 4) **SŠ LU B.4.3. Učenik procjenjuje važnost i društvenu odgovornost očuvanja nacionalne kulturne/umjetničke baštine koja se uklapa u temu *Umjetnost i stvaralački proces*** – Ishod se ostvaruje izvođenjem poslovno-pregovaračke simulacijske vježbe i bloga unutar kojih učenici istražuju i prosuđuju gospodarske djelatnosti i promidžbenu ulogu *Galerije*

Meštrović te predlažu vlastite ideje i rješenja za kvalitetno predstavljanje Meštrovićevog stvaralaštva tijekom održavanja svečanih događaja.

- 5) **SŠ LU B.4.4. Učenik analizira i kritički prosuđuje umjetničko djelo na temelju neposrednog kontakta** – Ishod se ostvaruje izvođenjem terenske nastave u *Galeriji Meštrović* (uz dodatnu mogućnost fakultativnog posjeta Meštrovićevim *Crikvinama-Kaštelcu*) u sklopu koje se učenici potiču na aktivno sudjelovanje u razgovorima s kustosom i/ili muzejskim pedagogom kako bi što više saznali o pojedinim Meštrovićevim djelima iz postava i što uspješnije napisali esej o odabranom djelu ili djelima.
- 6) **SŠ LU C.4.1. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod se ostvaruje neposrednim učeničkim istraživanjem, analiziranjem i prosuđivanjem Meštrovićevih djela u sklopu *Galerije Meštrović* (i fakultativno u *Crikvinama-Kaštelcu*) kao autentičnog arhitektonskog sklopa i mjesta u kojem je umjetnik izvorno stvarao.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – za procjenu sudjelovanja učenika u aktivnostima tijekom terenske nastave može poslužiti sljedeća tablica:

D	C	B	A
Učenik sudjeluje u aktivnostima samo na poticaj nastavnika.	Učenik uz manji poticaj sa strane sudjeluje u aktivnostima.	Učenik aktivno sudjeluje u aktivnostima.	Učenik pokazuje veliki interes za sudjelovanjem u aktivnostima u kojima primjenjuje sve svoje znanje i vještine te daje nove ideje.

Tablica 19. Primjer vrednovanja teme *Umjetničko stvaralaštvo u kontekstu samofinanciranja muzejsko-galerijskih institucija na primjeru Galerije Meštrović u Splitu*

- 2) Vrednovanje kao učenje: vršnjačko vrednovanje može se provesti angažiranjem učenika da nakon čitanja pojedinačnih blogova na svakom od njih u komentarima ukratko napišu svoja

mišljenja o kvaliteti predstavljenih poslovnih prijedloga i ideja te o jasnoći njihovog prezentiranja u *online* sferi. Na taj način svaki učenik dobiva transparentne povratne informacije o svom radu. Predlaže se da nastavnik također napiše svoje mišljenje.

- 3) Vrednovanje naučenog: tijekom terenske nastave predlaže se opažanje proaktivnosti učenika od strane nastavnika (npr. razina sudjelovanja u razgovorima s kustosom, muzejskim pedagogom i drugim zaposlenicima *Galerije*, naročito tijekom izvođenja simulacijskog zadatka). U esejima o odabranim Meštrovićevim djelima i u blogovima procjenjuju se iznoseni prijedlozi, sposobnost argumentiranja i interpretiranja, razina analitičkog i kritičkog mišljenja te korištenje likovnog i poslovnog jezika u izražavanju.

4.8. Drugi prijedlog za 4. razred – Prisutnost hrvatskih muzeja u *online* prostoru (analiza web stranica i web prodavaonica)

Tematski koncept: *Umjetnost i moć*; broj nastavnih sati za izvedbu prijedloga: 1

Drugi tematski koncept koji se *Kurikulumom Likovne umjetnosti* predviđa u četvrtom razredu je *Umjetnost i moć* u sklopu kojeg se učenicima pruža mogućnost da kompetencije iz likovne umjetnosti i poduzetništva usvoje kroz obradu hrvatskih primjera prisutnosti muzeja u *online* prostoru i raznolikih elemenata korištenja umjetnosti u komercijalne svrhe analizom web prodavaonica muzeja. Tema se može nadovezati na prethodni prijedlog (*Umjetničko stvaralaštvo u kontekstu samofinanciranja i samoodržavanja muzejsko-galerijskih institucija na primjeru Galerije Meštrović u Splitu*), ali moguće ju je izvesti i potpuno samostalno. Nastavni sat je koncipiran oko dvije opširne metodičke vježbe koje učenici trebaju izvesti u grupama. Prva vježba se fokusira na istraživanje web stranica muzeja u njihovom gradu ili županiji, a druga na analizu muzejskih web prodavaonica. Prije početka izvođenja prve vježbe učenicima se zadaje da imenuju muzeje u njihovom gradu ili županiji te nastavnik zapisuje točne odgovore na ploču. Zatim svakoj grupi učenika se dodjeljuje po jedan umjetnički muzej. U slučaju nedostatka odgovarajućeg broja muzejskih web stranica u odnosu na broj grupa učenika, moguće je odabrati dodatne primjere iz drugih gradova Hrvatske.

U prvoj vježbi zadatak učenika je da timski istraže obilježja virtualne prisutnosti svog primjera i pronađu odgovore na sljedeća pitanja: 1) Što mislite o preglednosti i vizualnosti web stranice? 2) Koliko su prikazane informacije ažurirane i relevantne? 3) Kako su informacije na web stranici osmišljene i organizirane? 4) Jeste li zadovoljni općim dojmom i izvedbom web stranice i zašto? 5) Što nedostaje i što biste poboljšali? 6) Što smatrate suvišnim? 7) Budi li web stranica želju da posjetite muzej? 8) Inozemni ste turist koji ne govori hrvatski. Koliko brzo možete pronaći informacije o izložbama, radnom vremenu i cijeni ulaznica na engleskom jeziku? Ako nastavnik odluči, učenici mogu još pretražiti i karakteristike prisutnosti muzeja na društvenim mrežama (npr. koliko aktivno i na koji način se vrši komunikacija s pratiocima i javnošću). Zatim svaka grupa pred razredom treba predstaviti web stranicu svog odabranog muzeja u pratnji argumentiranih odgovora na zadana pitanja. Predlaže se da se učenici drugih grupa potiču na zajedničko diskutiranje i komentiranje predstavljenog primjera te daju svoje konstruktivne kritike. Generalni cilj vježbe je da učenici, kroz samostalan timski rad i suradnju te minimalnom intervencijom nastavnika, dobiju što bolji uvid u prednosti i nedostatke suvremene internetske komunikacije domaćih umjetničkih muzeja te povuku paralele između važnosti dobrog komuniciranja s javnošću i uspješnosti poslovanja (npr. povećanje posjećenosti koji može rezultirati rastom broja sponzora).

Druga metodička vježba se fokusira na analizu muzejskih web prodavaonica i dilemu iskorištavanja umjetničkih djela u komercijalne svrhe. Učenici u svojim grupama trebaju razmotriti ponudu web prodavaonica na stranici muzeja, točnije koji artikli se prodaju i kako su prikazani (npr. fotografijom, popratnim opisom) te vrši li se prava internetska trgovina (može li se zaista izvršiti narudžba i plaćanje putem interneta ili stranica služi samo za virtualno prezentiranje robe koja se kupuje isključivo u muzeju). Predlaže se da učenici zapisuju svoja zapažanja te se kroz zajedničku diskusiju, uz refleksiju na zadane primjere, osvrnu na pitanja eksploatacije i komercijalizacije umjetnosti radi profita te problematiku samofinanciranja muzeja pretvaranjem umjetničkih djela u suvenire. Uz diskutiranje o obrađenim primjerima mogu se razmotriti gospodarski i psihološki razlozi koji su doveli do pojave muzejskih prodavaonica, različite razine statusa robe i po kojim parametrima se određuje status (npr. muzejske publikacije naspram suvenira; razlike između vrsta suvenira: anonimna masovna proizvodnja naspram angažiranja umjetnika za izradu), pitanje kiča te vrijednosne kontradiktornosti (u muzeju se ne prodaje izvorno umjetničko djelo, nego samo njegova reproducirana slika na raznim predmetima). Kao izvannastavna aktivnost predlaže se da učenici, nakon obrade web prodavaonica na satu, sami posjete muzeje i nastave s detaljnijim istraživanjem

(npr. razlike između stvarne i internetske ponude, najprodavaniji artikli, nepopularni artikli, periodi u kojem se najviše kupuje, kategorija posjetitelja koji najviše kupuju, potrošačke navike domaćih i stranih posjetitelja).

Izvedbom ove teme omogućava se razvijanje kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika putem ostvarivanja sljedećih odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo*:

- 1) **A.5.1. Učenik primjenjuje kreativna i inovativna rješenja** – Očekivanje učenici ostvaruju izvođenjem metodičkih vježbi i predlaganjem vlastitih rješenja za poboljšanje web stranica hrvatskih muzeja (komunikacija s javnošću) te muzejskih prodavaonica (etično poslovanje iz aspekta eksploatacije i komercijalizacije umjetnosti u obliku suvenira).
- 2) **A.5.2. Učenik se snalazi s neizvjesnošću i rizicima koje donosi** – Očekivanje učenici ostvaruju uočavanjem razlika u komunikacijskim načinima i razinama web stranica (i društvenih mreža) hrvatskih muzeja i procjenjivanjem kvalitete ponuda web prodavaonica.
- 3) **B.5.2. Učenik planira i upravlja aktivnostima** – Očekivanje se ostvaruje izvedbom metodičkih vježbi na satu kroz timski rad učenika u grupama pomoću koje se potiče odgovorno izvršavanje zadatka, ispunjavanje obaveze, poštivanje vremenskog ograničenja te kolegijalnost i ustrajnost u dosezanju cilja tima.
- 4) **B.5.3. Učenik prepoznaje važnost odgovornog poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice** – Očekivanje učenici ostvaruju prepoznavanjem važnosti i poslovnih prednosti odgovornog komuniciranja s javnošću putem web stranica (i društvenih mreža) te poštivanja prava potrošača u internetskoj trgovini.

Izvedbom teme također se ispunjavaju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi nastavnog predmeta *Likovna umjetnost*:

- 1) **SŠ LU B.4.2. Učenik raspravlja o različitim odnosima između umjetnosti i moći te argumentira vlastiti kritički stav** – Ishod se ostvaruje metodom razgovora između učenika

tijekom izvođenja metodičkih vježbi u timu te dodatno razgovorom između nastavnika i učenika tijekom diskutiranja rješenja obrađujući teme poput komercijalizacije, eksploatacije i reproduciranja umjetničkih djela u prodavaonicama hrvatskih muzeja radi ostvarivanja profita te utjecaja masovnih medija i potrošnje, tehnološkog i digitalnog napretka na odnos umjetnosti i suvremenog čovjeka.

- 2) **SŠ LU C.4.1. Učenik prosuđuje međuodnos konteksta i umjetničkog djela/stila** – Ishod se ostvaruje izvođenjem dvije metodičke vježbe pomoću kojih učenici razmatraju međuodnos društveno-gospodarskog konteksta te potrebe za pojavom muzejskih prodavaonica i kvalitetnom *online* komunikacijom muzeja u Hrvatskoj.

Vrednovanje

- 1) Vrednovanje za učenje – kao povratna informacija nastavniku i učenicima mogu poslužiti zapisani odgovori nastali tijekom izvedbe metodičkih vježbi te sljedeća tablica za procjenu vještina:

D	C	B	A
Učenik u izvođenju metodičkih vježbi i diskusijama sudjeluje samo na poticaj nastavnika.	Učenik uz manji poticaj sa strane sudjeluje u izvođenju metodičkih vježbi i diskusijama.	Učenik aktivno sudjeluje u izvođenju metodičkih vježbi i diskusijama.	Učenik pokazuje veliki interes za sudjelovanjem u izvođenju metodičkih vježbi i diskusijama u kojima primjenjuje sve svoje znanje i vještine te daje nove ideje.

Tablica 20. Primjer vrednovanja teme *Prisutnost hrvatskih muzeja u online prostoru – analiza web stranica i web prodavaonica*

- 2) Vrednovanje kao učenje – samoprocjena i vršnjačko vrednovanje može se provesti nakon izvođenja metodičkih vježbi i diskusija pomoću sljedeće dvije tablice:

SAMOPROCJENA I VRŠNJAČKO VREDNOVANJE RADA U GRUPAMA:			
Zadovoljan/zadovoljna sam svojim doprinosom rada u grupi	Da	Djelomično	Ne dovoljno
Svi članovi skupine jednako su doprinijeli radu grupe	Da	Djelomično	Ne dovoljno
Za kvalitetnije i brže ostvarenje ove aktivnosti bilo je potrebno sudjelovanje svih članova grupe	Da	Djelomično	Ne dovoljno
Vesele me ovakve aktivnosti na nastavi	Da	Djelomično	Ne dovoljno
Poštuje se svako mišljenje u grupi	Da	Djelomično	Ne dovoljno
Rad u grupi pomaže mi za daljnji samostalan rad	Da	Djelomično	Ne dovoljno

Tablica 21. Primjer samoprocjene i vršnjačkog vrednovanja rada učenika u grupama u sklopu teme *Prisutnost hrvatskih muzeja u online prostoru – analiza web stranica i web prodavaonica*

SAMOPROCJENA I VRŠNJAČKO VREDNOVANJE PRILIKOM RASPRAVE:				
Sudjelujem aktivno u raspravi	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Poštujem tuđe mišljenje	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Dozvoljavam svakome da izrazi svoje mišljenje i argumente do kraja	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Iznosim svoje vlastito mišljenje i prikupljene argumente	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
U raspravi se koristim argumentima i prethodnim znanjem	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Preispitujem problem s više različitih gledišta prije nego iznesem svoj vlastiti kritički stav	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
Razmišljam o tuđim suprotnim argumentima/mišljenjima te preispitujem svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne

Snagom argumenata korigiram svoje stavove	Da	Uglavnom da	Uglavnom ne	Ne
---	----	-------------	-------------	----

Tablica 22. Primjer samoprocjene i vršnjačkog vrednovanja učenika prilikom rasprava u sklopu teme *Prisutnost hrvatskih muzeja u online prostoru – analiza web stranica i web prodavaonica*

- 3) Vrednovanje naučenog – preporučuje se da se nastavnik posluži vrednovanjem cijelog postupka iznošenja mišljenja učenika opisnom ocjenom na sljedeći način:

	Prepoznaje važnost problema o kojem se raspravlja	Uzima u obzir suprotstavljene argumente	Prilagođava mišljenje pod utjecajem novih argumenata	Sagledava problem s različitim aspektima
Učenik N. N.				

Tablica 23. Primjer vrednovanja učenika u sklopu teme *Prisutnost hrvatskih muzeja u online prostoru – analiza web stranica i web prodavaonica*

5. Zaključak

Tijekom XX. stoljeća društveno-ekonomske promjene i zamjena tradicionalnog obrazovanja s kompetencijski orijentiranim modelom učinile su veliki zaokret u poimanju i organizaciji obrazovnih sustava širom svijeta. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i prihvaćanjem *Preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* te *Europskog referentnog okvira* predstavljen je temelj za obrazovnu reformu kojom je u hrvatske srednje škole uveden koncept osam ključnih kompetencija. Donošenjem *Nacionalnog okvirnog kurikuluma za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti postala je osnova nove, međupredmetne teme čije je izvođenje predviđeno u sklopu svih nastavnih predmeta. Kao što se ovim diplomskim radom utvrđuje, njena implementacija u nastavni predmet *Likovna umjetnost* moguća je na različite kreativne načine, ali s određenim ograničenjima. Ta ograničenja čine tematske cjeline prema kojima je predmet *Likovna umjetnost* organiziran i podijeljen. Naime, upravo ishodi ovih tematskih cjelina određuju kako će se odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetne teme *Poduzetništvo* inkorporirati u nastavni sadržaj razreda.

Najuži spektar povezivanja predstavlja treći razred zbog imanentne razlike i otežane spojivosti poduzetničkih odgojno-obrazovnih očekivanja s odgojno-obrazovnim ishodima tematske cjeline *Umjetnost i tumačenje svijeta*. Strogo definirane poduzetničke kompetencije gotovo je nemoguće primijeniti, no zato se inicijativnost, proaktivnost i komunikacijske vještine učenika ipak mogu efektivno razvijati unutar tema o *Umjetnosti i duhovnosti* te *Umjetnosti i znanosti*.

U ostalim razredima mogućnosti implementiranja neusporedivo su jednostavniji i otvoreniji. Tematski koncept *Umjetnost i čovjek* u prvom razredu nudi brojne opcije za učeničko istraživanje međuodnosa marketinga, socijalne poduzetnosti i načina prezentiranja ljudskog tijela u djelima hrvatske primijenjene grafike te konceptualne umjetnosti i performansa. Drugi razred određuje tematski koncept *Čovjek i prostor* u kojem se predlaže obrada poduzetničke odgovornosti i kulturnog turizma na primjerima domaće arhitektonske baštine. Na kraju, u četvrtom razredu oba tematska koncepta (*Umjetnost i stvaralački proces* te *Umjetnost i moć*) otvaraju mogućnosti učeničkog proučavanja gospodarskih djelatnosti i samopromidžbe hrvatskih muzejsko-galerijskih institucija.

Svi prijedlozi su zamišljeni kao aktivnosti koji se izvode na nastavnom satu, terenskoj nastavi ili samostalnim istraživanjem te kojima se, uz ostvarenje ishoda i usvajanje sadržaja iz

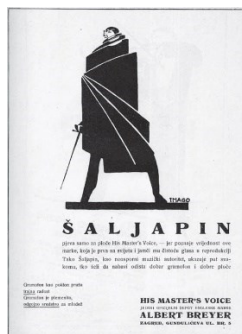
Likovne umjetnosti, kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti učenika razvijaju putem poticanja na snalažljivost, kreativnost i inovativnost, suradnju i timski rad te putem promicanja poduzetničkog načina razmišljanja i učenja iz neposrednog iskustva. Prijedlozi obuhvaćaju nekoliko hrvatskih gradova, no moguće ih je primijeniti i u drugim naseljima države, ovisno o procjeni izvodljivosti.

6. Slikovni prilozi

Prvi prijedlog za 1. razred: *Ljudsko tijelo u oblikovanju reklamnih plakata u Hrvatskoj između dva svjetska rata*

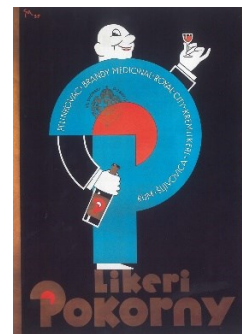
Sl. 1. Imago, Sergije Glumac, *Odjeća Friedmann*, 1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Sl. 2. Imago, Sergije Glumac, oglas za *His Master's Voice (Šaljapin)*, 1929., časopis *Reklama*, br. 3-4.

Sl. 3. Sergije Glumac, *Hotel Erika*, 1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Sl. 4. Pavao Gavranić, *Liker Pokorny*, 1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Sl. 5. Pavao Gavranić, *Leciderma znanstvena kozmetika*, 1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Sl. 6. Pavao Gavranić, *Jadranski dan*, 1933., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

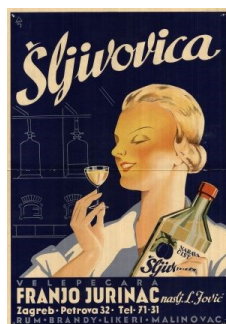
Sl. 7. Otto Antonini, *Količeva zlatna kapljica*, 1930-ih, Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Sl. 8. Otto Antonini, *Klub kavana kabaret, Klub bar dnevno*, 1925., Grafička zbirka Nacionalne sveučilišne knjižnice, Zagreb

Sl. 9. Atelier Tri, *Mobiloi Arctic Gargoyle*, 1933.-1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Sl. 10. Atelier Tri, *Šljivovica velepecara*, 1929.-1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Sl. 11. Atelier Tri, *Mercur*, 1930.-1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Sl. 12. Atelier Tri, *The Raptor Tyre*, 1929.-1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Drugi prijedlog za 1. razred: Društveno poduzetništvo i konceptualna umjetnost, performans i body art u Hrvatskoj (pristup starosti u djelima Vlaste Delimar i Tomislava Gotovca)

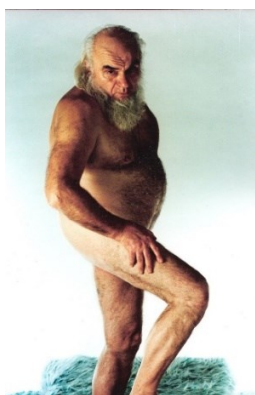
Sl. 13. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

Sl. 14. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

Sl. 15. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

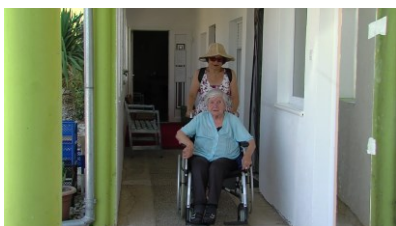
Sl. 16. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

Sl. 17. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

Sl. 18. Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister*, 2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb

Sl. 19. Vlasta Delimar, *Magda ide na sladoled*, 2017., izvor: YouTube

Sl. 20. Dražen Žarković, Tomislav Gotovac, *Od jutra do mraka*, 2005., Maxima Film, izvor: YouTube

7. Popis i izvori slikovnih priloga

- 1) Imago, Sergije Glumac, *Odjeća Friedmann* (1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb), https://mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/789/odje%C4%87a_friedmann.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 2) Imago, Sergije Glumac, oglas za *His Master's Voice (Šaljapin)*, (1929., časopis *Reklama* 3–4), https://mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/798/his_masters_voice_reklama.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 3) Sergije Glumac, *Hotel Erika* (1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb), https://mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/1216/hotel_erika.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 4) Pavao Gavranić, *Liker Pokorny* (1935., Kabinet grafike HAZU, Zagreb), https://www.mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/1165/likor_pokorny.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 5) Pavao Gavranić, *Leciderma znanstvena kozmetika* (1931., Kabinet grafike HAZU, Zagreb), https://mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/1163/leciderma.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 6) Pavao Gavranić, *Jadranski dan* (1933., Kabinet grafike HAZU, Zagreb), https://www.mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/1167/jadranski_dan.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 7) Otto Antonini, *Kolićeva zlatna kapljica* (1930-ih, Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb), https://mrezadizajna.com/uploads/gallery_image/image/681/pero_koli%C4%87_vino.jpg [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 8) Otto Antonini, *Klub kavana kabaret. Klub bar dnevno* (1925., Grafička zbirka Nacionalne sveučilišne knjižnice, Zagreb), preuzeto iz: Želimir Košćević, »The Poster in Yugoslavia«, u: *The Journal of Decorative and Propaganda Arts* 10 (1988.), str. 59.
- 9) Atelier Tri, *Mobiloil Arctic Gargoyle* (1933.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb),

- <https://repozitorij.muio.hr/xr7mdwumu/rep/m/gk/me6/mgkme6he286g.jpg> [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 10) Atelier Tri, *Šljivovica velepecara* (1929.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb),
<https://repozitorij.muio.hr/xr7mdwumu/rep/5/re/v21/5rev21i321kg.jpg> [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 11) Atelier Tri, *Merkur* (1930.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb), <https://repozitorij.muio.hr/xr7mdwumu/rep/9/g4/zj6/9g4zj6tz97mg.jpg> [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 12) Atelier Tri, *The Raptor Tyre* (1929.–1940., Zbirka grafičkog dizajna, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb), <https://repozitorij.muio.hr/xr7mdwumu/rep/j/gn/75k/jgn75kte24pr.jpg> [pregledano 8. lipnja 2021.]
- 13) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb), https://www.kontejner.org/images/modules/tn_large_1511373837-51b6ea3432a8850c9770b4245ff4a550.jpg [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 14) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb), https://www.kontejner.org/images/modules/tn_large_1511373870-739a9e783f1780cac882ba453d95a98e.jpg [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 15) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb), https://www.kontejner.org/images/modules/tn_large_1511373851-afc75da1d835499ee0ee6121732c402f.jpg [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 16) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb), https://www.kontejner.org/images/modules/tn_large_1511373845-5aa6b0a1590a2a5023c459a49d273d37.jpg [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 17) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb),
https://lh3.googleusercontent.com/proxy/JGxbT0dx1rd_AqZdRjcdWjnO5ayiBKlj3kQCKu_mnAuYNE5vJ9b2yFpKPc5S7GUIPQKpMNC0dmCYpcF25L6XEZH-pCKb_6vcaQokl3jmccC9ubX30Xu5xrfOBAo86yqc1sSsJHoq0qL1 [pregledano 18. lipnja 2021.]

- 18) Tomislav Gotovac, Tomislav Čuveljak, *Foxy Mister* (2002., Institut Tomislav Gotovac, Zagreb), <https://i.pinimg.com/originals/e4/cd/9b/e4cd9b32e236f19fd7a1c5597b248651.jpg> [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 19) Vlasta Delimar, *Magda ide na sladoled* (2017., 8'53"), <https://www.youtube.com/watch?v=gmzc6KlrVwE> [pregledano 18. lipnja 2021.]
- 20) Dražen Žarković, Tomislav Gotovac, *Od jutra do mraka* (2005., 23', Maxima Film),
1. dio: <https://www.youtube.com/watch?v=q-m90clXSjs&t=361s> [pregledano 18. lipnja 2021.]
2. dio: <https://www.youtube.com/watch?v=U3pogNQLHjo> [pregledano 18. lipnja 2021.]

8. Popis literature

Knjige:

- 1) European Commission, *Key Competences for Lifelong Learning*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019.

Poglavlja u knjigama:

- 1) Branislava Baranović, »Društvo znanja i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje«, u: *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj – Različite perspektive*, (ur.) Branislava Baranović, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2006., str. 8–37.
- 2) »Competence«, u: *Terminology of European education and training policy. A selection of 130 key terms*, Luxembourg: Cedefop – European Centre for the Development of Vocational Training, Publications Office of the European Union, 2014. [2. izdanje; prvo izdanje 2008.], str. 47–48.
- 3) Gordana Ćorić, »Društvena odgovornost poduzeća«, u: *Uvod u poslovnu etiku i korporacijsku društvenu odgovornost*, (prir.) Kristijan Krkač, Zagreb: MATE/ZŠEM, 2007., str. 379–388.
- 4) »Introduction«, u: *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*, (ur.) Dominique Simone Rychen, Laura Hersh Salganik, Göttingen: Hogrefe & Huber, 2003., str. 1–12.
- 5) »Kompetencija«, u: *Rječnik hrvatskoga jezika*, (ur.) Jure Šonje, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Školska knjiga, 2000., str. 472.
- 6) Marija Pavkov, Nikša Alfirević, »O ključnim kompetencijama«, u: *Ključne kompetencije i učenje odraslih* (Biograd na Moru, Međunarodni Andragoški Simpozij, 16–17. 5. 2013.), (ur.) Mile Živčić, Nives Pokrajčić, Mario Vučić, Ognjen Žiljak, Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2013., str. 19–33.

Članci:

- 1) Iva Ćatić, »Kompetencije i kompetencijski pristup obrazovanju«, u: *Pedagojska istraživanja*, sv. 9/br. 1–2 (2012.), str. 175–187.
- 2) Martina Ferik Novaković, Miloš Bogdanović, »Razvoj poduzetničke kompetencije kroz korištenje poslovnih simulacija«, u: *Učenje za poduzetništvo*, sv. 1/br. 1 (2011.), str. 141–154.
- 3) Joe Lars Klingstedt, »Philosophical Basis for Competency-Based Education«, u: *Educational Technology*, sv.12/br. 11 (1972.), str. 10–14.
- 4) Irena Miljković Krečar, »Razvoj poduzetničkih kompetencija u sustavu cjeloživotnog obrazovanja«, u: *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, sv. 151/br. 3–4 (2010.), str. 417–431.
- 5) J. Michael Palardy, James E. Eisele, »Competency Based Education«, u: *The Clearing House*, sv. 46/br. 9 (1972.), str. 545–548.
- 6) »Preporuka Europskog parlamenta i Savjeta od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje«, u: *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, sv. 11/br. 20 (2010.), str. 169–182.
- 7) »Preporuka vijeća od 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje«, u: *Službeni list Europske unije*, br. C 189 (2018.), str. 1–13.
- 8) Ljerka Sedlan Kőnig, »Poduzetnička kompetencija kao izvor konkurentnosti studenata na tržištu rada«, u: *Ekonomski vjesnik – Econviews. Review of Contemporary Entrepreneurship, Business and Economic Issues*, sv. 26/br. 1 (2013.), str. 57–70.

Internetski izvori:

- 1) *About the OECD*, <http://www.oecd.org/about/> (pregledano 18. ožujka 2021.)
- 2) Zlatka Belošević, *Plakati Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar« do 1950. godine*, Državni arhiv u Zagrebu, <http://dazg.chez.com/galerija4.html> (pregledano 8. lipnja 2021.)

- 3) *Competence*, Mrežna stranica *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 4) *Competence*, Mrežna stranica *Collins COBUILD Advanced English Dictionary*, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 5) *Competence*, Mrežna stranica *Lexico-Oxford Dictionary*, <https://www.lexico.com/definition/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 6) *Competence*, Mrežna stranica *Longman Dictionary of Contemporary English*, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 7) *Competence*, Mrežna stranica *Merriam-Webster Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/competence> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 8) *Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations (DeSeCo). Background Paper*, Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD, 2001., <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf> (pregledano: 19. ožujka 2021.)
- 9) *The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary*, Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD, 2005., <https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (pregledano: 19. ožujka 2021.)
- 10) *Ekstravagantna tijela, ekstravagantne godine*, Mrežna stranica *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse*, <https://www.kontejner.org/projekti/ekstravagantna-tijela/ekstravagantna-tijela-ekstravagantne-godine-2/> (pregledano 17. lipnja 2021.)
- 11) *EU finansira turističku rutu secesije Osijek–Subotica*. Mrežna stranica *Grad Subotica (25. kolovoza 2017.)*, <https://gradsubotica.co.rs/eu-finansir-turisticku-rutu-secesije-osijek-subotica/> (pregledano 2. srpnja 2021.)
- 12) *Europska komisija/EACEA/Eurydice, Poduzetničko obrazovanje u školama u Europi. Izvješće Eurydicea*, Ured za publikacije Europske unije u Luksemburgu, 2016., http://publications.europa.eu/resource/cellar/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0013.01/DOC_1 (pregledano: 1. travnja 2021.)

- 13) *Kompetencija*, Mrežna stranica Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32639> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 14) *Kompetencija*, Mrežna stranica *Hrvatski terminološki portal*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://nazivlje.hr/rijec/kompetencija/27748/> (pregledano 10. ožujka 2021.)
- 15) *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse*, <https://www.kontejner.org/projekti/touch-me/touch-me-festival-2005-zloupotreba-inteligencije/izlozba-16/alo-alo/> (pregledano 10. srpnja 2021.)
- 16) *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2019., <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Medupredmetne/Kurikulum%20medupredmetne%20teme%20Poduzetnistvo%20za%20osnovne%20i%20srednje%20skole.pdf> (pregledano 17. svibnja 2021.)
- 17) *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019., https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/LKLU_kurikulum.pdf (pregledano 10. svibnja 2021.)
- 18) *Magda ide na sladoled s Vlastom Delimar*, Mrežna stranica *Hrvatska radiotelevizija*, <https://magazin.hrt.hr/sretni-i-zdravi/magda-ide-na-sladoled-s-vlastom-delimar-877070> (pregledano 17. lipnja 2021.)
- 19) *Marginalizirana skupina*, <https://eige.europa.eu/hr/taxonomy/term/1280> (pregledano 17. lipnja 2021.)
- 20) *Međupredmetne teme*, Škola za život, <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/> (pregledano 2. travnja 2021.)
- 21) *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011., http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (pregledano 2. travnja 2021.)
- 22) *Nova turistička ruta – secesija Subotice i Osijek*. Mrežna stranica *Subotica (18. prosinca 2019.)*, <https://www.subotica.com/vesti/nova-turisticka-ruta-secesija-subotice-i-osijeka-id36851.html> (pregledano 2. srpnja 2021.)
- 23) *Od jutra do mraka*, Mrežna stranica *Maxima Film*, <http://maxima-film.hr/od-jutra-do-mraka/> (pregledano 17. lipnja 2021.)

- 24) *Organisation for European Economic Co-operation*, <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm> (pregledano 18. ožujka 2021.)
- 25) *Réseau Art Nouveau Network*, <https://artnouveau-net.eu/about-us/> (pregledano 2. srpnja 2021.)
- 26) Jack C. Richards, Theodore S. Rogers, *Competency-Based Language Teaching*. Mrežna stranica *Cambridge University Press* (srpanj 2010.), <https://www.cambridge.org.p.vbz.ffzg.hr/core/books/approaches-and-methods-in-language-teaching/competencybased-language-teaching/26B4BAE6EABD5AD1BB2E96F45F9A114C> (pregledano 12. ožujka 2021.)
- 27) *Seminar »Secesija – Réseau Art Nouveau Network«*. Mrežna stranica *Osječko-baranjska županija* (25. siječnja 2019.), <http://www.obz.hr/hr/index.php/k2-listing/item/652-seminar-secesija-reseau-art-nouveau-network> (pregledano 2. srpnja 2021.)
- 28) *Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine*, Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republike Hrvatske, 2015., <https://base.socioeco.org/docs/strategija-razvoja-drustvenog-poduzetnistva-u-rh-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (pregledano 17. lipnja 2021.)
- 29) *Strategija učenja za poduzetništvo 2010.–2014.*, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva Vlade Republike Hrvatske, 2010., https://www.hzz.hr/UserDocsImages/Strategija_učenja_za_poduzetnistvo_2010-2014.pdf (pregledano: 1. travnja 2021.)
- 30) Dave Stuart, *Pop-up Discussion/Debate about Picasso's Guernica*, Mrežna stranica *YouTube* (4. ožujka 2015.), <https://www.youtube.com/watch?v=SK0LIRZeeGQ> (pregledano 10. srpnja 2021.)
- 31) Dave Stuart Jr., *PVLEGS: A Public Speaking Acronym that Transforms Students*. Mrežna stranica *Dave Stuart Jr.* (15. travnja 2014.), <https://davestuartjr.com/pvlegs-public-speaking-acronym/> (pregledano 10. srpnja 2021.)
- 32) Dave Stuart Jr., *The 300-Word Guide to Pop-Up Debate*. Mrežna stranica *Dave Stuart Jr.*, <https://davestuartjr.com/pop-up-debate/> (pregledano 10. srpnja 2021.)

- 33) *Tomislav Gotovac: Foxy Mister*, Mrežna stranica *Kontejner – biro suvremene umjetničke prakse*, <https://www.kontejner.org/projekti/ekstravagantna-tijela/ekstravagantna-tijela-ekstravagantne-godine-2/izlozba-8/foxy-mister/> (pregledano 17. lipnja 2021.)
- 34) *U Osijeku seminar »Secesija – Réseau Art Nouveau Network«*. Mrežna stranica *Culturenet* (28. siječnja 2019.), <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=88785> (pregledano 2. srpnja 2021.)
- 35) *Vlasta Delimar otkrila u intervjuu: Bila sam odjevena, nije bilo potrebe da budem gola, poruka je bila dovoljna snažna da skrene pozornost ljudi*. Mrežna stranica *Slobodna Dalmacija* (30. svibnja 2017.), <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/showbiz/vlasta-delimar-otkrila-u-intervjuu-bila-sam-odjevena-nije-bilo-potrebe-da-budem-gola-poruka-je-bila-dovoljna-snazna-da-skrene-pozornost-ljudi-487221> (pregledano 17. lipnja 2021.)

9. Summary

Proposals for developing competences of initiative and entrepreneurship in teaching of Visual Arts on the examples of national cultural and artistic heritage

This graduate thesis presents eight proposals for developing competences of initiative and entrepreneurship within Visual Arts education for secondary school students. The main topic is elaborated in three steps. The emergence of the competency-based learning model is contextualised in the first step, while its adoption in the Croatian education system is explained in the second step. The concrete proposals for developing entrepreneurial competences in students through the works of Croatian cultural and artistic heritage are discussed in the third step.

The contextualisation of the rise of competency-based education begins with a consideration of British, American and Croatian definitions of the term *competence*. The history of this educational model and its origins in the Anglo-Saxon countries are explained in detail, with special emphasis on socio-economic changes and the economic background. Its main features, which distinguish it from the traditional approach, are also addressed. The thesis examines the role of the *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) in expanding competency-based education in Europe through two achievements, the PISA studies and the *DeSeCo* project, which introduced the first comprehensive conceptual framework of key competences. Following this project, the concept of key competences was taken over and implemented in the education policy of the European Union. With the adoption of the *European Reference Framework* and the *Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning* in 2006, a group of eight key competences has become a cornerstone of the EU education policy and the competency-based learning model was set as a new standard for its member states. In addition to the group's brief description, a detailed explanation of the competences of initiative and entrepreneurship (entrepreneurial knowledge, skills and attitudes) is provided.

The competency-based learning model was gradually introduced to the Croatian education system as part of the accession process to the European Union. A number of strategies and documents were adopted as well, of which the *National Curriculum Framework for Pre-School Education, General Compulsory and Secondary School Education*, the *Curriculum of Cross-Curricular Theme of Entrepreneurship for Primary and Secondary Schools* and the *Curriculum of*

Visual Culture and Visual Arts for Gymnasiums are thoroughly analysed. Possibilities and forms of implementing the cross-curricular theme of Entrepreneurship in the subject of Visual Arts are reasoned and explained in depth. Furthermore, with the aim of showing ways of developing competences of initiative and entrepreneurship from first to fourth grade, eight proposals are presented with selected works of Croatian cultural and artistic heritage.

For each grade, two proposals are offered covering topics such as advertising posters from the interwar period; conceptual art, performance and body art by Vlasta Delimar and Tomislav Gotovac; architectural interpolations in the urban space of Petar Preradović Square in Zagreb; Art Nouveau architecture in Osijek; the state of preservation of Croatian churches; an installation by Ivan Marušić Klif; and the activities of the Meštrović Gallery in Split and other Croatian museums. From the aspect of entrepreneurial competences, the proposals also discuss the following areas: marketing and advertising; social entrepreneurship; entrepreneurial responsibility; cultural tourism and heritage promotion; initiative and critical thinking; communication skills and public speaking; self-financing and self-preservation; online presence and web stores. Examples of evaluating the acquired educational outcomes and expectations are recommended at the end of each proposal.

Key words: Croatian art, competences of initiative and entrepreneurship, cross-curricular theme of Entrepreneurship, national cultural and artistic heritage, Visual Arts